

Llapanchik yachakushun

Watayuq wamrakunapaq

5

Chawpi Qichwa

Cuaderno de Trabajo Inicial 5 años

PERÚ

Ministerio
de Educación

La ciudadana y el ciudadano que queremos

Llapanchik yachakushun

Watayuq wamrakunapaq

5

Chawpi Qichwa

Ministerio de Educación

Dirección General de Educación Básica Alternativa, Intercultural Bilingüe
y de Servicios Educativos en el Ámbito Rural

Dirección de Educación Intercultural Bilingüe

Llapanchik yachakushun

Cuaderno de trabajo y folder - inicial 5 años Quechua Central

©Ministerio de Educación

Av. De la Arqueología cuadra 2, San Borja

Lima, Perú

Teléfono: 615-5800

www.gob.pe/minedu

Tercera edición, 2020

Tiraje: 5813 ejemplares

Impreso en enero 2021

Ruraqkuna

Lucinda Ernestina Diaz Tamara

Qillqaynin qawaq

Adalberto Prospera Robles García

Gema Silva Villegas

Allichaychaw yanapakuqkuna

Leocadia Robles Luciano

Eladio Cornelio Espinoza

Tania Estrella Diego

María Crsitóbal Cordero

Digeibira-DEIB nishqachaw llapan ruraychaw yanapaq

Madeleine Asunción Nuñonca Lupo

Bertha Liliana Pacheco Díaz

Maytu tupachiq

Rodrigo Vasquez Nuñonca

Siqikuna

Francisco Valverde Valverde

Archivo Digeibira-DEIB

Allichashqa qawapaq

Edinson Ysrael Huamancayo Curi

Se terminó de imprimir en enero de 2021 en:

Gráfica Biblos S.A.

Calle Morococha 152 - Surquillo

Nº 2020-10159 yupawan Perú Suyupa Hatun Ñawichana

Wasichaw churashqa

Hecho el Depósito Legal en la Biblioteca Nacional del Perú:

Nº 2020-10159

Kay maytutaqa ruraqkunapa mana shiminwanqa, manami
pipis mirachinmantsu.

Todos los derechos reservados. Prohibida la reproducción
de este libro por cualquier medio, total o parcialmente,
sin permiso expreso de los editores.

Impreso en el Perú/*Printed in Peru*

Riqichikuynin

Kuyashqa warmi wamra, ullqu wamra:

Qampaqmi kay uryana maytuta makiykiman churamuu, kaywanmi yachachikuqniykiwan yanapanakushpa yachayniykikunata shumaq qishpichinki.

Hapallaykillapis, yachakuqmasiykikunawan yanapanakushpa uryayaanaykipaqmi (arayaanaykipaqmi) imayka ruraykuna kaykaayan. Yachayniykikunata kallpatsaanaykipaq. Chaynaw alli naanipa aywanaykipaq.

Kay qillqashqa maytuchaw ruraykunaqa markaykipa kawakuynintawan, imanaw kashqantami riqichikamun, niykur alli kikin shimiychaw rimanaykipaq, qillqanaykipaq yanapashunki. Aylluykikunawan shumaq kawanaykipaqpis, Patsamamata shumaq washaanaykipaqpis allimi kanqa.

Chaynawllami runa masiykikunawan, llapan aylluykikunawan, yachakuq masiykikunawan, marka masiykikunawan huknawlla yanapanakushpa kawakuyaananaykipaq yanapashunki.

Kay qillqashqa maytuwanqa pukllankimi, takinkimi, llimpikinmi, siqinkimi, hamutankimi, qutsunkimi, chaynawllami imayka munanqayki yachayniykikunapis wiñayanqa.

Kay qillqashqa maytutaqa wanankimi. Shumaq kallpachashqa yachaykunatami tarinki.

Kay qillqashqa maytuqa ancha kuyashqayki masiykinawmi, chaymi shumaq shunquykiwan qawaykunayki, shumaqlla yachayniykikuna mirayaanapaq.

¡Kushishqalla kay, kuyashllapa uryaykullay (aruykullay)!

Yarpaykuna

Kay maytuchawqa tukuy niraq shimikunatami tarishun, kaykuna kayan: ayllu shimikuna, niykur kikin shimikunapis. Kay llapan shimikunaqa allaapa allimi kayan yachakunapaq.

Ayllu shimikuna

- *chipsha ~ chipi ~ wishpa
- *aruy ~ uryay ~ llamkay
- *shipash ~ pashña ~ rahaq ~ chiina
- *qutsu ~ taki
- *piqa ~ uma
- *waquy ~ makallay
- *awmi ~ ari
- *inti ~ rupay
- *papa ~ akshu

Kikin shimikuna

- *shuti ~ suti ~ huti ~ uti
- *runa ~ nuna ~ luna
- *ñawi ~ nawi
- *puñuy ~ punuy
- *kimsa ~ kima
- *suqta ~ huqta ~ uqta
- *pusaq ~ puwaq
- *qasa ~ qaha ~ qahapa
- *wasi ~ wahi ~ wayi
- *sara ~ hara ~ ara
- *sacha ~ hacha

- *sallqa ~ hallqa ~ allqa
- *chaka ~ tsaka ~ saka
- *chuku ~ tsuku ~ suku
- *chuqllu ~ tsuqllu ~ sukllu
- *chakwa ~ tsakwa ~ sakwa
- *achka ~ atska ~ aska
- *ñawinchay ~ ñawintsay ~ ñawinsay
- *ñiqichay ~ ñiqitsay ~ ñiqisay
- *lluychu ~ luychu
- *ñuqa ~ nuqa
- *ñawi ~ nawi
- *chay rumi ~ tsay rumi ~ say rumi ~ hay rumi
- *pacha ~ patsa ~ pasa
- *markanchik ~ markanchi ~ markantsik ~ markantsi ~ markansi
- *-nchik ~ -nchi ~ -ntsik ~ -ntsi ~ -nsi
- *trawpi ~ chawpi
- *trusku ~ chusku
- *patra ~ pacha
- *yatrachikuq ~ yachachikuq ~ yachatsikuq ~ yachasikuq
- *chaytraw ~ chaychaw ~ tsaychaw ~ saychaw

Kay maytuqa chawpi qichwapa achawayanwanmi qillqashqa. Kaykuna kayan: <a, aa, ch, i, ii, h, k, l, ll, m, n, ñ, p, q, r, s, sh, t, ts, u, uu, w, y>. Niykur <tr> qillqapis. Kay qillqaqa wakin markakunachaw /ç/ retrofleja luqyayuqkunapaqmi. Kaytaqa wakinkuna qillqayan éh, chr qillqakunawanmi. Kananqa R.M. N° 1218-85-ED, kamashqanwanmi qillqashun.

Kikiykita siqikuy.
Niykur shutiykita
qillqay.

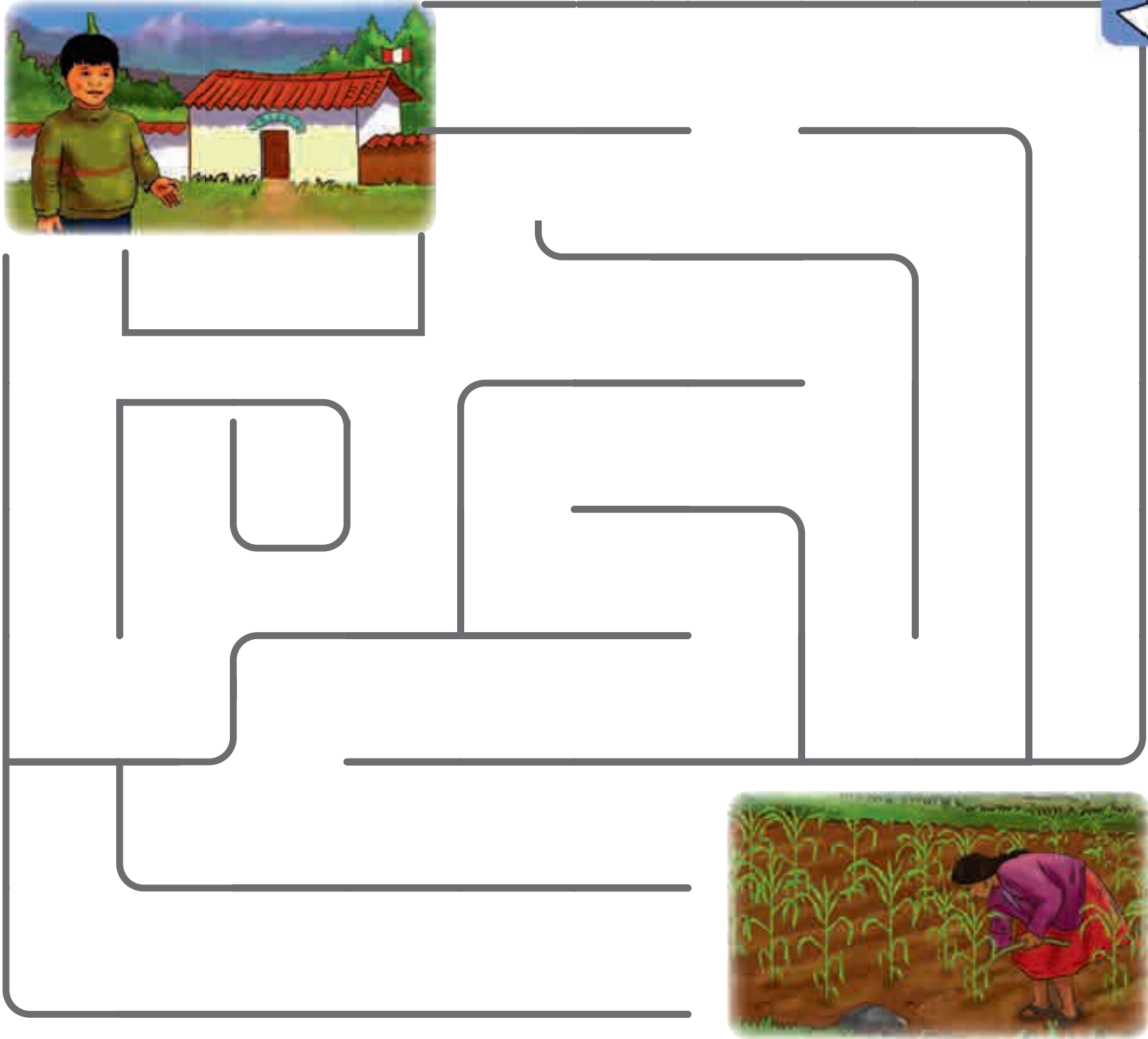

Muruyninchikkunata
kushilla
waatakushun

Shutiliqa: .....

Chakrata rikaq aywashun

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakunawan chakrata rikaq aywanapaq churakaashun, llapanchik chakrapaq allishumaq rimanapaq.

Tapukuykunata yaskir (kutichir) rimanchik (parlanchik):

- Chakrata rikaq aywanapaq, ¿imatataq rurashwan?
- ¿Pipa chakranmantaq aywashwan?
- ¿Imatataq apashwan?
- ¿Imanawtaq aywashwan?
- ¿Ima nishpataq chashwan?
- ¿Pikunataq chaykur tapukayaamunqa?

Llapan wamrakuna niyanqanta yachachikuq raprachaw qillqan.

Niykur wamrakunawan ruraytukur pukllashun. Paykuna llapan purwakaayan. Huk wamra chakrayuq, hukkaqmi yachachikuq, wakinmi yachakuqkuna, hukninmi chakrayuq runapaq (nunapaq) qaraynin apaq.

Chaynaw pukllarirmi, chuskuman purwakarkur, huk hatun raprachaw pantaynaanipa (*laberinto*) ashir, chakraman naani pushaqta qatipaashun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachakuqwan yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, chukuta, qarayta, mirkapata, tukuy niraq llimpikunata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq chakrata aywashun? Pantaynaanipa (*laberinto*) rikar, chakraman chanqanyaq, wamrata pushay.

Shutilqa: .....

Imawan yurakuna wiñanqanta musyashun

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakunawanmi rimanchik (parlanchik), imanaw chakrata rikaq aywanapaq, chayman charirname yachachikuq yachakuqkunata tapun:

- ¿Imatataq kay chakrakunachaw rikanchik?
- ¿Musyayankiku imanaw kay murukuykuna wiñayanqanta?
- ¿Chay niraqllatsuraq llapan muruykuna kayan?
- ¿Pikunataq chay murukunata allı wiñananpaq rikan?

Chakrayuq runa, imanaw muruyninkuna wiñanqanta (winashqanta) wamrakunata willanpan; niykur mana musyayanqanta wamrakuna tapukuyan.

Yachaywasiman (yachaywayi) kutiykur yachachikuq wamrakunata tapun:

- ¿Imakunataq rikarqunchik?
- ¿Imakunataq wanan chay muruykuna allı wiñananpaq?
- ¿Imakunataq runakuna rurayan muruykuna allı wiñananpaq?
- ¿Imanawtaq kanman muruyninchikkuna mana wayra, killa, inti, tamyá, yaku kaptin?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Chakrayuq runa (nuna)⁷, wamrakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Chakrachaw, yachaywasichaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

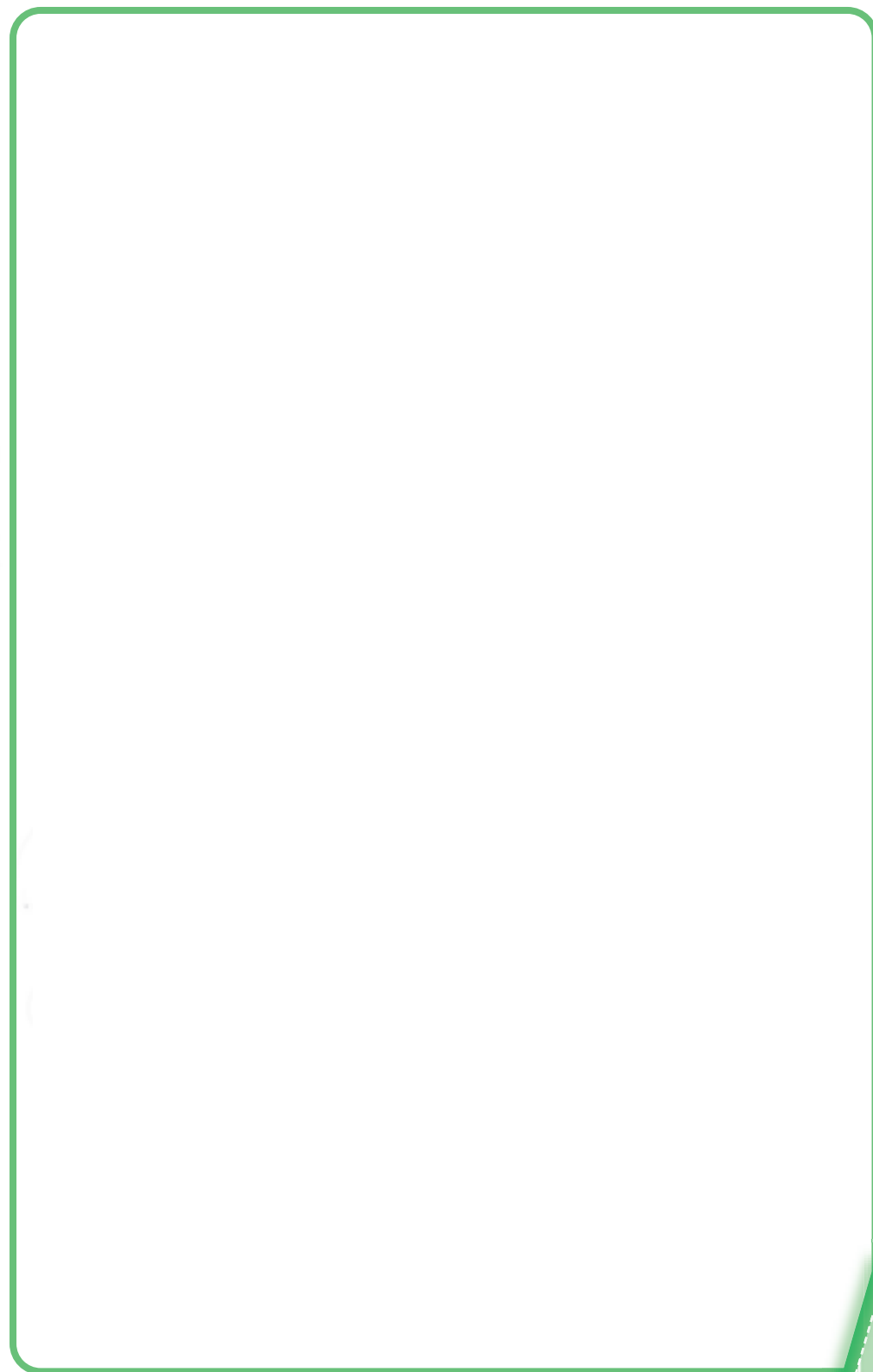
Kayta yarpay, ¿imatataq chay runakuna ruraykaayan? *Stiker* nishqanpita murukunata wiñachiq kaqta hiپی. Niykur rapraman laqay. (*stiker* N.º 01)

Shutiqa: .....

Muruyninchikkunata yawapakushun (llamipakushun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq willakuyta wamrakunata wiyachin:

Lullu mikuyllaakuna (willakuy)

Unayshi, huk wacha warmipa imaykanpis mikunanpaq kañaqtsu, llakishqashi wasichaw apunkunata mañakur taarañaq, kaynaw nishpa. Tayta hirka, tayta inti, mama killa yanapaykayaamay, waray pachallaa huntarillaananpaq. Shintullaa, chuqllullaa, shumaq llullu papallaa waytarillankinami, warayqa shumaq pukutallaqtachi mikurillaaman nishpa puñuriñaq.

Warayninnashi shaarikurir chakranta aywañaq, chaychawshi papata, shintuta shumaqllatana rikaykuñaq, niykur. Pallapakur yanukunanpaq apakunaq, chay hunapitashi kay warmiqa achkata (achkata) mikunanpaq tariñaq. Chaynawshi tayta hirkata, tayta intitawan mama killata imaypis shumaq mañakuptin mikunanpaq pishiñaqtsu.

Rimakushun:

- ¿Pipaqtaraq willakuy rimañ?
- ¿Pikunatataraq mañakuñaq?
- ¿Ima nishpataq mañakuñaq?
- ¿Imanawtaq chaypita warmi kawakuñaq?
- ¿Imanawtaq kawanman warmi mana mikuykuna kaptin?
- ¿Imatataraq kay willakuy yachachimanchik.
- ¿Imatataraq rurashwan, achka mikuykuna kananpaq?
- ¿Ima mikuykunatataraq apamushwan kay yachaywasiman?

Yachachikuq wamrakunawa mirkapakunata rikaayan, niykur willapan, imaykatapis alli kaqta apayaamunanpaq.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatataraq wanayan?

Siqishqa raprata, tukuy niraq llimpikunata, mirkapakunata.

Kayta yarpay, ¿pikunapaqtaraq kay willakuy rimañ (parlan)? Lullu mikuykunata stiker nishqanpita hipirir raprachaw chuskuchuman laqay. (stiker N.º 02)

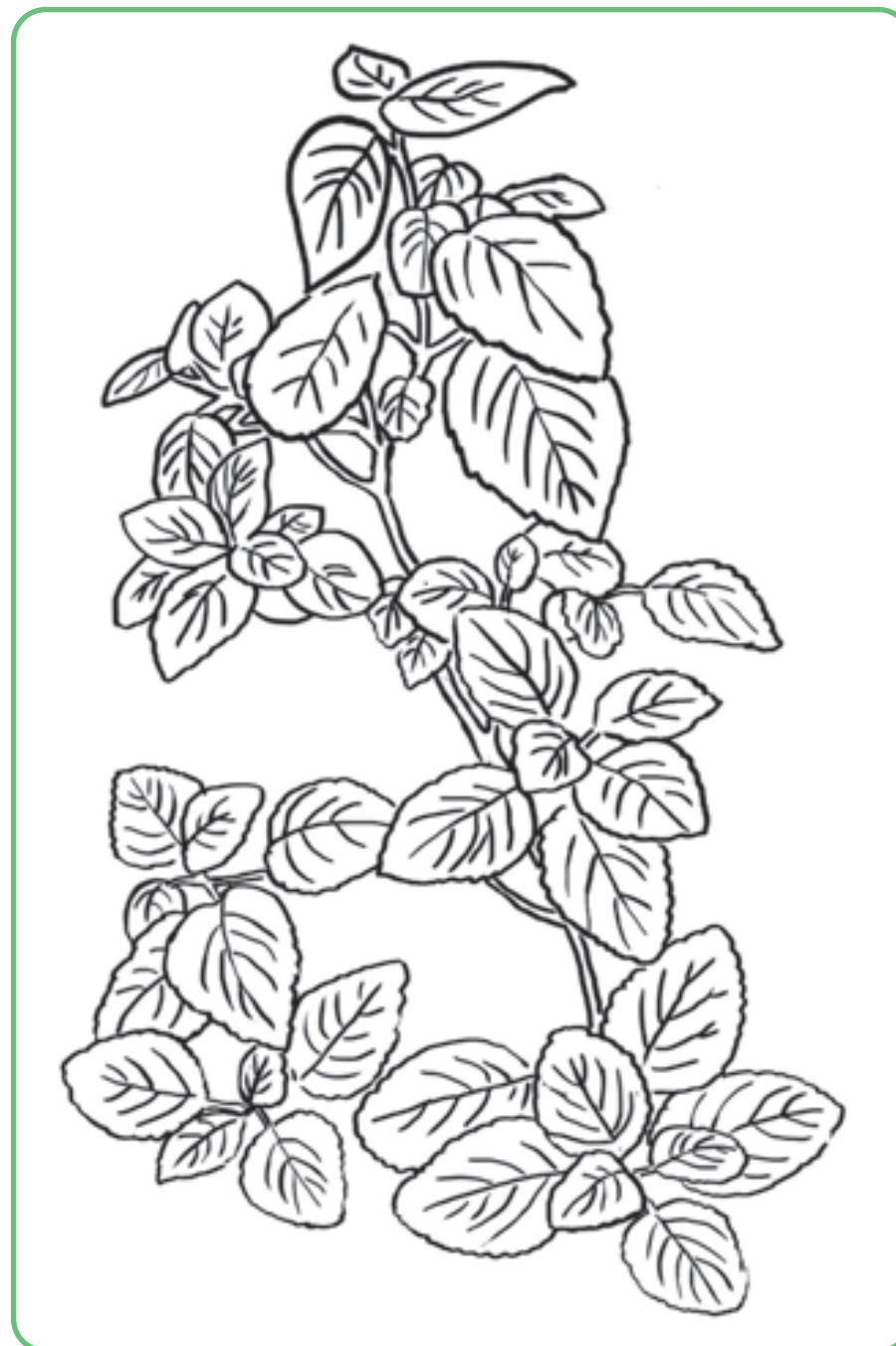

Shutilqa: .....

Tukuy niraq qurakunata riqishun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqwan wamrakuna qinchaman rikaq aywayaanapaq churakaayan. Chawchawmi llapan allı qurakunata rikanchik. Wakin wamrakunaqa mana allıkaq qurakunata akrayan. Chaypita (tsaypita) tapuykunata yaskir rimanakuyan:

- ¿Llapan qurakunatsuraq allilla kayan?
- ¿Mana allı qurapis kanmantsuraq?
- ¿Imatataq rurashwan mana allıkaq qurakunawan?
- ¿Ima rikukunataq chay (tsay) qurakuna?
- ¿Herbario nishqanta rurashwantsuraq chay allı qurakunawan?
- ¿Imanawtaq rurashwan?
- ¿Imakunatatataq inishishwan?

Llapanchik allı qurakunapa rapranta ayllunapaq churakaanchik. Niykur *herbario* nishqata ruranapaq, raprakunata maytupa rapran rurinman shumaq tsakinanpaq churanchik.

Yachachikuq tapukun:

- ¿Imatataq rurarqunchik?
- ¿Imapaqtaq raprakunata ayllurqunchik?
- ¿Imarikuqtaq chay sachapa raprankuna?
- ¿Imatataq tsakiriptin rurashun?

Yachachikuq wamrakunata maychaw chay allı qurakuna wiñanqanta, imanaw hatunyanqanyaq rikaayanqanta willan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachawasichaw qinchaman.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, tukuy niraq llimpikunata.

Kayta yarpay, ¿ima kaq qurakunatatataq ayllurqunchik? Raprakunata muchkachu nishqanchaw chatashun, chaypa yakunwan huk hatun raprachaw siqishqata llimpiy (llushi).

Paqakushun (maylakushun)

(Qutsu / taki)

Kaynawmi kaynawmi

Makiita Paqakuu (ishkay kuti)

Tumarir tikrarir

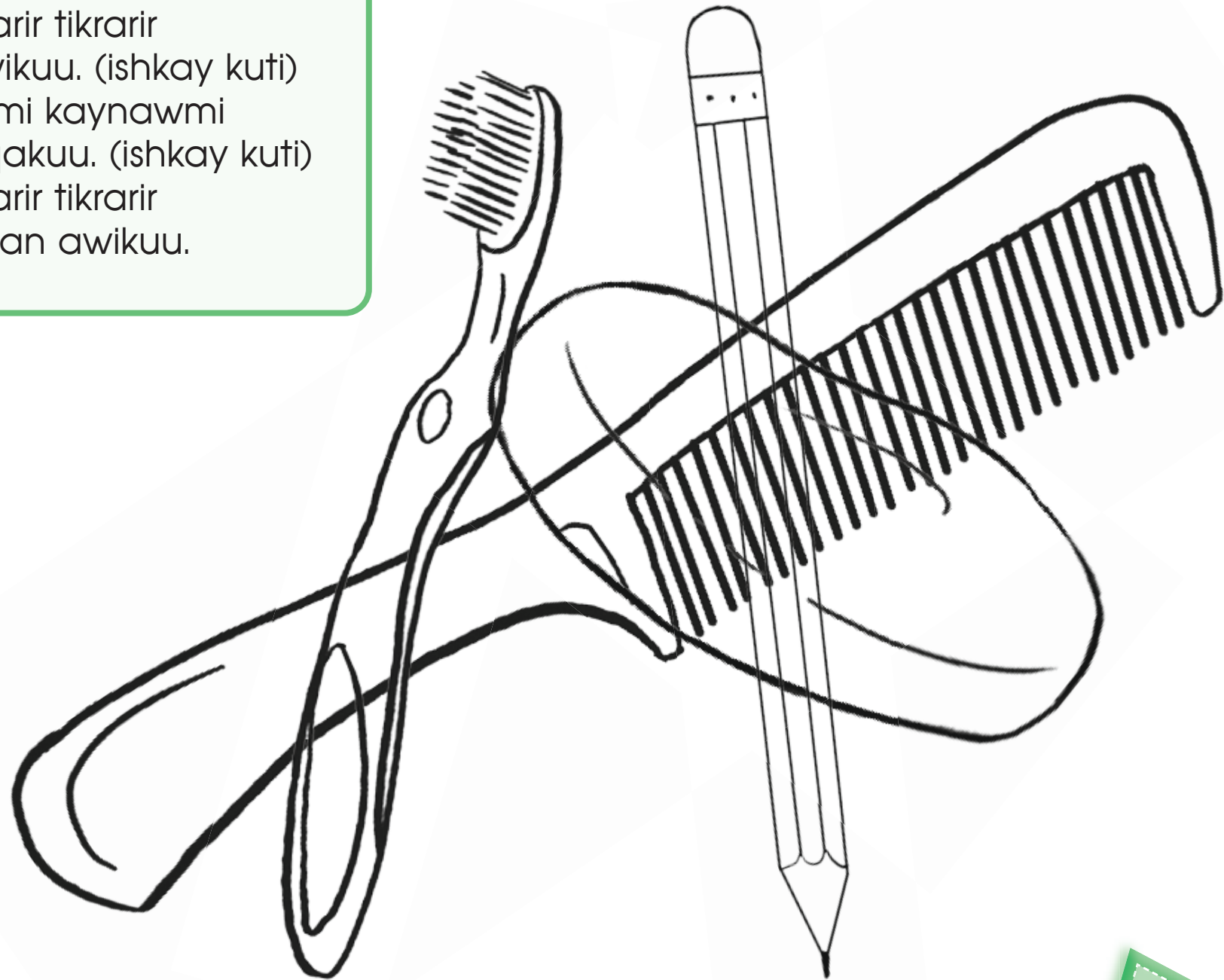
Yakuwan awikuu. (ishkay kuti)

Kaynawmi kaynawmi

Qaqlata Paqakuu. (ishkay kuti)

Tumarir tikrarir

Yakuwan awikuu.

Shumaq kawanapaq paqakuyta (maylakuyta) yachakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Kay qutsuta (takita) hatun raprachaw qillqashun, niykur qutsukushun:

Kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimakushun:

- ¿Imapaqtaq kay qutsu willakun?
- ¿Imapaqtaq makinchikta paqakunchik?
- ¿Imakunata rurartaq makinchikta paqakushwan?
- ¿Imakunatatataq paqakunapaq, ñaqchakunapaq, tsupakunapaq, muqchikunapaq wananchik?

Llapanchik imanaw wasikunachaw paqakunqanchikta willanakushun. Chaypita (tsaypita) unay runakuna (nunakuna), imakunawan kirunkunata muqchikuyanqanta, aqchankunata ñaqchakuyanqanta, imanaw paqakuyanqanta rimakushun (parlakushun).

Alli rimakurir, waqtata yarqurir kay tapukuykunata yaskishun (kutichishun):

¿Imanawtaq paqakushun (maylakushun) makinchikta, qaqlanchikta, chakinchikta, kirunchiktapis?

Kananna llapanchik *lavadero* nishqanman aywarkur paqakushun (maylakushun).

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, *lavadero* nishqanchaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Jabon nishqanta, *pasta dental* nishqanta, tsakichikunata, ñaqchata, Siqishqa, raprata.

Kayta yarpay, ¿imakunawantaq paqakunchik? Siqishqa raprata rikaarir paqakunapaq inishinqanchikta llimpiy.

Anis

Lluta sachá

Marku

Shutiqa: .....

Hampi hachakunata riqishun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq huk ishkay hachakunata wamrakunata rikachin, chaypita tapukun:

- ¿Kay qurakunata riqiyankiku?
- ¿Imapaqtaq alli?
- ¿Maypitataq apamurquu?
- ¿Qamkuna aylluyta munayankiku?
- ¿Maypataq aywashwan?

Yachachikuqwan wamrakuna qurakunata shumaq aylluyaananpaq churakaayan, tukuy laaya hampi sachakunata millqankunaman, *costal* nishqamanpis, hakunkunamanpis wiñayan.

Yachaywasiman kutiykur, shumaq rikapaykur akrashun. Chaypita chuskukuchu rurinman laqashun.

- ¿Imanawtaq akrayarqunki?
- ¿Imapaqtaq kay qurakuna (sachakuna) alli?
- ¿Ima nanaytataq alliyaachin kay hampi qurakuna (sachakuna)?

- ¿Llapan sachakunatsuraq (qurakunatsuraq) chay niraqlla kayan?
- ¿Qamkuna kay hachakunata (qurakunata) muruyankitsuraq?
- ¿Ima hampikunatatataq riqiyanki?
- ¿Pikunataq hampikuyan?

Yachachikuq nin: llapan hampi qurakunapa shutinta (hutinta) churanapaq purwakaashun, ñuqa qillqamushaq qamkunapis qillqayanki.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuqwan, hampikuy yachaq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Hampi hachakunata, laqanata, runkuta, *costal* nishqan

Kayta yarpay, ¿ima hachakunatatataq akrarqunchik? Hampi qurakunata (hachakunata) akrarir, llimpiy.

Shutilqa: .....

Hampi hachakunata murupakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Mamakunatami mawka (makwa) mankata, *balde* nishqata, imaykapis wiñakunata mañakunchik.

Yachakuqkunatami tapukunchik:

- ¿Imapaqtaq chay mawka (makwa) mankakunata apayaamurqunki?
- ¿Imatataq rurashun?
- ¿Imanawtaq rurashun?
- ¿Ima hampi hachakunata apayaamurqunki?
- ¿Maymantaq murushun?
- ¿Imapaqtaq murupakushun?

Yachachikuqmi wamrakunawan waqtata yana allpakunata muntikuna sikipita hurquq yarquyan, chaypitami makwa (mawka) mankakunaman hampi hachakunata muruyaananpaq wiñayan.

Yachachikuq wamrakunawan churakaayan allí wiñachiyaananpaq.

Yachaywasichaw, chakra kaptinga yachachikuqwan murushun)

Yachaywasiman kutirir, kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimashun (parlashun):

- ¿Imatataq rurarqunchik?
- ¿Imatataq mururqunchik?
- ¿Imanawtaq allí wiñananpaq rikashwan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuqwan

¿Maychawtaq rurayan?

Waqtachaw, chakrachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Makwa (mawka), mankakunata hampi hachakunata, siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imakunataq rurarqunchik? Qallananpita ushananyaq, imanaw hampi hachakuna murunqaykita, *stiker* nishqata hipir laqay. (*stiker* N.º 03)

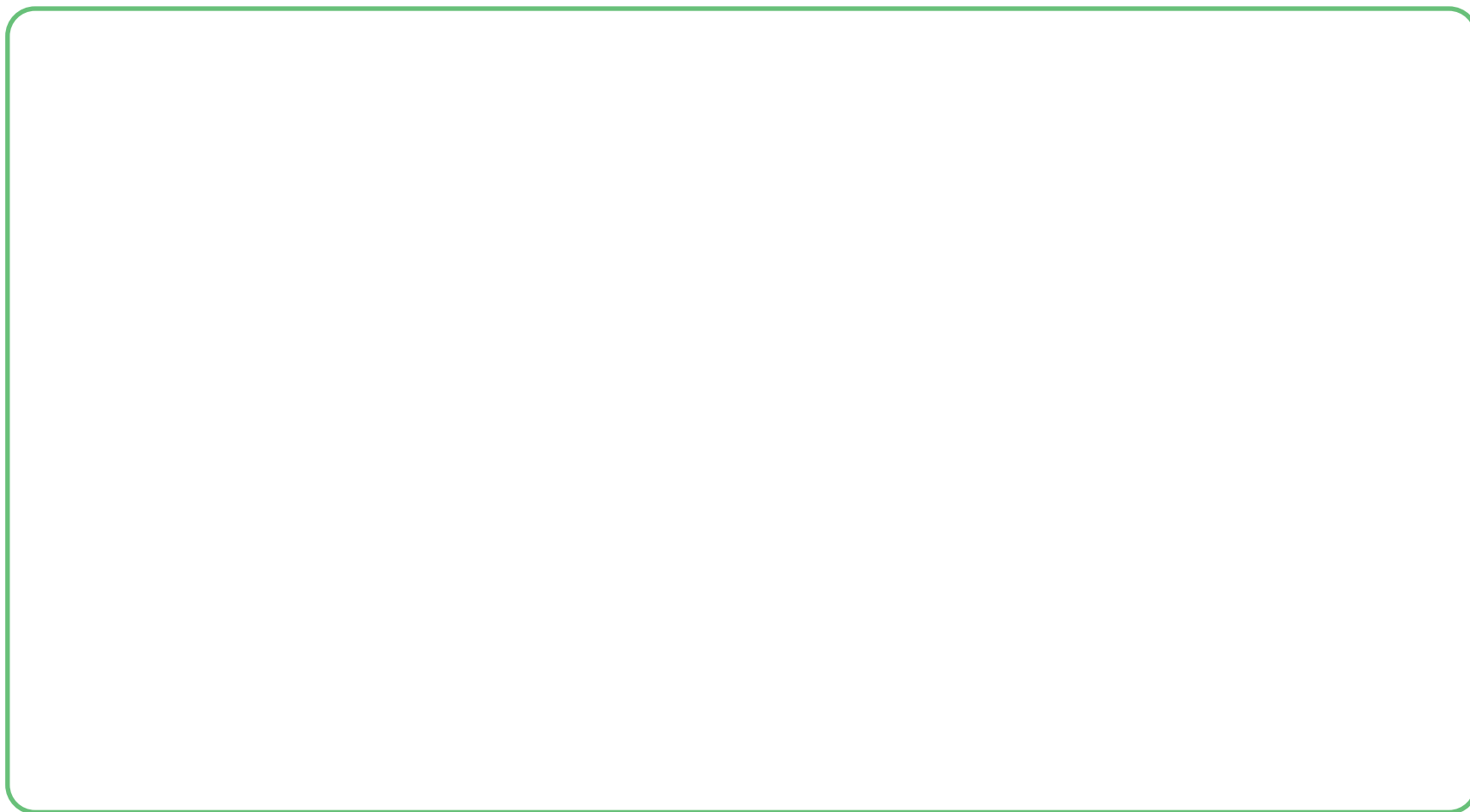

Shutilqa: .....

Semana santa nishqanpaq rimashun (parlashun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata *video* nishqanta, awka lámina nishqata rikayan, chaypita kay tapukuykunata yarkir (kutichir) rimayan (parlayan):

- ¿Imatataq rikarqunchik?
- ¿Pikunataq kayan?
- ¿Riqiyarqaykinaku?
- ¿Kay markachaw chaykunata rurayantsuraq?
- *Semana Santa* nishqan, ¿ima ninanraq?
- ¿Pitaq *Jesús*? ¿imakunatatataq rurashqa?

Yachaq nunata chaskinchik, imanaw kay markachaw *Semana Santa* nishqata rurayanqanta willamaanapaq. Willakamuptin wamrakuna shumaq wiyayan, wakinqa tapukuyan:

- ¿Kay *Semana Santa* nishqanchaw imakunatatataq mikuyan?
- ¿Aywayankiku rizakuq? ¿Qutsuyankiku?

Huk wamrami asukar nishqanta yachaq nunata (runata) qaran yapaypis kutimur willakamunanpaq.

Yachaq kutiriptin, imayka willakamunqanta yarpaayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuqwan yachakuq, yachaq nuna (runa).

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, *azúcar* nishqanta, *tempera* nishqanta.

Kayta yarpay, ¿imapaqtaq kanan rimarqunchik (parlarqunchik)?
Semana Santa shumaq rikashqayta, kaqta siqiy, llimpiypis.

Shutilqa: .....

Runkuwan pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq, wamrakunata achka runkuwan kaynaw nir, rikachin:

Kananmi llapanchik, kaykunaman wiñakayta pukllashun, chaynaw willaykur, purwakaykachir pampachaw pukllayta qallachin.

Kay pukllachawqa, wamrakuna *costal* nishqan rurinman wiñakarkur, ichikpura, takshapura, hatunpurapis pintiypa, pintir llallinakuyan.

Kananqa kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimakushun (parlakushun):

- ¿Imatataq ruraraqunchik?
- Shumaqtsuraq karqun pukllanqanchik?
- ¿Mayqan *costal* nishqanwantaq alli pintiyarunki?

Yachachikuqwan wamrakuna kaynaw nir pukllayan: ullqu wamrakuna qallwash runku rurinman wiñakaayan, warmikaqkuna puka runku rurinman wiñakaayan. Chaynaw llapan kushi-kushi pukllayan. Wakinkaqpis mayqanman wiñakayta munayanqanta willakayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuqwan yachakuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Waqtachaw

¿Imakunataq wanayan?

Runkuta, siqishqa raprata.

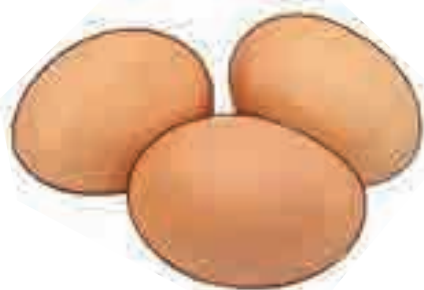
Kayta yarpay, ¿imanawtaq pukllaraqunchik? runkuwan rurinchaw wamrakuna kaykaqta ashpiy (X), niykur waqtachaw wamrakuna kaqta ruyruwan llawiy.

Shutilqa: .....

Chaytami nishqanchaw mishki mikuykuna ruray

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq, wamrakunata qarachakunaman shumaq taakachin, chaypita (tsaypita)tukuyta tapukun.

- ¿Kay killachaw ima raymitataq rurayan?
- ¿Imatataq qamkuna rurayanki?
- ¿*Semana Santa* nishqanchaw, Ima mikuykunatataq mamaykikuna rurayan?
- ¿Qamkuna yanapakuyankiku?, ¿imanaw?

Yachachikuq, wamrakunata kaynaw nishpa willan, kay markakunachawqa tukuylaaya mikuytami ruranchik:

- *Papa* kashkita
- *Challwa* ancashqata
- *Melocoton* mishkita
- *Chila* apita (qullmita)
- *Higos* mishkita
- *Shapash* apita

Mamakuna *higos* nishqan mishkitapis rurayan. chaypaqmi wanayan: *higos* nishqata, *asukarta*, *kanilata*, *clavo de olortawan*.

Kaynawshi rurayan: *Higos* nishqata paqayan,

chaytami puwachiyen, *canelata*, *clavo de olor* nishqata wiñayan. Mishkin ichik urpa urpaarisqanyaq qawinqawin puwachiyen Qarakuyaananpaqmi Ilaachiyen (qahaachiyen).

Chaytami llapan mañakuq ayllukunata qarakuyan.

Chay (tsay) *higos* mishki nishqata mikuqkunaqa, *procesión* nishqanman aywayan. Niykur alli mañakurir, kushi-kushi wasinkunata kutiriyen.

Yachakuqkuna chay (tsay) willakuyta kushishqa wiyariyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuqwan, mamakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatataq wanayan?

Higos, *canela*, *clavo de olor*, *azúcar* nishqankunata.

Kayta yarpay, markaykichaw. ¿Mayqan mikuykunatatan *Semana Santa* nishqachaw mikuyan? Siqikunata rikaykur mayqan mikuyman yaykunqanta huk watuwan tinkuchiy.

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknam, kanan rikapakushun.
- Llapan rurashqanchikta shumaq yachakunapaq yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qawaashun. Niykur, kay tapukuykunata yaskishpa rimakushun:
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kanan kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

Three horizontal dashed lines for writing, located to the right of the girl's illustration within the same rounded rectangular frame.

Yanapakushpa
mikuyninchikkunata
ayllupakushun
(shuntapakun)

1.-¿Ima pishqutaq chuqlluta mikun?

2.- ¿Imawan manchachinchik pishqukunata?

3.- Markaykichaw, ¿imawan pishkunkunata manchachinyan?, siqiy.

Shutiqa: .....

Chuqllu puqunqan wichay

¿Imanawtaq rurashun?

Saranchik puquptin Tukuy laaya pishqukuna mikuyan; qaqchukuna chiwillukuna, wanchaqkunapis, mana chaynaw mikuyaananpaq waallukunata churanchik, manchakaayaanpaq, alli llapan chuqllunchikkuna puqunanpaq. Chay waallutami ruranchik ratashkunapita, chukukunapita, imayka lapapaqkunatapismi churayan, chay chuqllu puquptin mikunchik parpachaw, chuqllu yanuchaw, awashinkachaw, caspachaw, tantachaw, imayka mikuykunachawpis.

Tapukuykunta yaskir kutichiy

- ¿Pishqukuna chuqlluta suwakur mikuyanku? ¿Imanir?
- ¿Chakranchikman waallukunata imapaqtaq churanchik?
- ¿Ima murukushqanchikkunamantaq waalluta churanchik?
- ¿Imanawtaq waallukunata ruranchik?

Chaypitaqa wamrakuna, llapan yachakuyanqanta yarpar, yarpar willakayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

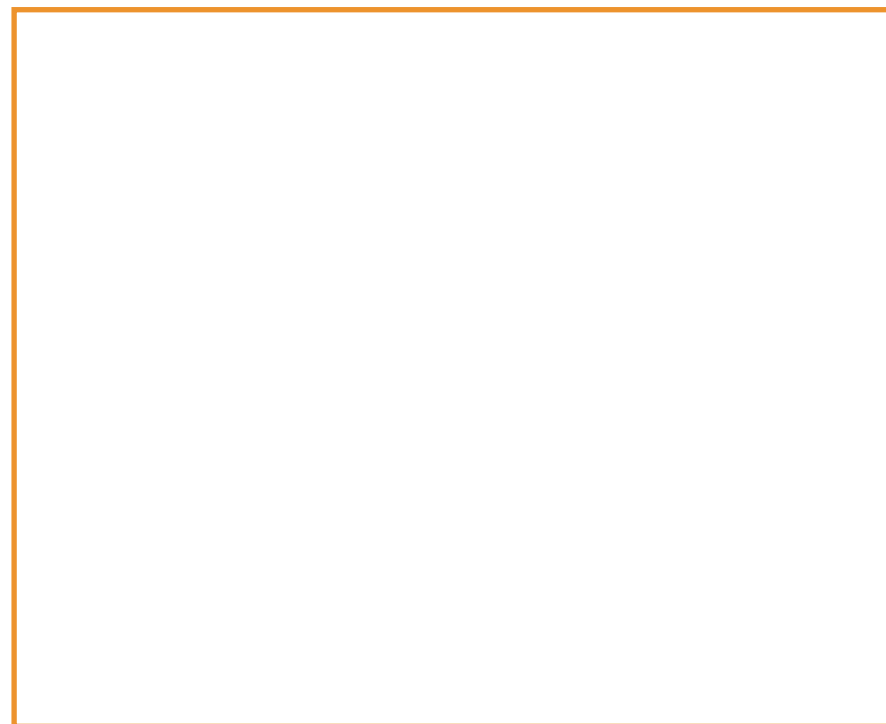
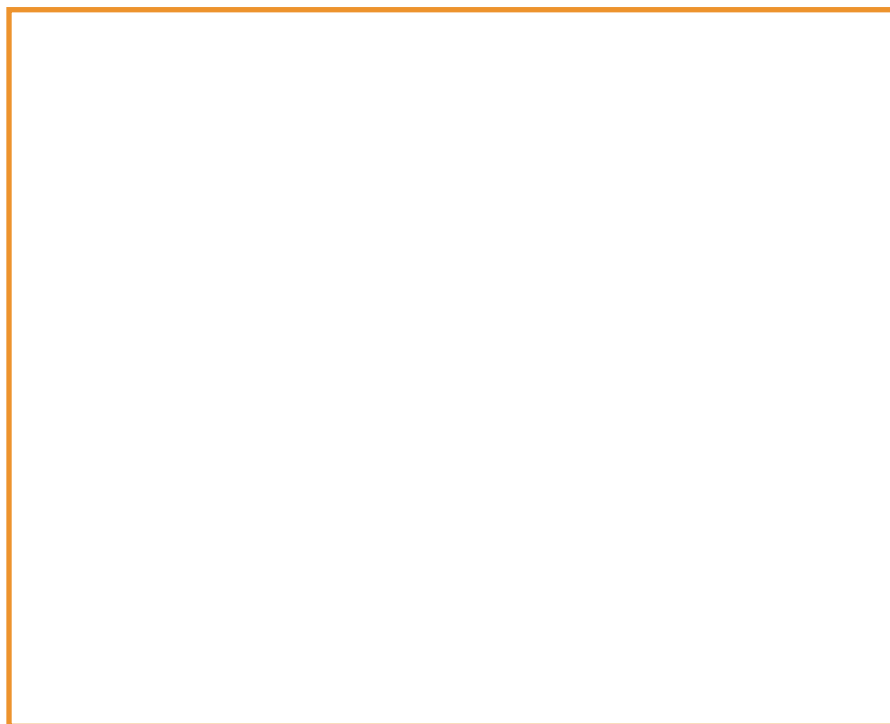
Kayta yarpay, ¿imanawtaq chuqllukuna mikuqta wahakunchik?
Kay tapukuykunata yaskir ashpiy.

Shutilqa: .....

Sarapa (harapa) willakuynin

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi kay willakuyta *títeres* nishqanwan willakun:

“Kushishqa sara” (willakuy)

Unayshi naanichaw huk sara hitaraakuñaq, chaypanashi huk warmi ashmankunawan aywañaq, chayshi ashmakunaqa haruriykur hananpa aywakuyaañaq, warayninnashi huk wamra chayman yuriñaq, chayshi saraqqa allaapa kushir kaynaw niñaq:

- kananqa pay hancharishqami apakamanqa nir kushikuñaq.

- wamraqqa sara hananpa pintirir ayqipa, ayqir aywakuñaq.

Saraqqa, naanichaw waqakur hitaraakuñaq. Chaymannash huk awkin yuririr ayllurkur apakuñaq, niykur, wasin waqtanman muruykuñaq, chaychawnashi saraqqa shumaq wiñariñaq, chayshi awkinqa sarata achkaman miramunki niñaq: llapan markakunachaw mikuyaashunaykipaq, mana qishyay chaamunanpaq, mana pipis mallaq-mallaq purinanpaq nir mañakuñaq.

Chaynashi saraqqa, piqanta pallariykur, intita rikaykuñaq, intiqa tillapyaykuñaq. Chaypitashi

Kayta yarpay, ¿imapaqtaq kay willakuy riman?

Sarapa (harapa) willakuyninta, qatichir, trokel nishqanta hipirir, laqay. (trokel N.º 01)

saraqqa intikamayaq winaykuñaq, sarapa rapranpita shaaripakuykuptinnashi, intiqa patsakayaq uraykaamuñaq, chaynashi intiqa kananyaq achikyaakamun.

Tapukuykunata yaskir rimakushun:

- ¿Imatataq kay willakuy nimanchik?
- ¿Mayqantaq sarata ayllurqan?
- ¿Mayqantaq sarata mururqan?
- ¿Imanawraq kanman karqan mana sarata aylluyaptin?
- ¿Saranaw naanichaw hitaraakur imanawraq kayankiman?

Munaq kaq wamrakuna *títeres* nishqanta churakurkur kushishqa sarapa willakuyninta willakayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachichikuqwan, yachakuqkuna.

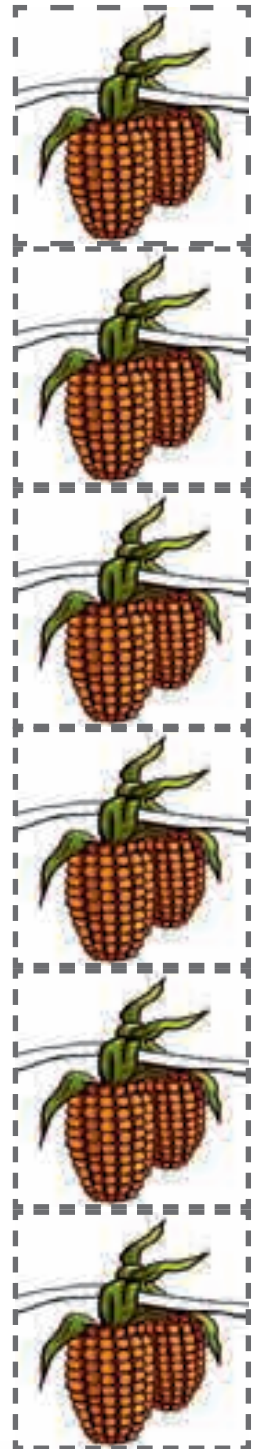
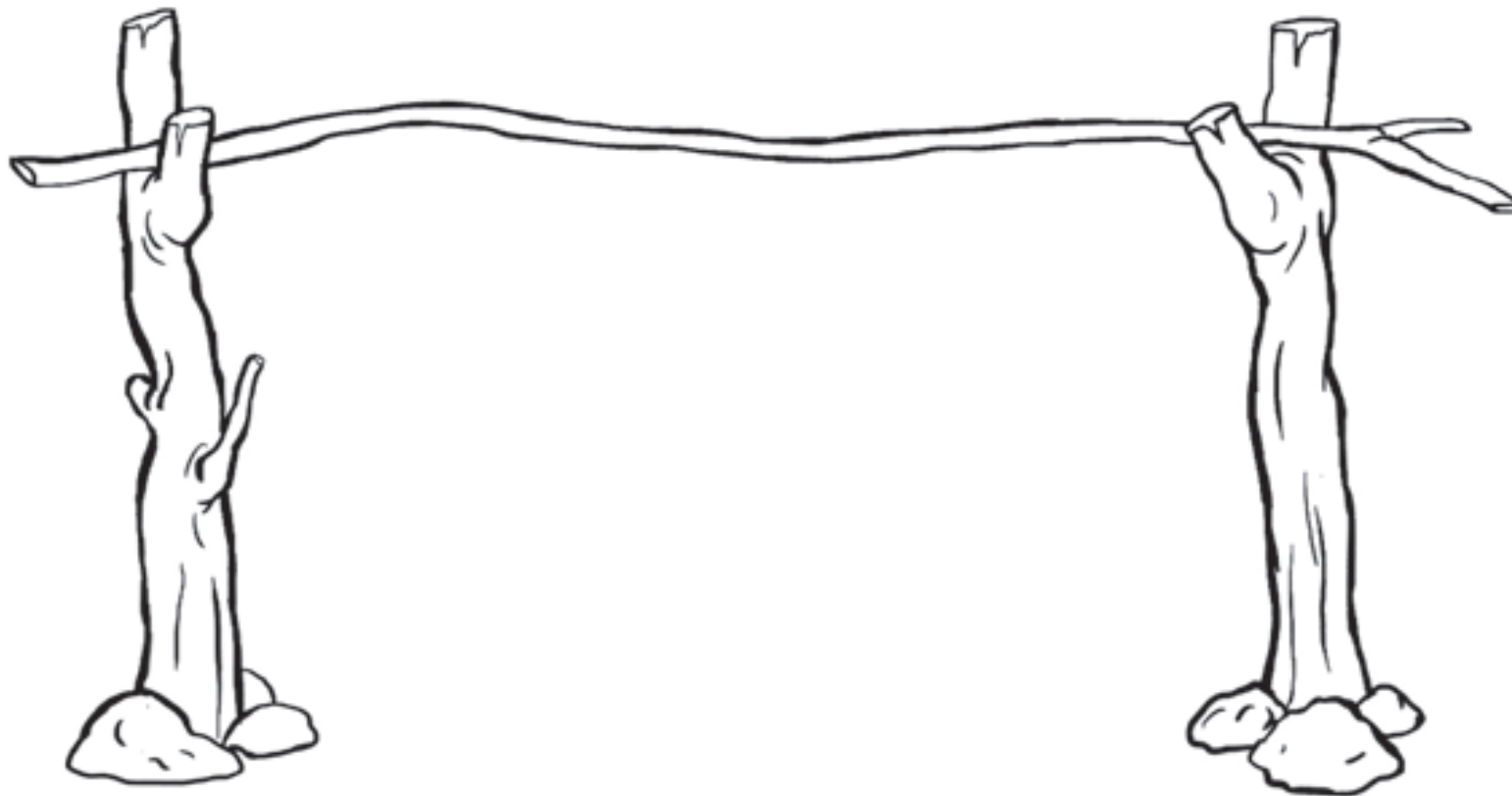
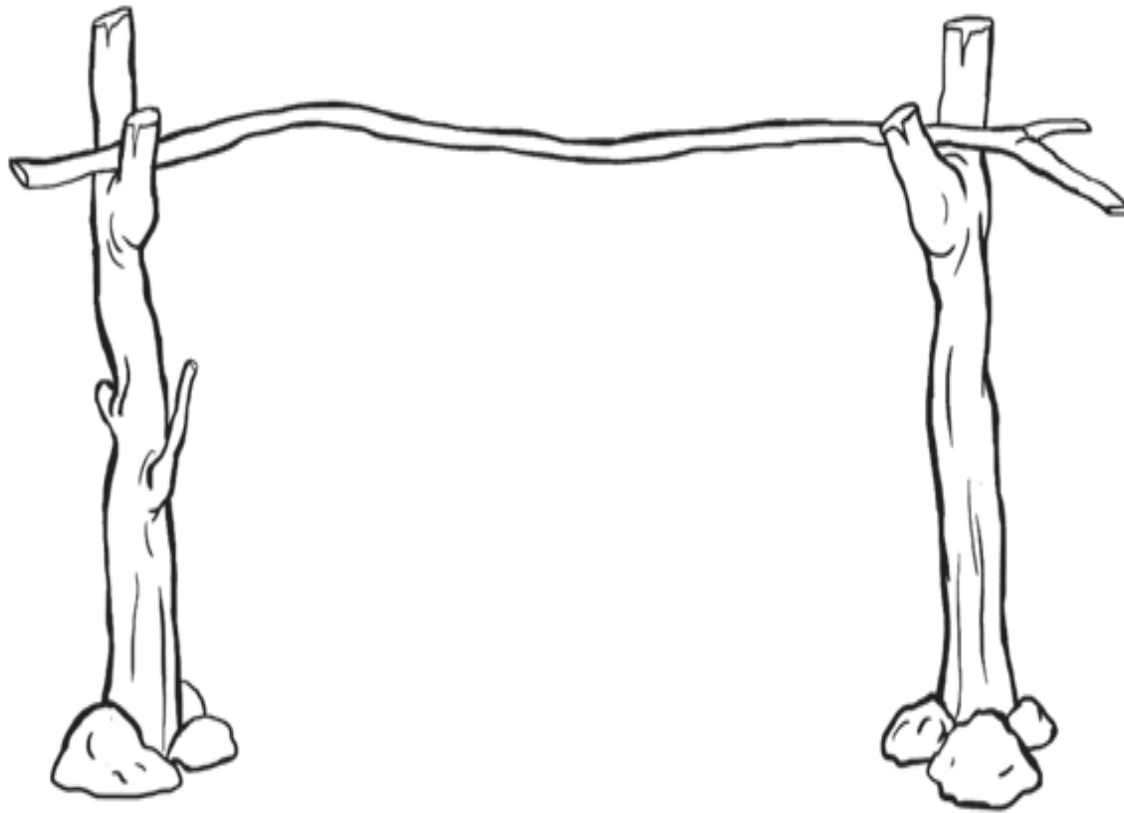
¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Chukuta, siqishqa raprata.

Shutilqa: .....

Wayunka ruray

¿Imanawtaq rurashun?

Wayunka ruraqkunapaq rimashun (parlashun), chaypitana wayunka ruraqkunaman aywanapaq, kay tapukuykunata yaskishun:

- ¿Imatataq rikaashun?
- ¿Imanawtaq aywashun?
- ¿Imatataq wayunka ruraq yachachimaashun?

Wayunka ruraqpa wasinman chaykur napakushun, niykur: imanaw sarata tinkiyanqanta rikaashun. Tukuy niraq sarakunata wataayanqanta, imapaq allı kanqanta, imaman sarakunata wayuyanqanta, mayman churayanqanta yachakushun.

Chaypitana kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimakushun:

- ¿Ima niraq sarakunataq rikarqunchik?

- ¿Ima niraq sarapitataq wayunkata watanchik?
- ¿Imapaqtaq allı, yuraq, puka, qarwash sara (hara)?
- ¿Mayqan sarataq (harataq) achka awka ichiklla karqun?

Yachaywasiman wamrakuna kutirir, tukuy niraq sarakunata: pukata, qarwashkunata, yuraqtapis ayllupaayan.

Niykur nishqanta ruturir laqayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, wamrakuna, wayunka ruraqpis.

¿Maychawtaq rurayan?

Wayunka ruraqpa wasinchaw, yachaywasinchaw.

¿Imakunataq wanayan?

Chukuta, siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿ima ima niraq harakunataq wayunkata rurayan?

¿Mayqan qiru chakashqamanraq achka wayunka yaykunqa?, ¿imanir? Rutur, laqay.

A large rectangular area enclosed by a red dashed border. Inside this area, there is a horizontal blue dashed line positioned approximately one-third of the way down from the top edge.

Shutiliqa: .....

Mamanchikkunapa rurayninta yarpaashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq, wamrakunata mamankuna sarakunawan, papakunawan imata rurayanqanta tapun:

Kay (tsay) tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Sarapita imakunataq mamaykikuna rurayan?
- ¿Papapita imakunataq mamaykikuna rurayan?
- ¿Pitaq apayaamushunki kay yachaywasiman?

Huk mamatami yachay wasichaw chaskishun, paymi imayka ruranchankunata willamaashun.

Wamrakunami shumaq wiyaraayan, chaypitam mana kaayianqanta tapukuyan, chaypita mamawan mirkapankunata qaranakuyan. Niykurmi payllaa, yapaypis watukayaamanki niriyan.

- ¿Pipa mamantaq watukamarqunchik?
- ¿Imakunata chay mama ruran?
- ¿Imatataq manchik alli kananpaq rurashwan?
- ¿Mamanchikta kuyashwantsuraq?, ¿imanir?

Llapan wamrakuna mamankuna imata rurayashqanpita willakuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuq, willakuq mama.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachakuy wasichaw.

¿Imakunataq wanayan?

Raprata, tukuy niraq llimpikunata.

Kayta yarpay, ¿imakunataq mamakuna rurayan?

mamaikita huk raprachaw siqimuy, niykur rapra rutushqata ruyruykur (embolillado) siqishqa raprapa kuchunman laqay. mamaykipa shutinta qillqamuy.

Shutilqa: .....

Papa allaychaw yanapakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakunawan, *don* Mañupa papa allayninman aywanapaq churakaashun. Mirkapanchikta, chukunchikta apar aywanapaq yarpachakushun. Chaypita (tsaypita) kay tapuykunata yaskir rimakushun:

- ¿Pimantaq kanan aywashun?
- ¿Imatataq rurashun?
- ¿Imatataq ayllushun?
- ¿Pitataq yanapashun?

Chakraman chaarirna napakushun, tapukushunpis. Ullqukuna ishwinkunawan (kashunkunawn) yanapakuyan, chaypita taksha runkuman wiñarkur papata kallpan tinkunqanyaq apariyanpis kataayan.

Wakin warmikunana taksha kanastakunawan papakunata ayllupakuyan.

Mamakunaqa papayanuta rurar kushi-kushi llapanchik mikunanchikpaq qarakayaamun.

Yachachikuqqa tapukuykunata niraykan:

- ¿Imawantaq papakunata allarunchik?
- ¿Imapaqtaq papakuna alli?
- ¿Ima niraq papakunataq karqun?
- ¿Imakunawantaq papata wasinkunaman apayarqun?

Siqinqaykita llapan yanasaykikuna musyananpaq willakamuy.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Mamakuna, llapan yanapakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachay wasichaw, chakrachawpis.

¿Imakunatatataq wanayan?

Chukuta, mirkapata, runkuta, siqishqa raprata.

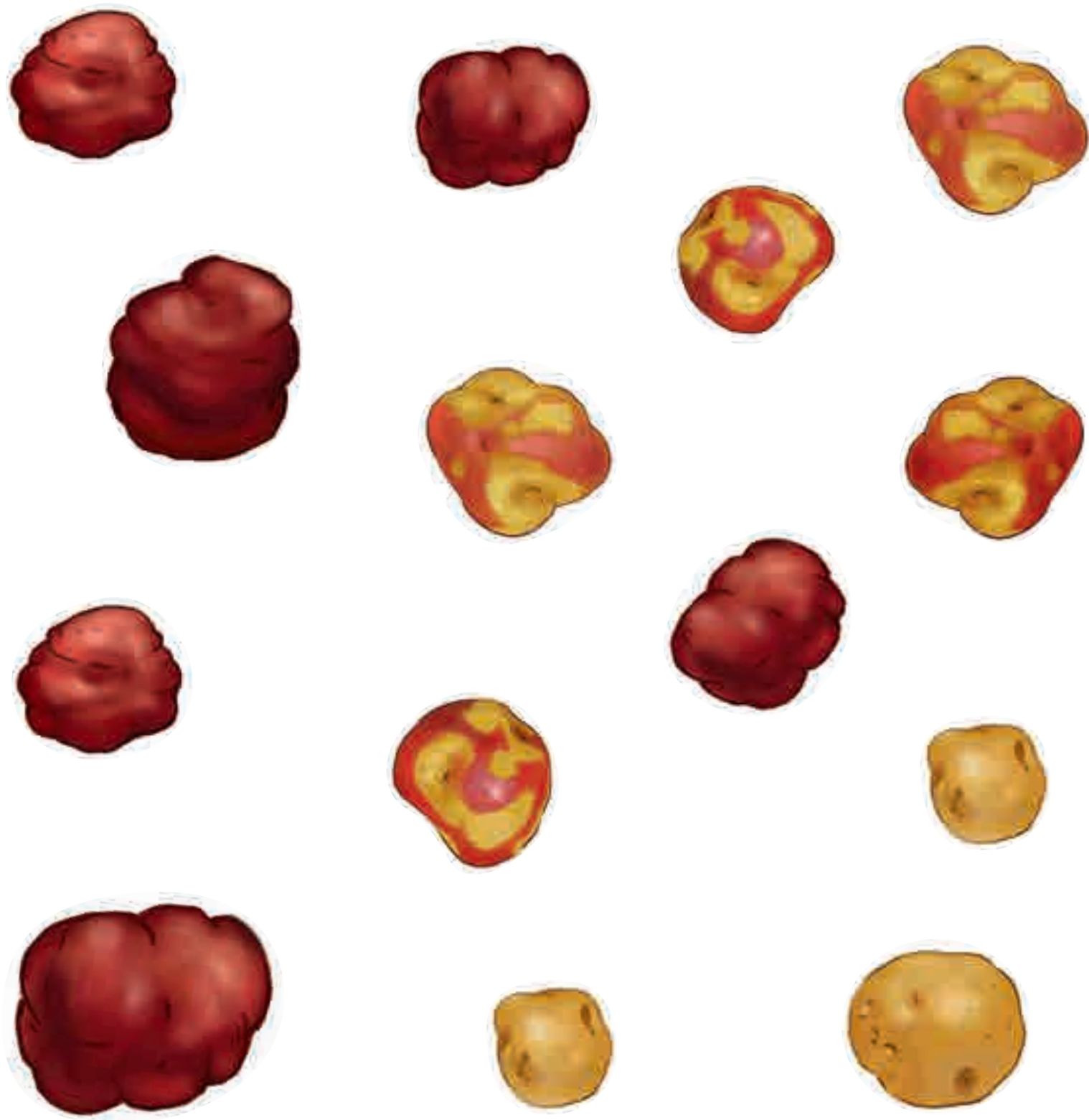
Kayta yarpay, ¿imanawtaq papa allaychaw yanapakurqunchik?
Siqita alli rikaykur allashqayki papata siqiy, llimpiypis.

Shutilqa: .....

Papa akrayta yachakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq, huk raprachaw tukuk niraq papakunata llimpiykur, wamrakunata rikaachin, chaypita huk-huk qarwash, puka, winkush, ruyru papata rakin. Niykur wamrakunata kaayichin, chay niraqpura ashinakuyay, shuntukaykur charinakushqa ruyruta rurar tumashun nin:

Pukllarirna kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimakushun (parlashun):

- ¿Huk niraqllaku papakuna kayan?
- ¿Ima niraq papakunataq pukllaychaw karqun?
- ¿Ima mikuytataq chay papakunawan ruranchik?

Yachaywasiman kutirir llapan papakuna llimpishqata *pizarra* nishqaman allı rikaykur, niraqpurata shuntukaachir laqay.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Llimpishqa papata.

Kayta yarpay, ¿llapan papakunatsuraq huk niraqlla kayan?

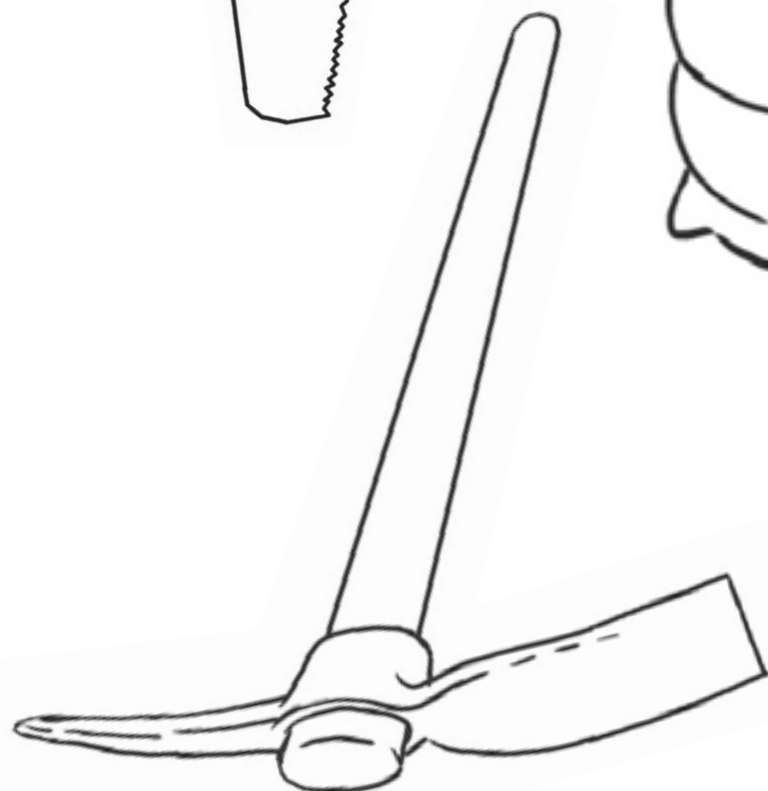
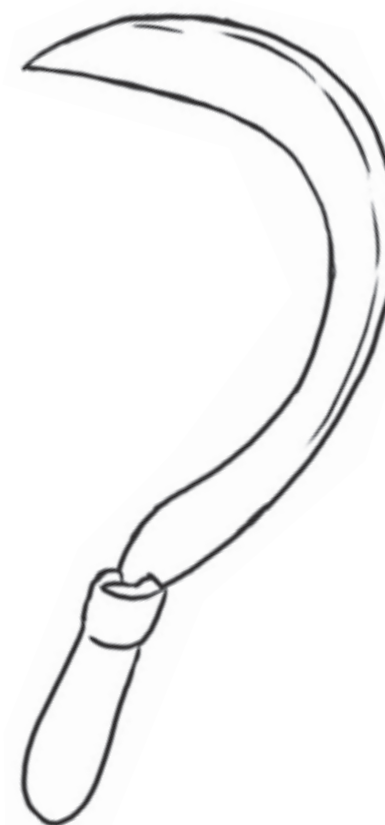
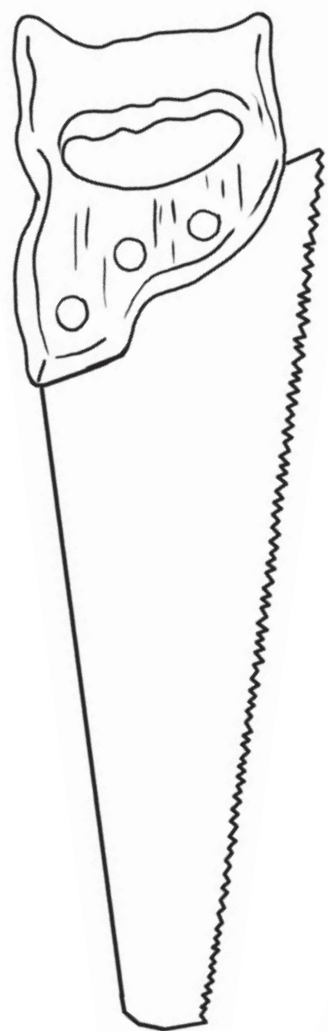
Huk watuwan allı niraq papata churar wichqay. Niykur, imanir kashqanta willakamuy.

Shutilqa: .....

Papa tuqush rurayta yachakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq huk runkuman taksha papakunata wamrakuna apayaamunqanta ayllun. Chaypitami tapukuykunata yaskir rimachin:

- ¿Taksha papakunata imapaqtaq apayaamurqunki?
- ¿Qamkunaqa yachayankiku *papa* tuqush rurayta?
- ¿*Papa* tuqush imapaqtaq alli?
- ¿Imanawtaq tuqush tikran?

Chay tapukuykunata niykur yachachikuq wanrakunata willan: kananqa *papa* tuqushtami pampashun.

- ¿Maychawtaq pampashwan?
- ¿*Papa* tuqushta pampanapaq imatataq wananchik?
- ¿Tuqushta pampanapaq pitaq, quchata ruramunman?
- ¿*Papa* tuqush ima qishyaykunatataq kachakaachin?

Yachachikuqwan wamrakunami aywayan yaku aywananman taksha pikuta, uusita, papata, runkutapis aparkur aywayan. Chaychawmi quchata yanapanakushpa rurachik.

Chaymanmi runkuman papata wiñarkur pampanchik.

Wamrakunatami willanchik: kaytaqa huk killami rikapaashun, chaypita mamakuna yanukayaaptin mishkiqta mikushun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachay wasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatataq wanayan?

Papakunata, papakunata, runkukunata, pico nishqanta, kiishita, siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imatataq rurarquchik?

Siqikunata rikaykur, imakunata tuqush pampaychaw inishinata llimpiy, nirkur yachakunanchikpaq willakamuy.

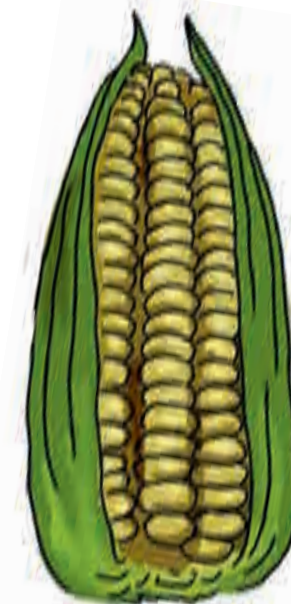
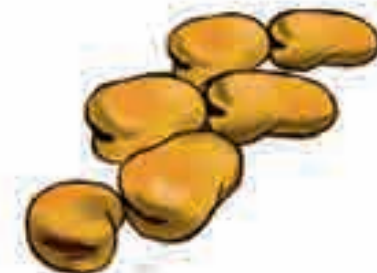

¿Imallaqa imash?

Achka shaprayuqmi kaa, manami
runatsu kaa kiruupis kanmi, manami
haqchikuutsu.
¿Imaraq kaa?
(chuqllu)

¿Imallaqa imash?

Tukuy niraqmi kaa imayka
mimuychawpis rurayaamanmi
Tuqushpaqpis allimi kallaa.
¿Imaraq kallaa?
(papa)

Hamuchinakuyta yachakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq hatun raprachaw huk hamuchinakuyta wamrakunata ñawinchaachin, niykur kaynaw nir tapukun:

Yachachikuq, wamrakunata kimsa (kima) siqishqa raprakunata makyan, wamrakuna hamuchinakuyta rikapaykur qishpichiyaananpaq, niykur yachachikuq *pizarra* nishqanchaw, wamrakuna imayka niyanqanta alliyaachir hatun rapraman qillqan. Chaypita (tsaypita) wamrakunaqa yachakuyaananpaq achka kuti kutipaayan.

Kaymi (tsaymi) hamchinakuy.

¿Imallaqa imash?

Achka shaprayuqmi kaa
manami runatsu kaa
Kirupis kanmi, manami haqchikuutsu
¿Imaraq kaa? (chuqllu)

Kay tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Huk hamuchinakuyta yachayankiku?
- ¿Imakunapaqtaq hamuchinakuykunata rurashwan?

¿Imallaqa imash?

Tukuy niraqmi kaa
Imayka mikuychawpis rurayamanmi
Tuqushpaqpis allimi kallaa
¿Imaraq kaa? (papa)

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, wambrakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Pizarra nishqanta, hatun rapratakunata,
qillqanata, llimpita, laqanatapis.

Kayta yarpay, ¿imakunapaqtaq kay hamuchinakuy riman?
Raprata alli rikaykur, mayqanpaq rimanqantanaw, ratur, laqay.

Shutiliqa: .....

Chuklla rurayta pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Waqtachaw chukllata rurar pukllanapaq churakanchik, chaypita (tsaypita) wamrakuna panqakunata chukllatanaw rurar shaakachiy (ichichiy) chaychaw wamrakuna chuklla ñawpanman, qipanman, karunman, amaanunman churakar pukllayan.

Pukllarirna kay tapukuykunata yaskir rimakushun:

- ¿Imatataq pukllarqunchik?
- ¿Maymantaq churakaayarqunki?
- ¿Pikunataq chukllachaw paarayan (tiyayan, taakuyan)?

Wanrakunami shuntukarkur hatun raprakunawan chukllata rurayan, niykur ministerio apachimushqan pukllanakunata chukllapa qipanman, ñawpanman, karunman, amaanunman churar pukllayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuq wambrakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

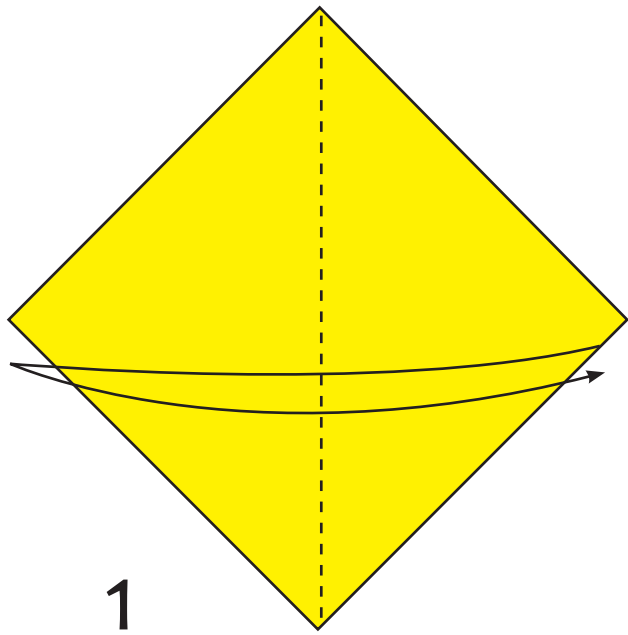
Waqtachaw pampakunachaw.

¿Imakunataq wanayan?

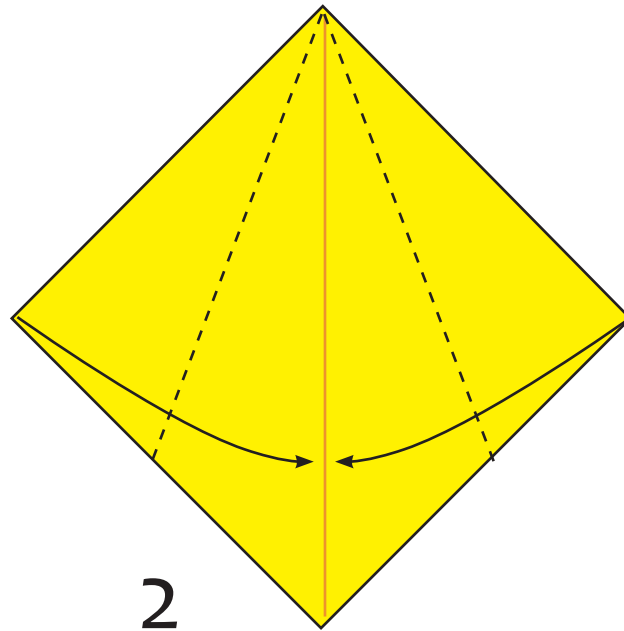
Panqakunata.

Kayta yarpay, chukllata alli qaway. ¿Chukllapa mayninchawtaq warmi kaykan?, ¿nawpanchawku?, ¿qipanchawku?, ¿maychawtaq allqu kaykan?, chuklla ñawpanchaw kaqta llimpiy.

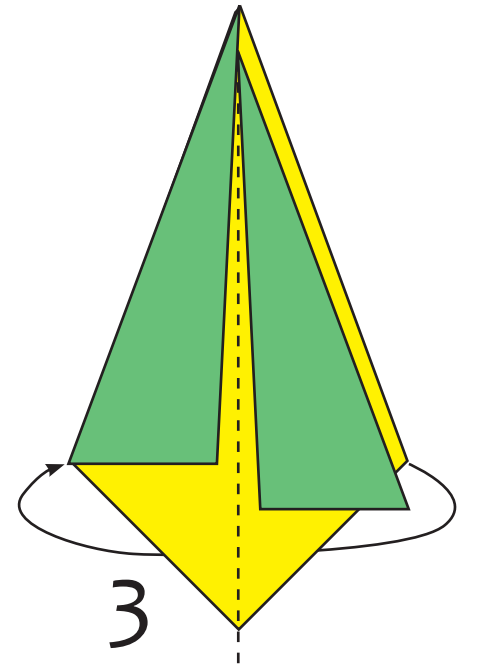

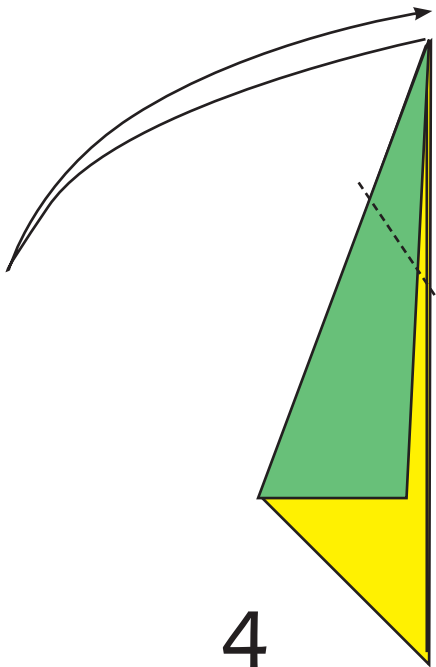
1

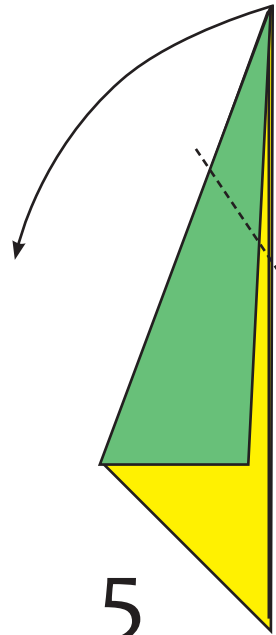
2

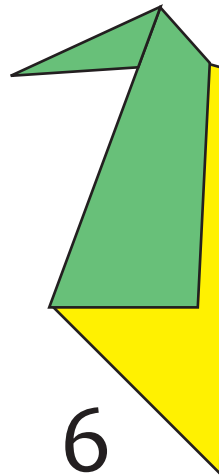
3

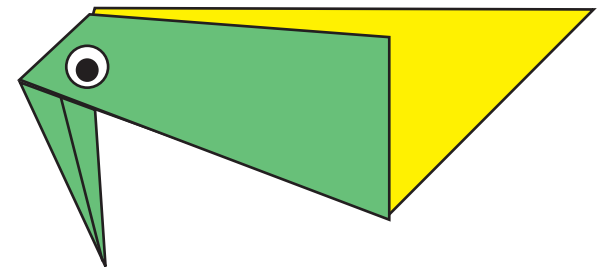
4

5

6

Shutilqa: .....

Qaqchu pishquta rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Kay siqqa willakun chakrachaw chuqllu mikuq pishqupaqmi.

Pishquta ruranapaq siqita rikapaashun.

Yachachiq raprata rakin (aypun) wamrakuna rurayaanapaq.

Wamrakuna pishquta rurayan yachachiq nishqantanawlla.

Qaqchu Pishquta rurayta usharir, pukllayan.

Shutin churayan, niykur rimayan imanaw rurayashqanta.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq wamrakunawan.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachay wasichaw.

¿Imakunataq wanayan?

Tukuylaaya, siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imatataq yachakurqunchik?
Siqita rikaykur qaqchu pishquta ruray.

Three horizontal dashed lines for writing.

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknami.
- Llapan rurashqanchikta yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qaawashun, niykur, kay tapukuykunata yaskir rimakushun.
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

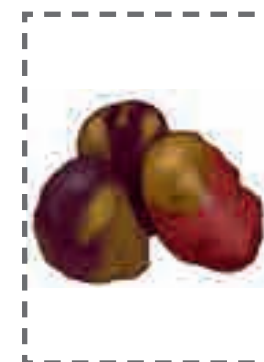
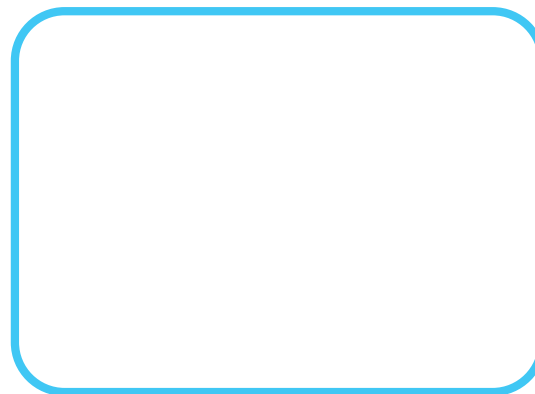
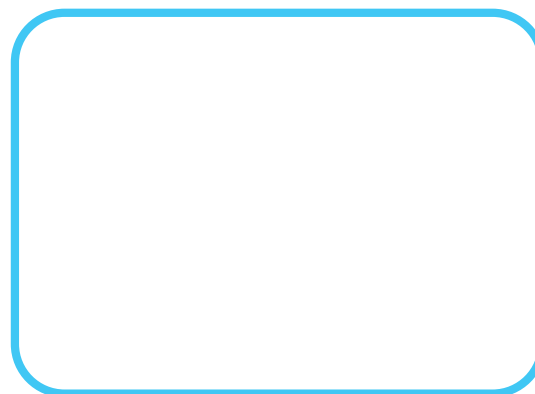
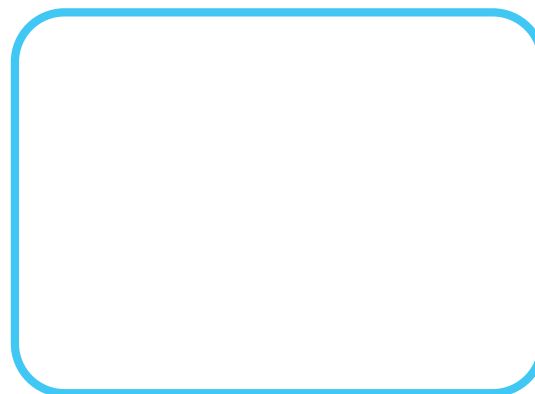
Three horizontal dashed lines for writing, located to the right of the girl's illustration within the same rounded rectangular frame.

Qasa killachaw
rurayninchikkunata
riqishun

Shutilqa: .....

Tsakupapata (chakupapata) rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata kaynaw nir willapan. Tukuy markakunachawmi warmikuna papata allayan, chaypitami (tsaypitami) tsaki (chaki) papata kaynaw rurayan:

- Papatami chuya yakuchaw lukyanchik,
- Chaypitami yanur, allı chaarıptın shıpranchik.
- Llapsha-llapsha ruqurkur huk yulaq qıpinaman intı tsakırıptınnamı mashtanchik, allı tsakırıptınnam aqarır: kashkita, *carapulcra* nıshqan mikuyta ruranchik, arukunchik.

Kay tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Imapaqtaq willakamurquu?
- ¿Imanawtaq papata lukyanchik (Llukyanchik)?
- ¿Papapita imakunatatataq ruranchik?
- ¿Imanawtaq tsaki (chaki) papata ruranchik?
- ¿Huk markakunachaw imatarıaq papapita rurayan?
- ¿Triqu llushtuta tsakıchınchıkkıu?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Tukuy laaya mikuykunata, sıqıshqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imakunawanta tsaki mikuykunata rurarqunchik?

Rapra kuchunchaw sıqıkunata ratur mikuykunapaq wanashqanchikta tinkuchir laqay.

1.-¿Imapaqtaq muti qutsu (taki) willamun?, alli rikaarir ashpiy.

2.- ¿Imachawtaq mutita mikuntsik?, alli rikaakir ashpiy.

3.- ¿Mishki mutipa qutsunta yachakurir imanawtaq kaykanki?, siqikunata alli rikaykur ashpiy.

Shutiqa: .....

Mishki mutipaq qutsushun (takishun)

¿Imanawtaq rurashun?

Mishki muti qutsuta hatun raprachaw wamrakuna rikaayaanpaq qillqashun, niykur llapanchik qutsukushun.

Mishki muti (Qutsu / taki)

(Tono de la canción valicha)

Mally ¿Imata ruraanki?
mutita rurashun
uchpata apamuy (Ik)
Shumaq shumaqlla ruraykur
mishki mishkillata
mutita mikushun (Ik)
Sara mutita llusturkur
llapanchik mikushun
warmipis, ullqupis (ik)
Shumaq shumaqlla ruraykur
mishky mishkillata
mutita mikushun (Ik)

Chaki luchkay

Mutikunata mikurkur uryashun
Pachallanchikta huntaachir kawashun (ik)
La la la la la la la la la....

Autoras: Lucinda Diaz y Natalia Tarazona

Chaypitana rimakushun:

- ¿Pipaqtay kay qutsu (taki) riman?
- ¿Mishki muti imanawtaq?
- ¿Ima rikuq mutikunataq kan?
- ¿Imakunawantaq mutita yanaqaachinchik?
- ¿Ima niraq saratataq mutipaq wananchik?

Llapan wamrakuna ishkayman purwakaykur qutsuyan, wakin ullqukaq wamrakuna tinyata, guitarrata nishqata takishpa qutsuyan, warmikunana tushuraykar qutsuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

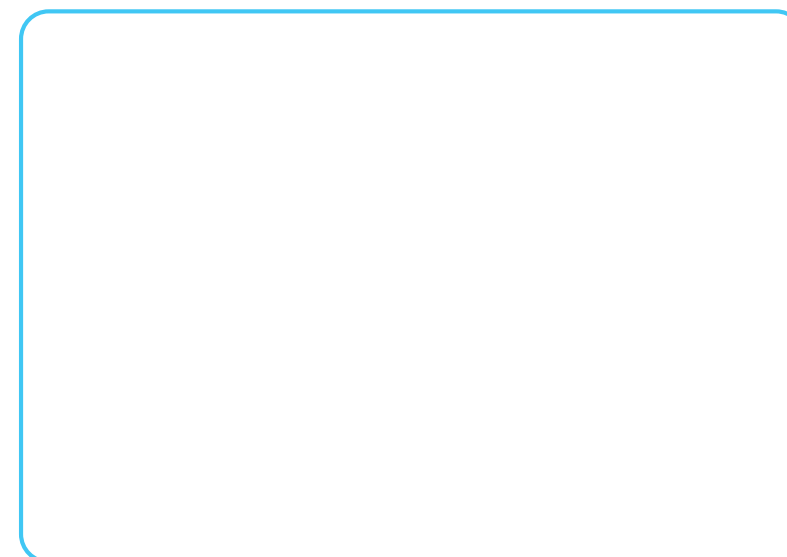
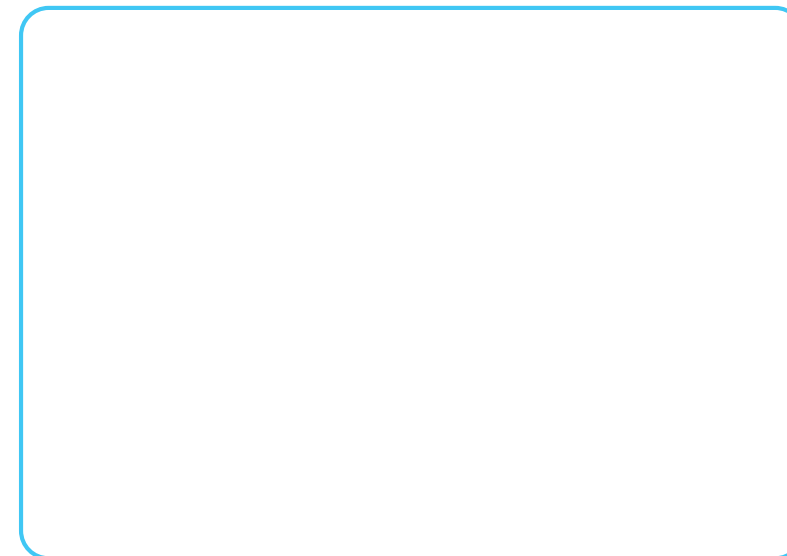
¿Imakunatatay wanayan?

Tukuy niraq takikunata.

**Kayta yarpay, ¿imapaqtay kay qutsu (taki) riman?
Qutsuta yarpaarir tapukuykunata yaskir ashpimuy.**

Shutiliqa: .....

Qaha (qashaq) killachaw qishyaykuna

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakunawan, kay tapukuykunata yaskir (kitichir) rimakushun (parlakushun):

- ¿Ima qishyaykunataq qaha killachaw kan?
- ¿Pikunataq hampikuyan?

Yachaywasinchikchaw hampikuq warmita chaskinchik, chaypitami napakunchik. Llapan wamrakunami tukuy hampikunata warmi riqichiptin shumaq taaraayan, niykur, yachachiq qurakuna ima qishyakunata hampinqanta, imanaw hampikuna kaqtapis llapanta willapan.

Chaypita kay tapukuykunata yaskir rimakushun:

- ¿Markanchikchaw ima qishyaykunataq kan?
- ¿Qishyaykunata imakunawantaaq hampinchik?

Yachaq warmi kutiriptin *Posta* nishqanchaw hampikuqkunapaq rimakushun:

- ¿Pikunataq *Posta* nishqanchaw hampikuyan?
- ¿Imakunawantaaq hampimanchik?
- ¿Mayqan hampitaq alli kachakaachikun?

Chaypitana *posta* nishqanman aywashun, chaychaw aruqkuna imanaw hampikuyanqanta willapaamaanapaq.

Tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Maymantaq qishyarqa aywananchik?
- ¿Imakunawantaaq piqa (uma) nanayta, pacha nanayta, hampishwan?
- ¿Qaqlawan maki pashpaptin (pispaptin) imatataq rurashwan?
- ¿Kay markachaw ima qurakunataq hampikunapaq inishinchik?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachkuq, *posta medica* nishqanchaw uryaqkuna, yachaq warmi (*sabia*).

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, *posta* nishqanchaw.

¿Imakunataq wanayan?

Hampi qurakunata (hachakunata), siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imakunataq hampikuqkuna willapaamarqunchik?
Stiker nishqanta hipirir laqay tinkunqanman. (*stiker* N.º 04)

Shutiqa: .....

Qaha (qashaq) killachaw wankupakushun (ayllupakushun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata purwarkachir yarpaachin:

- ¿Imanawtaq kay alalaq killachaw wankukushwan?
- ¿Imatataq ruranchik ashmakunata qaha (qashaq) mana wañuchinanpaq?
- ¿Ullqukuna, warmikuna huk niraqllatatsuraq shukukuyan (wankupakuyan) llatapakunata (ratapakunata)?
- ¿Mayqan kurkunchiktataq shukukur (wankupakur) quñuuchinchik?
- ¿Imanawraq kashwan mana wankukushqa?

Llapan wamrakuna rikaayan huk video nishqanta, chaychaw tukuy markakunachaw imanaw qaha (qashaq) killachaw vistikuyanqanta rikaayan. Chaypita (tsaypita) pukllayan pishtikur, huknin wamrakuna alalay hunaqchawnaw, wakinkaqna achachay

hunaqchaw.

Tapukuyta yaskir kutichiy:

- ¿Imakunatatataq rikarqunchik?
- ¿Huk markakunachaw imanawtaq wankupakuyan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna..

¿Maychawtaq rurayan?

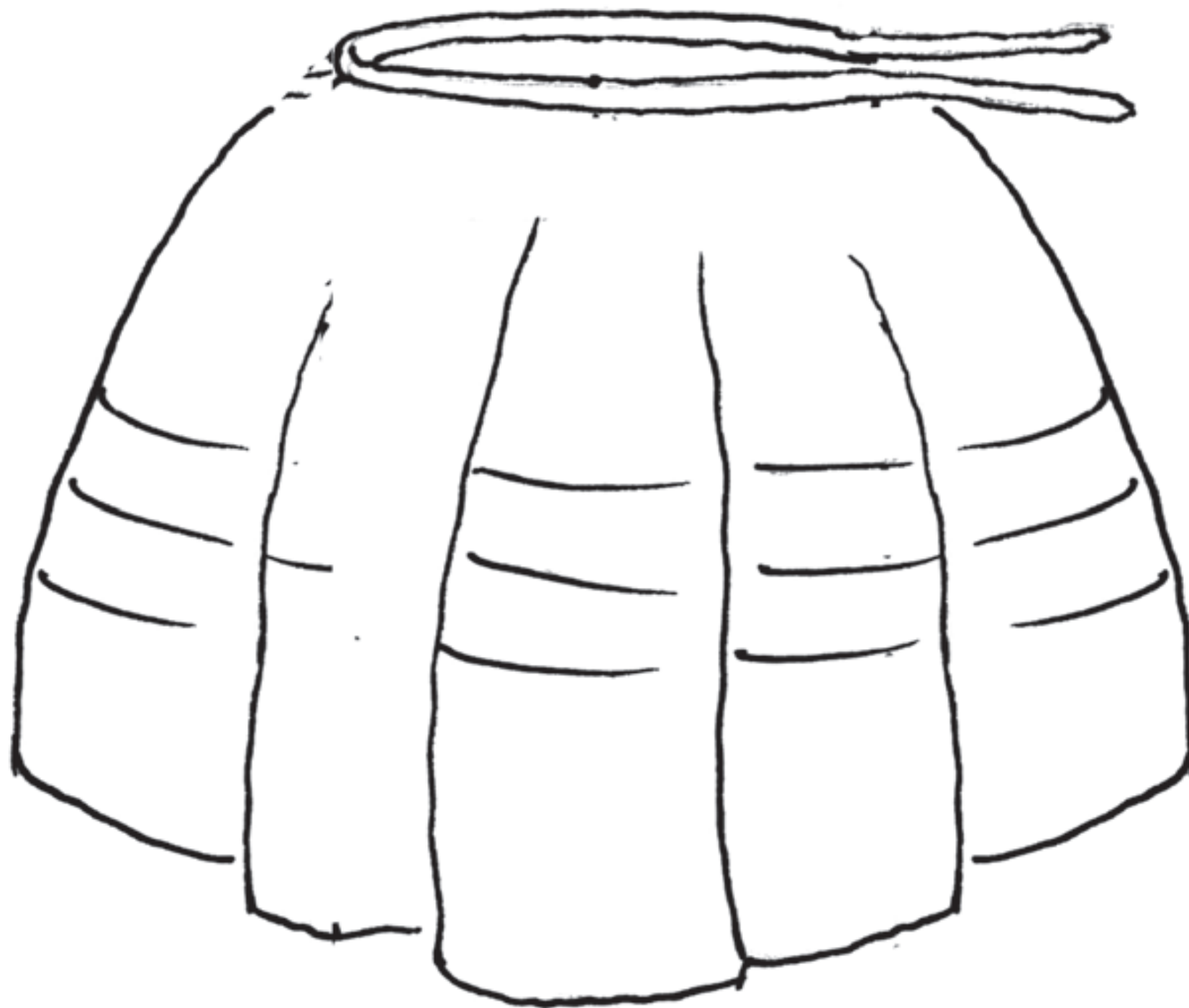
Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, wamrakuna mana alalaayaanpaq ¿Imatataq churakuyan?
Wamrakuna pishtichiy, *stiker* nishqanta hipir-hipir laqay. (*stiker* N.º 05)

Shutiqa: .....

Llimpinanchik (llushinanchik)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata tukuyllaaya sachakunata (qurakunata), uchpata, allpata, waytakunata apayaamunanpaq mañan.

Kaynaw churayan:

- Huk matiman waytakunata wiñarkur, Tukuy niraq yarqamunanpaq chaktashun (takashun).
- Ishkay kaq matiman sachakunata chaktarir, yakunta qapchirir, tukuy niraq yarqamunanpaq wiñashun.
- Kima (kimsa) kaq matiman kuchiniillakunata lapchirir, shumaq niraq yarqamunanpaq wiñashun.
- chusku kaq matiman uchpatapis wiñashun.
- Pichqa kaq matiman tukuyllaaya allpatapis wiñashun.

Llimpikunata rurarir rimakushun:

- ¿Imatataq rurarqunchik?
- ¿Imanawtaq rurayarqunki?
- ¿Kuchiniillawan pichushqa ima niraq llimpinataq yarqun?
- ¿Uchpaqa ima niraqtaq yarqun?
- ¿Allpaqa ima niraqtaq yakuwan pichurishqa yarqun?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Tukuy laaya qurakunata, allpakunata, kuchiniillata, siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imatataq rurarqunchik?

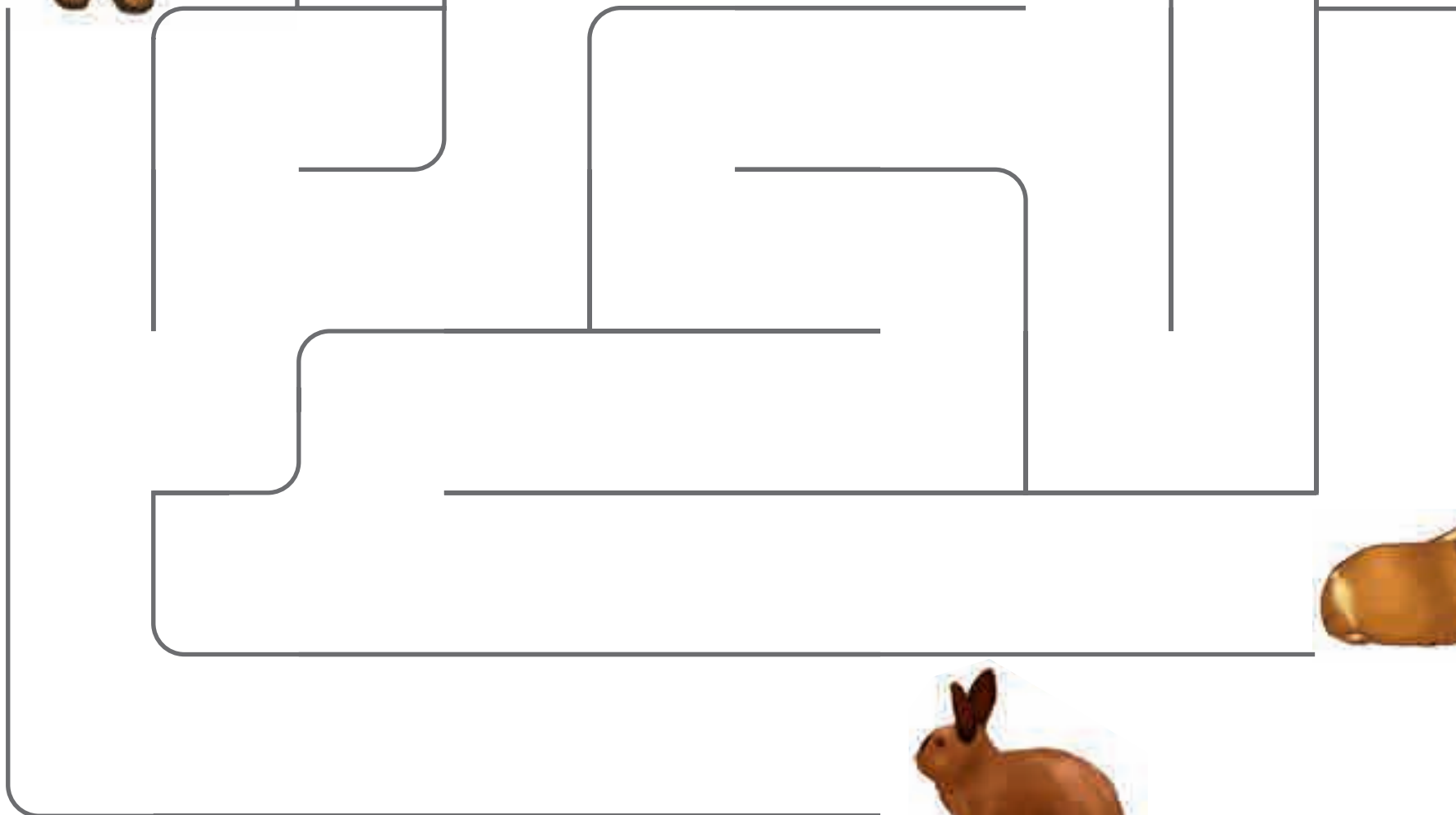
Tukuyrikuq llimpikunawan mamaykipa ruripanta shumaqyaachiy.

Shutilqqa: .....

Hakawan hampikuy

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq ruyruman llapan wamrakunata taakachin. Chaypita (tsaypita), imanaw hakawan hampikuyanqanta, hatun siqishqa raprachaw inishiyarqanta rikaachir kaynaw nir willakun:

Tukuy markakunachawmi warmikuna hakachaw tukuy qishyaykunata: patsa charishqata, pacha hiqashqata, manchakashqata, alaytapismi rikaayan. Chaypaqqa, llapan wamrapa kurkunta kupaririami, hakata piqanpita qallaykur, aqishninta, ñatintinta, shunqunta, chankankunatapis rikan. Chawchawmi ima qishyaykunatapis tarin.

Chaypita imanaw hampikunanpaq willakun. Niykur, tukuy niraq hampikunawan hanpita ruran.

Wamrakunata tapunchik:

- ¿Markaykichaw pitaq hakawan rikaakun?
- ¿Ima qishyaykunataq hakawan rikaayan?
- ¿Allitsuraq chaynaw hampikushwan?
- ¿Mana hampikurqa imanawraq kashwan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata

Kayta yarpay, ¿warmi imawantaq hampikun?

Siqishqa raprachaw hampikuq waarmita ashma inishinman chachiy.

Shutilqa: .....

Shuqmawan hampikuy

¿Imanawtaq rurashun?

Huk shuqmakuy yachaqtami ashinchik, yachaywasiman aywarkur huk wamarata shuqmananpaq.

Wambrakunatami pullan ruyruman alli rikayaanpaq taakachinchik.

Chaypitami yachachikuq tapukun:

- ¿Pitaq shamushqa?
- ¿Imaqtaq shamushqa?
- ¿Imayllaqa shuqmakuyarqunkiku?
- ¿Imakunatatataq shuqmakuyaananpaq inishiyarqun?

Kananmi shuqmaq yachaqta rikaayan, chaypaqmi wananchik:

- Yuraq ruras waytata
- Puka ruras waytata
- Clawil waytata.

Chaychawmi yachaq warmi hakumanpis, qipinamanpis wamrata chachaachin,

Kayta yarpay, ¿imawantaq hampikunchik?

Ratanqaykita, willakamuy, chaypita tukuy niraq waytata *stiker* nishqapita hipir rapraman laqay. (*stiker* N.º 06)

chaypitami apunkunata yanapayaanpaq mañakun. Niykurmi shuqmaquq kurkunpa (qaranpa) kupar qallaykun. Chayta (tsayta) ayllurkurnami cruz naaniman hicharinchik.

Willapakuynin

Yachachikuqpa, yachakuqpa, hampikuqpa.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Waytakunata, hakuta qipinata, siqishqa raprata.

Shutilqa: .....

Chakrachaw murupakuqkunapaq rimashun (parlashun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata tukuylaaya mikuykunata: awasta, allwishta, papata, fruta nishqa (wayu), huk kanastachaw apanqanta rikaachin. Chaychawmi kay tapuykunata rimayan:

- ¿Kay kanastachaw imatataq apamurquu?
- ¿Kay apamunqakunata pitaq murun?
- ¿Imakunatatataq chakra runa (nuna) murupakun?
- ¿Imawantaq chakra runa uryan (arun)?
- ¿Ima hunaqtaq ckakra nunapa raymin?

Yachachikuq wamrakunawan chakrata yarqun. Chaychawmi tukuylaaya mikuykunata rikaayan, wamrakunami pipa chakran kanqanta, pipa muruynin kanqanta, imakunata muruyanqanta, chay mikuykunata pikuna wiñachiyantaqanta rimayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuqwan, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, chakrakunachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata

Kayta yarpay, ¿imakunatatataq chakra runa murun? Willakamuy.
Chakra runa murunqankunata siqiy, niykur llimpiy.

Shutilqa: .....

Waskawan pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata huk hatun waskata pukllayaanpaq rikaachin. Chaypita imanaw pukllana kanqanta willan.

Kaynawmi pukllanchik nir:

Waska pukllay

Kimsa-kimsa pukllashun. Ishkay wamrakunami waskata muyuchir tumachiyan, huk wamra chawpiman yaykur pintin, chakin waskata tupaptinqa huk wamranami pukllaq yaykun.

Pintiptinmi llapanchik yupar yanapanakunchik.

Llapan wamrakuna pukllarir yachaywasiman kutiyan, chaychawna yachachikuq tapukun:

- ¿Imawantaq pukllarqunchik?
- ¿Pikunataq pukllayarqun?
- ¿Mayqantaq uma umayaq pintirqun?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Waskata, siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq pukllarqunchik? Willakaramuy.

Waskawan pukllaychaw: wichaypa aywaq waskata llimpiy, uraypa aywaqta huk waskawan nishqawan llawiy.

Shutilqa: .....

Inti Raymipa hunaqnin

¿Imanawtaq rurashun?

Qullanan ruraykuna

Yachachikuqmi wamrakunata ñawpanman purwakaykachir imanaw Inti Raymi kanqanta kaynaw nishpa willan:

Intiqa unay runakunapa apunshi kañaq,

Chaymi ishka chunka chusku hunaq *junio* killachaw, nishqanchaw raymita rurayaq. Chunka pichqa hunaqshi tushuyaq. Chayshi uywakunata (ashmakunata) wañuchiyaq. Tayta intita qarayananpaq.

Kanankunaqa Inti Raymita. Saksayhuamanchawmi rurayan, chaymanmi imachika runakuna, warmikuna tukuy markapita rikaq aywayan. Chay (tsay) raymiqashi imaykanaw shumaq.

Chaymi (tsaymi) ñuqanchik Inti Raymita kuyashwan.

Kay tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Inti Raymita imanawtaq rurayan?
- ¿Imataq quyapa yarqamun?
- ¿Imapaqtaq alli?
- ¿Intiqa ima rikuqtaq?
- ¿Imataq paqaspaqa yarqamun?

Yachachikuqmi wamrakunawan waqtata quñukuq yarqayan.

Chaychawmi tapukuykunata yaskir rimayan:

- ¿Inti Raymita rurashwanku ñuqanchik?
- ¿Imanawtaq rurashwan?
- ¿Maychawtaq rurayan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata

Kayta yarpay, ¿ima willakuytataq wiyarqunki?

Inti Raymita nishqanpita hipir umapakita tinkuchiy. (folkote N.º 01)

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknami.
- Llapan rurashqanchikta yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qaawashun. Niykur, kay tapuykunata yaskir rimakushun:
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

Three horizontal dashed lines for writing, located to the right of the girl's illustration.

Tsaki (chaki)
mikuykunata
ayllupakushun
(wankupaqshun)

Shutilqa: .....

Trigo aylluyman, yanapakuq aywashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqwan wamrakuna qutsuyan:

Triqu ayllu (Qutsu / taki)

Nishpachi kananqa triguta hurqurishun karay, llunkata, llushtuta, tantata, mikurishun karay, qullmita machkata shumaqlla mikurishun karay, warmipis ullqupis, mishkiqta mikurishun karay.

Chaki luchkay

Chaynaw kaptinmi llushtuta munaykuu chayta mikushqaqa kallpanchikmi yuririllan.

Kay tapukuykunata yaskir rimashun

- ¿Pipaqtay kay qutsu (taki)?
- ¿Imakunataq ruranchik tsaki (chaki) mikuykunapita?
- ¿Imanawtaq aylluyan tsaki (chaki) muruykunata markanchikchaw?
- ¿Imanawtaq musyanchik tsaki mikuy ayllunapaqna kanqanta?

Yachachikuq wamrakunawan churakaayan triqu aylluyma yanapakuq aywayaanapaq,

imata apayaananpaq, imanaw chaayaanapaq, yanapakuyaananpaq yarpaayan.

Chakrachawna yachachikuqwan wamrakuna *trigo* nishqa aylluyma yanapakuyan, hatusaq kaq wamrakuna usinkunawan *trigo* nishqata achuyan, takshakaqkuna ichikta millqarkur apayan. Yachachikuqqa llapan wamrakunata shumaq imanaw mikuykunata aylluyaananpaq willapan, mana hitaraanapaq, alli shumaq rikaayanapaq. Chakrayuq runapis wamrakunata imanaw *trigo* nishqa hurquna kanqanta, ima inishinakunata (wananqatapis)¹ willapan yachachikuq tapukun.

- ¿Maytataq aywarqunchik?
- ¿Imakunataq rurarqunchik?
- ¿Pikunataq yanapakuyarqun?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachaywasichaw, chakrayuq runa (nuna).

¿Maychawtaq rurayan?

Yachay wayichaw, chakrachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq triqu ayllunchik?

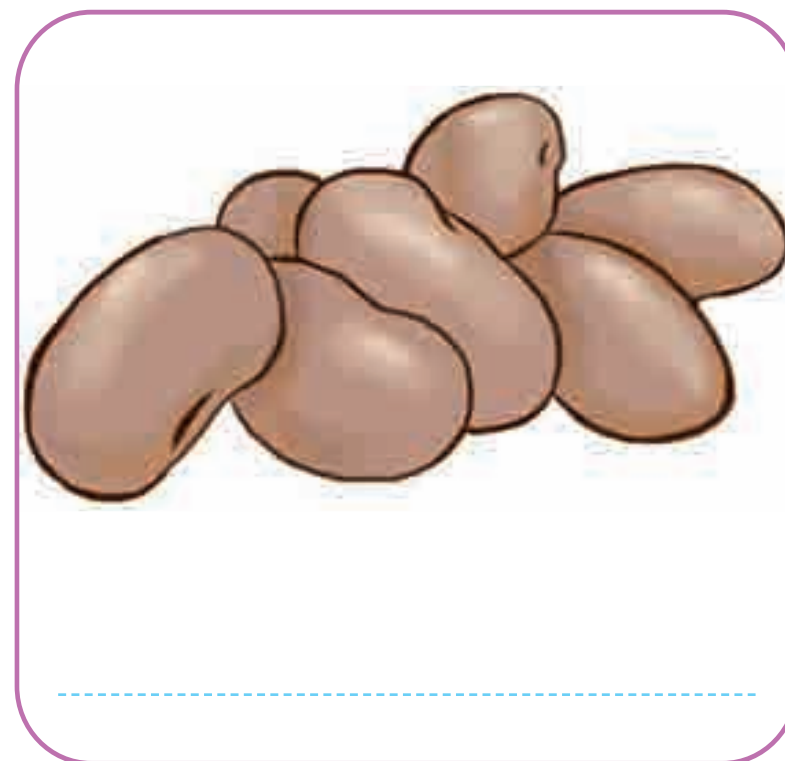
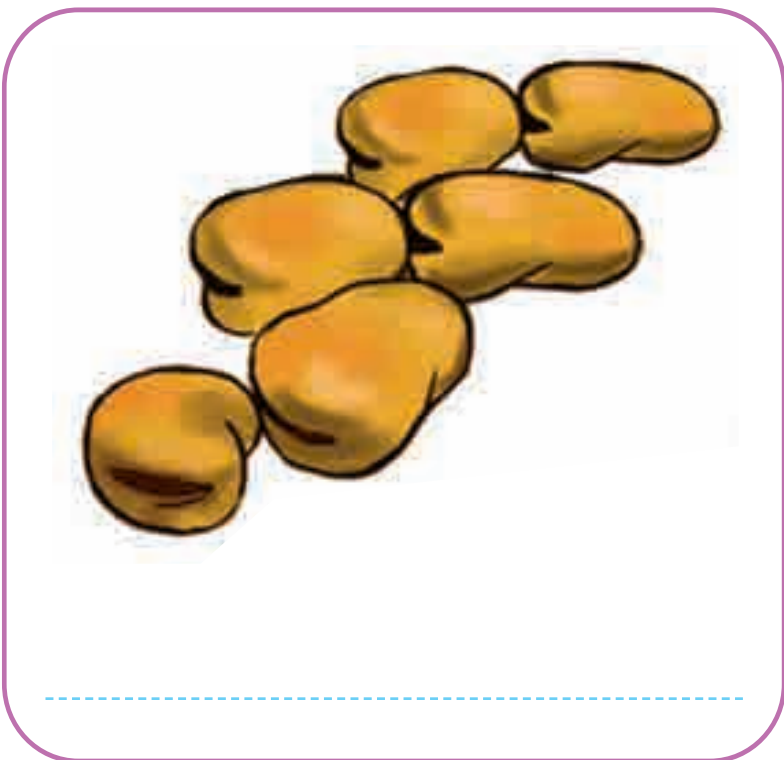
Siqita rikaykur yanasaykikunawan rimay, chaypita (tsaypita) qatiqta yapay. (trokel N.º 02)

Shutilqa: .....

Tukuylaaya tsaki (chaki) mikuykunapaq parlashun (rimashun)

¿Imanawtaq rurashun?

Ilapan wamrakunami tukuy niraq tsaki mikuykunata, taksha *bolsa* nishqachaw apayaamun. Yachachikuq mesa nishqan hananman churaykun. chaypita Ilapan wamrakunata rikaachin, riqichin, laptachin, wamrakuna imanaw kanqanta willakayaamunanpaq.

Kay tapukuykunata yaskir rimanchik:

- ¿Imakunatatataq apayaamurqunki?
- ¿Tsaki mikuykuna imapaqtaq allí?
- ¿Maychawtaq muruyan?
- ¿Ima killachawtaq aylluyan?
- ¿Tsaki mikuykunata maymantaq allí kananpaq churayan?

Yachachikuqmi wamrakunawan Ilapan tsaki (chaki) mikuykunapa shutinta qillqarkur churayan. *Tira léxica* nishqanwan.

Chay (tsay) murukunata qinchaman aparkur Ilapan wamrakuna murupayan. Niykur, imanaw rikaayaanpaq, shumaq puqunanpaq churakaayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw qinchaman.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, tukuy niraq tsaki mikuykunata.

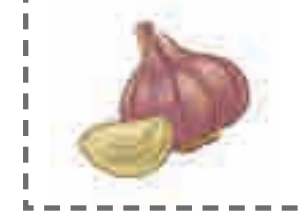
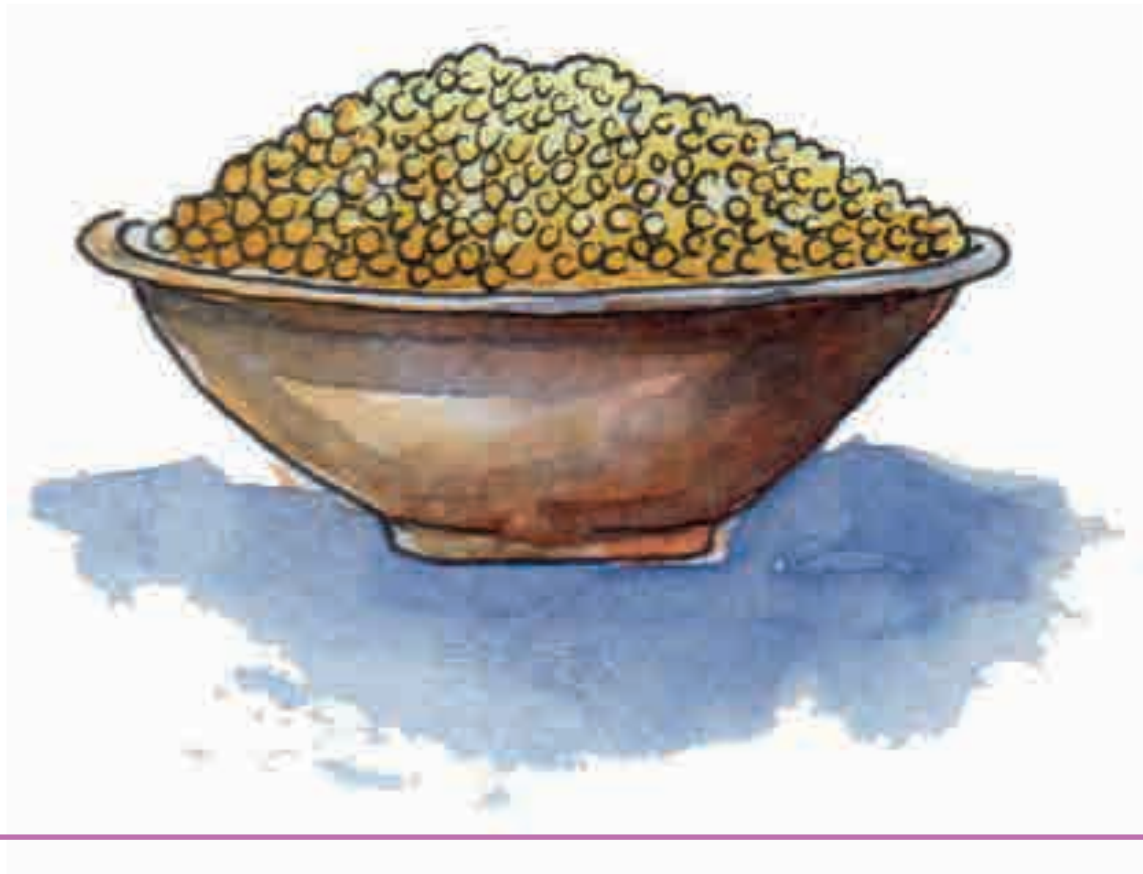
Kayta yarpay, ¿ima tsaki mikuykunatatataq riqirqunchik? Willakamuy. Siqishqa raprata allí rikapaykur shutinta rimamay.

Shutilqa: .....

Kinwata arroz nishqantanaw rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi llapan imakunatapis wananchita rikachin: kinwata *arroz* nishqantanaw rurana. Chaymi (tsaymi) wamrakuna rikapaayan, niykur imanaw kanqanta willakayaamun.

Yachachikuq kinwa ankashqata apamun.

Chusku mikuqpaqmi wananchik:

- Kinwata, huk tazata
- Kachita, munanqaykimanpa
- Yakuta, huk tazata pullanyuqta
- Ahusta, kimsa kiruta
- *Aceite* nishanta, munanqaykiman.

Yachachikuq tapukun:

- Wasiykikunachaw, ¿kinwata mikuyankiku?
- ¿Ima mikuykunatataq kinwapita ruranchik?
- ¿Imayllaqa kinwa *arroz* nishqanta yawayarqunkiku?
- ¿Imakunatataq yapashwan?

Kusina wasichaw wamrakuna yachachikuq arukunqanta, (kusinanqanta) imakuna kinwa *arroz* nishqanman wiñanqanta rikaayan (saslla) chaarin

Chaypita (tsaypita) yachaywasiman kutiykur rimayan (parlayan):

- ¿Imatataq rurarqunchik?
- ¿Sas-sastsuraq kinwa *arroz* nishqanta rurarqunchik?
- ¿Pitaq ruramurqun?
- ¿Allitsuraq yarqurun kay kinwa *arroz* nishqan?

Kinwa *arroz* nishqanta chaaripinnami challwa hankashqatawan, *atún*, *lechuga* nishqankunatawan yanaqaachinchik. Yachachikuq hatusaq kaq wamrakunawan llapan yachakuqkunata qarakuayan, manaraq mikurmi tayta *Dios* mikuy kanqanta mañakunchik.

Tapukuykunata yaskir rimanchik:

- ¿Allitsuraq kinwa *arroz* nishqan kallaraqun?
- ¿Imakunatataq wanarqunchik?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, arukuna (kusinakuna) wasichaw.

¿Imakunatataq wanayan?

Siqishqa raprata, *aceite* nishqanta, ajusta, kinwata, yakuta, *lechugata*, *atún* nishqantawan.

Kayta yarpay, ¿ima mikuytataq rurarqunchik? ¿Imakunatataq wanarqunchik?
Siqita rikaykur kinwa *arroz* nishqanpaq inishinqanchikta rutur laqay.

Shutilqa:

Kinwanaw wiñashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunawan tayta Timupa chakrachaw kinwan wiñaqta rikaayaanpaq yarpaayan.

Chakrachawna wamrakuna kinwata rikaayan, tayta Timuta wiyayan, kaayiyay, tapukuyanpis, yachachikuqwan tapukuyan:

- ¿Imanawtaq kinwa kaykan?
- ¿Llapan kinwaku chaynawlla wiñashqa?
- ¿Imanawraq musyanchik llapan kinwakuna chaynawlla wiñashqanta?

Yachaywasiman kutirir, imanaw kinwa wiñashqanta yarpa kurkunkunawan chakinkunata, makinkunata pallarir wiñaqtukuyan, niykurpis kurkunkunata aylluryan ichik tukuyan.

Chaypita yachachikuq kaayichikun:

Kanan, qallwash raprakunata rachir, kinwapa tulluntanaw ichikta, takshatawan hatunta pitushun, niykur rapraman kimayaq kinwa wiñashqannaw laqashun.

Yachachikuq kinkwa wiñanapaq alli mikuy kashqanta yarpaachikun, chayqa imaypis kinwata sinchi kallpashqawan hatun kanapaq mikushun nir wamrakunata willapan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, tayta Timu.

¿Maychawtaq rurayan?

Kinwayuq chakrachaw, yachaywasichaw.

¿Imakunataq wanayan?

Raprata, tuky niraq raprakunata, laqanata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq kinwa wiñan?

Kinua siqikunata hipir hipir takshapita hatunyuq laqay. (trokel N.º 03)

.....

.....

Shutilqa: .....

Qaqaachiyta rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunawan waqtapa yarqur huk ruyruta rurayan. Chaypita (tsaypita) warmi nawpata (puntata) qallan, chayman ullqu qatin, chaynaw warmi, ullqu, warmi ullqu, charinakuyan. Chayta rurarinna, ishkay warmi, ishkay ullqu, ishkay warmi churakaayan. Chaypita puka pukllanata warmikaq charan, anqash pukllanata ullqukaqkuna charaayan, chaynaw qatipaachinakuyan.

Ichik pikuta rikar churayan, lampata qaqaachiy, hukpita pikuta churar, lampata qaqaachiy. niykur Tapuykunata yaskir rimakuyan:

- ¿Imanawtaq ruyruta rurarqunchik?
- ¿Imanawtaq ayllukaarqunchik?
- ¿Imanawtaq qaqaarqunchi?
- ¿Imanawtaq pico nishqantakunata, lampa nishqankunatapis

qaqaachirqunchik?

Ministerio apachimushqan pukllanakunawan ishkaypan qaqaachishun. Niykur, hatun raprachaw pukllanakunata siqir qaqaachishun.

Siqir wamrakuna imanaw rurayashqanta rimakayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, *Ministerio* apachimushqan pukllanakunata.

Kayta yarpay, ¿imata rurarqunchik?

Ishkay siqikunata rikaykur imanaw kanqantanawlla qaqaachiy. (stiker N.º 07)

Muru

Muru raprawan

Muru, tullun, raprakuna

Muru, sapin, tullun raprankuna

Shutiqa: .....

Muruykuna imanaw hiqamunqanta (wiñamushqanta) musyashun

¿Imanawtaq rurashun?

Llapan wamrakuna tukuy murukunata murunanchikpaq, yachaywasiman apayaamun. Chaypita kay tapukuykunata yaskir (parlashun) rimakushun:

- ¿Kay murukuna Imanawraq hiqamun?
- ¿Muru shumaq wiñananpaq imatataq wanashwan?
- ¿Upyayantsuraq, mikuyantsuraq yurakuna?

Yachachikuq wamrakunata rikaachin huk *video* nishqanta, chaychaw rikaayan imanaw murukuna hiqamurqanta.

Kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimanchik:

- ¿Imakunatatq rikarqunchik?
- ¿Imanawtaq murukuna hiqamun (wiñamun)?
- ¿Imakunatatq wanayan muru hiqamunanpaq (wiñamunanpaq)?

Yachachikuq wamrakunata imakunatapis *germinacion* nishqanta rurayaanpaq wanayanqanta willan.

Yachachikuq imanaw *germinación* wiñashqanpaq, imata rikaanapaq ruraraqanchikta willakun, imanaq rikanata rurayaanpaq wanayanqanta kaayichikun, yachaywasita chakranchaw, awka huk hawachaw murunapaq.

Uryana maytuta inishir, muruyninchik winashqantanaw qillqanchik.

Yachaywasipita hunaqkunpa yarpur, muruyninchik winananpaq yakuta hichanchik..

Uryana raprata nimashwanchiwknaw uryanchik.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

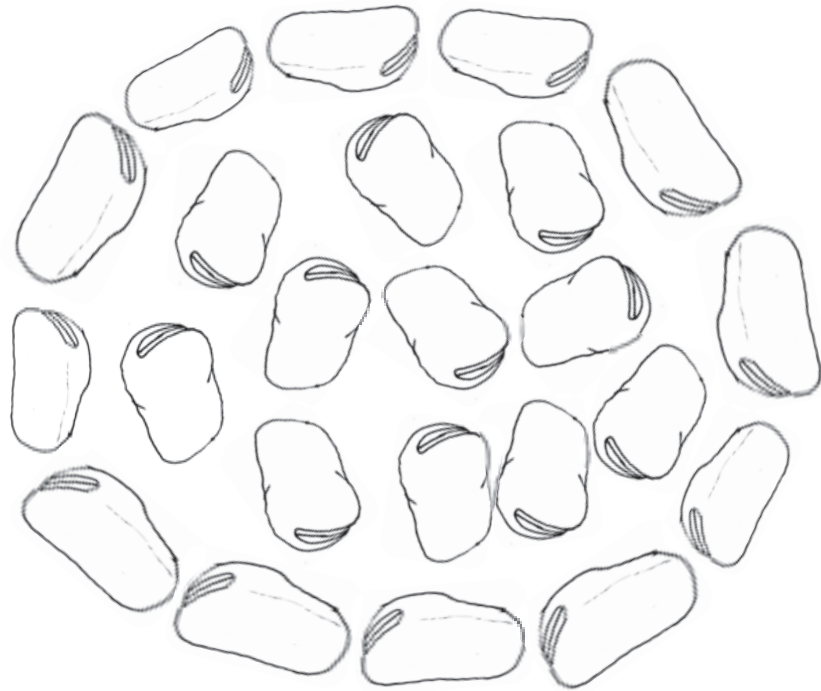
Yachakuy wasichaw.

¿Imakunatatq wanayan?

Siqishqa raprata, tukuy niraq muruta, millwata, vaso nishqanta, yakuta.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq mururqunki? Willakamuy.
Imanaw muru wiñanqanta siqita hipirir laqay. (trokel N.º 04)

Shutilqa: .....

Mikuykunata ruranapaq awasta akrashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachaywasipita yarqurir, awasta pakaanapaq haruyaqnaw pukllashun, niykur tukuy niraq mikuykunachaw mikushun. Imanaw awasta aylluyashqanpita, imanaw pakaayashqanpita rimashun.

Awas quturaykaqta rikar tapunakuyan ¿imanawtaq awasta hakrashun shintuta/shintita ruranapaq?

Allinkaq awasta hakrayan, wakin achkakaqta, wakinqa ichikta, hukta llapanpita hatunnin hakrashqata, chaypita shintuta ruranapaqta rimayan.

Mana yachay wasichaw awasta aylluyaananpaq chakran kaptinqa, huk wamrapa taytan awasta aylluykaqman aywayan, chaychaw wamrakunata yachakuyaananpaq yanapan.

Kanan uryana raprata tapuykunata kaayir uryashun.

- ¿Imanawaq achkata awka ichiklla awasta akrashwa?
- ¿Mayqanpitaraq shintuta raslla rurashwan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Raparakuna

Kayta yarpay, llapan awaskuna siqichaw kaqta llapanta, ichiklla awas kaqkunata siqimuy, hukkaqchaw huk awasta, hukninchaw huk awasta llimpiy. Huk kaq plato nishqachaw mana kaqpaq willakuy/riqiy.

Unanchallay (Harawi)

Unanchay, unanchallay
shumaq unanchallay
shunquuta kushichimunki
llapan wasikunachaw lapapar
llullu wamrakunapis, rukukunapis
napayaashunki chukunkunata hurquriykur.

Shumaqlla unanchallay
pukawan yulaqmi kanki
chaymi (tsaymi) shunqullaata kushichinki
hatun markallaatami yarpaachimanki.

Autor: Lucinda Diaz y Natalia Tarazona

Shutiqa: .....

Unachallay harawita yachakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq hatun raprachaw harawi qillqashata wamrakunata rikaachin, niykur ñawinchan, chaypita (tsaypita) rikrantawan makinta pallarkur harawin wamrakuna wiyar, rikar yachakuyaananpaq.

Kay harawita yachakushun alli shunqunchikwan:

Chaypita (tsaypita) wamrakunawan rimayan (parlayan):

- ¿Imapaqtaq kay unanchay willakamun?
- ¿Ima niraqtaq unanchanchik?
- ¿Maykunachawtaq unancha lapapan?

Yachachikuq wamrakunata willan: unanchanchik ruranaapaq churakaashun, chaypaq wanashun: Raprakunata pukatawan yuraqta, shukshuta, laqanata, rutukunata, niykur unanchata rikapaykur rurashun,

ushnapaqnami llañu shukshuman laqashun niykur kay harawi yachakunqanchikwan, unanchakunawan naanikunapa kushi kushi marchashun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachakuy wasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, raprata pukata yulaqtawan, laqanata, rutunata, shukshuta.

Kayta yarpay, ¿imapaqtaq kay harawi willakamun?

Harawita yachakushun, raprata hipirir unanchata rurashun, niykur willakamuy. (folkote N.º 02)

Shutilqa: .....

Ruyru chunkayta pukllanshun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunawan churakaayan ruyru nishqanwan chunkayta purwakaykur (shuntakaykur) pukllayaanapaq.

Yachatchikuq tapukun:

- ¿Ruyruwan imayllaqa pukllayarqunkiku?
- ¿Imanawtaq pukllanchik?
- ¿Pukllanchik aykaqwantaq?
- ¿Maychawtaq pukllanchik?
- ¿Pukllayta munayankiku?
- ¿Imanawtaq churakashwan?

Pukllanapaqqa, patsaachaw kimsa (kima) uchkutami ruranchik

Chaypitaqa huk raya nishqantami wamrakuna siqyaamun puntakaq uchku qipanman niykur pukllata qallanapaqqa rayapitami ushaq uchkuman hitanchik. Chayman chaachiq kaq qallan pukllayta, karuchaw kaqqa qipata pukllan.

Kaynawmi churakanchik alli pukllanapaq:

- Makitaqa manami lanqanchiktsu.
- Pukllaq mana uchkuman chaachiptin hukaq pukllaq qatin ushayanqanyaq.

Pukllata usharirna kutinchik yachay wasiman, chaypitami kay tapukuykunata yaskir rimanchik:

- ¿Pikunataq pukllachaw llalliyarqun?
- ¿Pitaq alli pukllarun?
- ¿Munayankitsuraq yapay pukllayta?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachakuy wasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, ruyruta.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq pukllarqunki?

Ishkay ruyru *stiker* nishqanta hipirir laqay wamrapa ñawpanman, kimsata karunmam.

(*stiker* N.º 08)

A large, empty rectangular box with a red border, intended for a drawing or illustration.

Shutilqa: .....

Feria nishqanman mikupakuq aywanchik

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi mamakunawan *feria* nishqaman aywayaanapaq imakunata apayaananpaq churakaayan, imanaw wamrakunata hanchayaanapaq, yanapakur aywayaanapaq, qillqaykunata apayaananpaq, tukuy mikuykunata rikar, rantir yachaywasiman aparkur kutiyaananpaq yarpachakuyan.

Wamrakunami tapuykunata yaskir, rimayan (parlayan):

- ¿Maypataq aywashun?
- ¿Pikunataq shayaamunqa?
- ¿Mamakunawan imatataq rurashun?
- ¿Imakunataq rantikuyan?
- ¿Qillayta pitaq qumaashun?

Feria nishqanman chaykur llapan imaykapis rantikuyanqanta rikapaayan, mikunapa ima shutin kanqanta, chaninta mamakuna tapukuyan, ichik-ichik llapami mikuyta rantiyen, shumaq qipinakunawan mana alalaananpaq. Yachaywasiman kutiyaanqanyaq pituyan, ushapakuskirqa shumaq llapanta aparkur

kutikuyan. Chaychawqa mamakuna hukpa-hukpa mikunakunapa ima shutin kanqanta, imanaw mikunakunata rurayanqanta, ayka kanqantapis willakayaamun.

Wamrakuna mana kaayianqanta tapukuyan.

Mikuna wasichawna, tukuy laaya mikuykunata, wamrakuna mamakunawan kushilla mikupakuyan.

Kay tapukuykunata yaskir (kutichir) rimanchik:

- *Feria* nishqapita, ¿ima mikuykunataq rantimurunchik?
- ¿Kay markallatsutsuraq kaynaw mikuykunata rurayan?
- ¿Allitsuraq tukuylaaya mikuyta mikushwan?
- ¿Achka qillaytatsuraq ushapakurunchik?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Mamakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachakuy wasichaw, waqtachaw, *feria* nishqanchaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿ima mikuykunataq rantir mikurunchik? ¿Alli mikuytsuraq? Munanqayki mikuyta siqiy, llimpiypis, niykur willakamuy.

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknami.
- Llapan rurashqanchikta yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qaawashun. Niykur, kay tapuykunata yaskir rimakushun:
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

Ayllunchikpa
rurayninchaw
yanapanakushun

Tika sutay (Qutsu / taki)

Kaynawmi kaynawmi
allpata ayllumuu
tumarkur tigrarkur
liqitata ruramuu.

Kaynawmi kaynawmi
yakuta apamuu
tumarkur tigrarkur
liqitata ruramuu.

Kaynawmi kaynawmi
aswata apamuu.
tumarkur tigrarkur
upyarillaanapaq.

Kaynawmi kaynawmi
mikuyta apamuu
tumarir tigrarir
mikirillaanapaq.

Wasita ruranapaq tika sutaq qutsuta takishun (qutsushun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachay wasintsikchaw kay killachaw wasi ruraypaq rimashun (parlashun).

Imanaw huk wasita ruraypaq, imanaw tikata sutanapaq allpata aylluypaq rimashun (parlashun), ¿tikata ruranapaq ima niraq allparaq kanman?, ¿imanawraq allpata listushwan?, ¿imanawraq tikata ruranchik?

Markantsikchaw imanaw wasita rurayashqanpita rimashun (parlashun), ¿imataraq qatayaanapaq inishiyman?, ¿pikunaraq wasita rurayan?

Huk hatun raprachaw tikapaq qutsuta rikaachinchik, llapan wamrakunawan ñawinchanchik, qutsunchik.

Qutsupita rimanchik (parlanchik) yachakushqanchikyaq *instrumento* nishqanta inishi, tushur, qutsur paqchisun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, wamrakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Raprata.

Kayta yarpay, ¿imanawmi tikata sutayan?

Qutsuta tushurnin, paqchirninpis qutsuy trokelta hipir laqay. (Trokel N.º 05)

Shutiqa: .....

allqu

Tika ruraqkunata watukashun

¿Imanawtaq rurashun?

Waray, don Jashita watukanapaq churakaashun, payqa imanaw tikata ruranapaq yachachimashun.

Yachaywasipa *patio* nishqanman yarqur tika sutayta pukllashun, imanaw liqitata *adobera* nishqanman churanata, imanaw tika sutayta, imanaw tsakichiyta, imanaw hanawayta yarpar pukllashun.

Imanaw tika rurayta pukllashqanchikpita rimashun (parlashun)

Llapanchik don Jashi tika rurayta yachachimaanapaq, listukurir wasinman yarqunchik, napakunchik, don Jashi nishqanta alli wiyashun, payqa fila nisqanman churakaayaamuy nimanchik.

Llapanchik fila nishqaman churakanchik, payna qayamanchik: nawpakaq (puntakaq) (1º) qatipqa qatinqin (3º) ushaqnin kaqpis, liqitata pallarir yanapamaanapaq shamutsun, nawpapa qatinqinwan chusku

kaq liqitata churayan, llapanchikmi shuntakarkur yanapanakur uryashwan (arushwan), chaymi ayni nishqa kan.

Yachaywasichaw, watukuychaw rurashqanchikta yarpanchik ¿pitaq nawpata aywarqun?, ¿pitaq qatipqa qatinqinchaw?, ¿pitaq ushaqninchaw?, imata nawpapa qatinqin yanapakurqan?

Yachachikuq kaayichikushqannaw uryana raprata ruray.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata

Kayta yarpay, ¿imatataq yachakurqunchik? Siqita rikaykur, nawpakaqta (puntakaqta) , chawpikaqta, ushanankaqtawan llimpiy, niykur rimay.

1.- ¿Pikunataq wayita qatayan?, ashpa.

2.- ¿Imatataq warmikuna rurayan?, ashpa.

3- ¿Ayka wayitataq rikanki?, ¿aykaqtaq uryaykayan?
Yupanata churay.

yupan

yupan

Shutiqa: .....

Wasi qatayta pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi hatun raprachaw, wasi qataqkunata siqin. Chaypitami (tsaypitami) mañan llapan wamrakunata rikapar willakayaamunanpaq.

Yachachikuqmi tapun:

- ¿Imatataq ruraykaayan wasi qataychaw?
- ¿Imanawtaq ruraykayan?
- ¿Llapantsuraq aywayan wasiushayman?
- ¿Imakunatatataq wasi qataychaw churayan?

Wanrakunanami imanaw rikaayashqanta wasi qataypaq rimakayaamun (paralayaamun). Yachachikuqmi qillqan.

Wanrakunanami purwakaykur hatun raprachaw siqishqakunata rikaayan:

- Ichishaq kaqkuna siqiipa huk wasita rikaayanqantanaw qatayan, niykur llañu shukshuwan uqshakunawan shumaqyaachir qatayaan.

- Hatusaq wanrakunanami siqiypa ish kay wasita qatayan, niykur llañu shukshuwan uqshakunawan shumaqyaachir qatayan.

Rukanankunawan ayka wasita rurashqanta yupayaamun.

Yachachikuqwan parlayan:

- ¿Imatataq rurarqunchik?
- ¿Ayka wayitataq ichishaq kaqkuna qatayarqun?
- ¿Ayka wasitataq hatusaq kaqkuna qatayarqun?
- ¿Wasita qatanapaq imakunatatataq wanarqunchik?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Runakuna, warmikuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, yupanakuna qillqashqata.

Kayta yarpay, ¿imanawmi wasita qatarqunki?, ¿ayka wasitataq qatarqunki? Tapukuykunata yaskiy.

Blank writing area with a yellow border and a small rectangular box in the top-left corner.

Blank writing area with a yellow border and a small rectangular box in the top-left corner.

Blank writing area with a yellow border and a small rectangular box in the top-left corner.

Blank writing area with a yellow border and a small rectangular box in the top-left corner.

Shutilqa: .....

Tikakunata yupashun

¿Imanawtaq rurashun?

Shumaq churakanchik tikayuq runata llapanchik watukanapaq, chaychaw tikakunata yupanapaq rimanchik, tikakuna tsakiyqaqta, imanaw tikrapaayanqanta rikapanchik, chaymi aruqkuna tikrapaayaptin yupanchik: huk, ishkay, kimsa tikakunata.

Wamrakuna purwakaykur hukllaylla tikata waskawan ruyruyan, wakin kaqna ishkay tikata ruyruyan, hukninkunana kimsa tikata ruyruyan, niykur rimakayaamun llapanchik wiyanapaq.

Yachachikuq tapukun:

- ¿Imatataq rurarqunchik?
- ¿Ayka ruyrushqakunataq karqun?
- ¿Hukllaylla tikata pikunataq ruyruyarqun?
- ¿Ishkay tikata pikunataq ruyruyarqun?
- ¿Pikunataq kimsa tikata ruyruyarqun?

Yachachikuq qutsuta (takita) wiyachi chaypita (tsaypita) kikin qutsuskir (takirir) llapanta qutsuchin (takichin).

Kayta yarpay, ¿imapaq qutsurqunchik?

Tikakunata yupay, niykur yupaykunata qillqay.

Trokel nishqanpita tikakunata hipi niykur laqay yupakunawan tinkuchishpa. (trokel N.º 06)

Yupayta yachakusun (Qutsu / taki)

Huk ishkayta yachakurir kimsa chuskuman pintirillaa kimsa chuskuta yachakurir pichqa suqtaman pintirillaa.

Mamallatami willarishaq yachanqatami wiyachishaq taytallaatami kushichihqaq yachanqaata willarishaq.

Autor: Leonel Menacho

- ¿Imapaqmi qutsurqunchik?
- ¿Mayqan yupanakunataq riqirqunchik?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Runa, tikakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, yupanakuna qillqashqata, waskakunata.

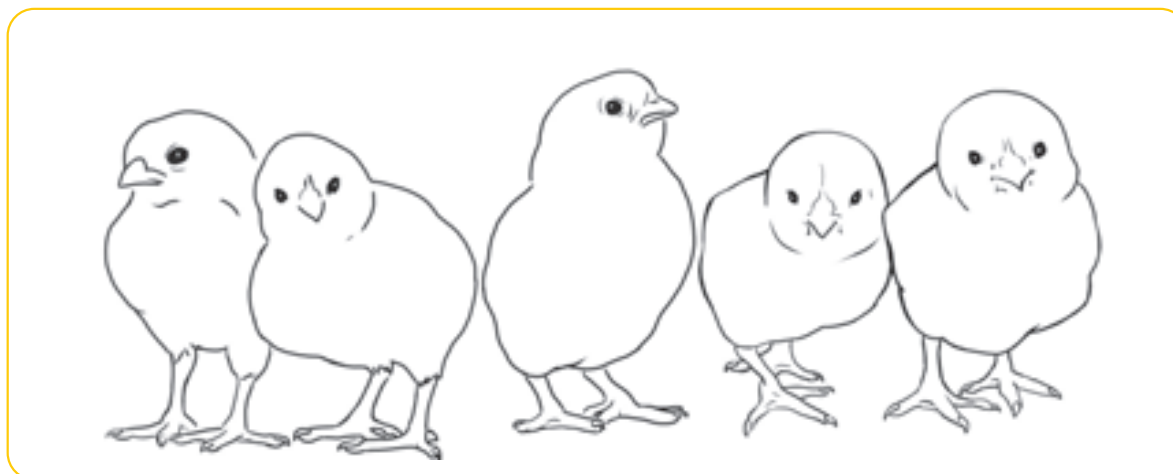

Mario

Lluusha

☐	yupan

Shutiqa: .....

Lluushawan Mario

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata huk willakuyta wiyashun nin, chay willakuypa shutin kañaq: “Lluusha wallpa”, shumaq shumaq wiyayaamunki kaayikuyaananaykipaq, usharirmi tapukushun nishpa willan.

“Lluusha wallpa” (willakuy)

Unayshi huk wallpapa Lluusha shutin kañaq, hatun chakrayuq wasichaw taakuñaq, chaychawshi achka runtuta wachañaq. Huk hunaqshi uqllañaq, chaypitanashi kimsa qallwash, huk qushni chipshakuna pashtayaañaq. Lluusha wallpaqa imanaw kushishqa kañaq. Taytan Mario kakashwan, chipshakuna shumaq hatunyaqta rikaayaq, mikuykunata ashita yachachiyaaq, ama piwanpis mana riqinqaykiwan rimankitsu nir willapayaañaq.

Chaynawshi shumaq wamrakunata kuyapayllapa hatunyaachiyaañaq, imanaw mikuyta ashiyta yachachipar, alalaypita quñuchipar, shumaq ayllunaw kawakuyaañaq.

Tapukuykunata rimashun (parlashun):

- ¿Wallpapa imataq shutin kañaq?
- ¿Wallpapa imanwtaq wasin kañaq?
- ¿Lluushaqa wachañaq achkatakun wallkallataku?
- ¿Ayka chipshatataq pashtachiñaq? ¿Yuparishwanku?
- ¿Chay niraqllaku llapan kayaañaq?
- ¿Pitaq *Marioqa* kañaq?

Llapan wamrakunawan yapay ñawinchayta kutipanchik. Pukllashpa ruraytukuyta ruranchik, yupanchik llapan chipshakuna yurishqata.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, *Lámina* nishqanta.

Kayta yarpay: ¿Imapaq willakamun?, ¿ayka chipsakunataq kayarqan?
Chipsakunata llimpiy, yupaypis, niykur yupayninta qillqay.

Shutilqa: .....

Piwish pishqupa willakuyninta riqishun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata siqishqa lámina nishqanta rikaachin, kaynaw nir: kaymi willakuypaq, rikaayaamuy wiyayaamuy kaayikuyaananaykipaq.

Piwish Pishqu (willakuy)

Tayta *Dios* patsata rurarm, tukuy laaya shumaq pishqkunatapis rurañaq hatunta ichiktapis, wakintashi achka plumashqata, wakintashi piwish pishqunaw ichiklla plumashqata. Kay piwish pishquqa Ankash markachaw manash allaapa riqishqatsu. Payqa kimsa *plumashqallashi*, huk riprankamachaw, hukna chupan ushananchaw, wakin qaranqa karu-karu ichishaqlla aqchawan chapashqashi.

Chayshi Tayta *Dios* quñu-quñu kanaykipaq punchuyki awanki niñaq. Paqaskuna alalaachikur kay piwish tayta *Dios* ninqanta yarpaq, chayshi qayaykachar, kaymanpis, wakmanpis pintikachar niq: waraymi puchkakushaq, waraymi punchuu awakushaq, ruranqawanmi wankukushaq nir pintiykachaq. Waraanin rupay(inti) yarqaramuptinqa piwish alalanqanta qunqarir, tikakuna hananchaw pintikachaq. Yapay paqas chaamuptinqa piwish

punchuta awananpaq kaqta yarpaariq, chayshi yapay: waraymi puchkakushaq, waraymi punchuu awakushaq, ruranqawanmi wankukushaq nir qallaykuq. Chaynawshi unayna kawakuñaq, tayta *Dios* yapay niñaq: punchuyki awayta, qunqashkanki alalaachikurlla yarpachakunki; kananllanami yarpaachiq, niykurpis shuyaraykaashaqmi, unayllatapis rikaqniyki kutimushaqmi ama qunqankinatsu nir aywakuñaq.

Tapukuykunata rimashun (parlashun):

- ¿Tayta *Dios* imakunataq rurañaq?
- ¿Pishqupa imatan shutin?
- ¿Tayta *Dios* nishqanta, piwish pishqu rurañaqku?
- ¿Ima niqtaq piwish paqaspa alachikur?
- Waraynin rupay chaariptinqa, ¿imatataq ruraq piwish?
- ¿Imatataq kay willakuy yachachimanchik?, ¿imanir?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

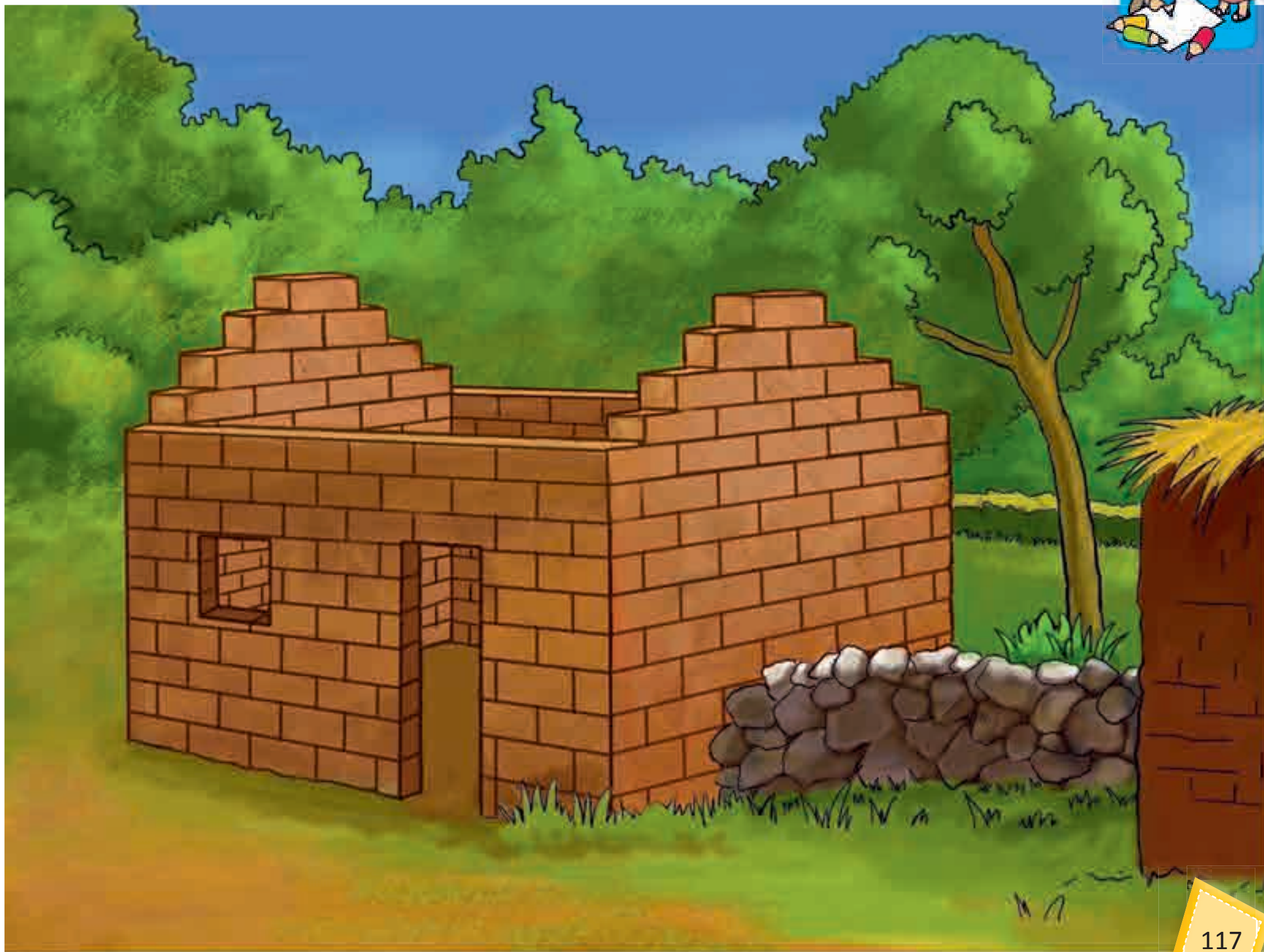
¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata. *Lámina* nishqanta.

Kayta yarpay, ¿imapaqmi willakuy willamanchik?

Siqikunta rikay. Niykur ñiqichaspa yupakunata qillqay, willakuypita kuyashqaykita kaqta siqiy.

Shutilqa: .....

Tika wasita rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakuna llapan tika tsakichiyantaqanta pirqayaananpaq aylluyan, niykur ishkeyman purwakaayan, yachachikuq nin:

- ¿Kay tikakunawan imakunataq rurashwan?
- ¿Kay tikakunata pikunaraq rurayashqa?
- ¿Wasikuna huk niraqllatsuraq kayan?
- ¿Wasi rurayta qamkunaqa munayankiku?
- ¿Imakunataq wananchik?, ¿apayaamurqunkiku?

Tikakunawan wasita munanqanchiktanaw wakinkuna tijawan, hukninkuna uqshawan, calaminawanpis ruranchik. Warmikaqkuna mikuykunata, aswakunatapis uryaqkunata qarayan.

- ¿Imanawtaq wasiykikunata qishpichiyarqunki?
- ¿Imakunataq wanayarqunki?
- ¿Chay wasi imapaqtaq kanqa?

Parlakunchik imanaw mana wasiyuq

runakuna kayantaq, wamrakuna tamiya wichay imanaw alalakunqanta willakayaamun, ashmakunapis imaykanawmi kawakuyan mana wasinkuna rurayaptinga. Niykur imanaw punkuta, *ventana* nishqanta rurayanqanta rimakayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, tikata, uqshata, taksha shukshukunata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq wasita rurayarqunki?

Alli siqita rikapaykur pishiqninta munanqaykimanpa markaykichaw tarinqaykipita yapay.

Wasillaa

(Qutsu / taki)

Uushallata michirir
wasillaaman kutirillaa
kushi kushi mikurillaa
quñu quñu puñurillaa.

Karuchaw kaykarpis
wayillapaq yarparillaa
kushi kushi kutirillaa
shunqullaata kushiratsiy

Shumaq wasipaq qutsushun

¿Imanawtaq rurashun?

Hatun raprachaw qutsuta (takita) qillqanchik, niykur kushi kushilla qutsukushun.

Wasillaa (Qustu / taki)

(tono ay zorro zorro)

Ushallata michirir
wasillaaman kutirillaa
kushi-kushi mikurillaa
quñu-quñu puñurillaa.

karuchaw kaykarpis
wasillaapaq yarparrillaa
kushi-kushi kutirillaa
shunqullaata kushirachiy
(ishkay kuti)

Chaki luchkay

Chaynaw kaptinmi
wasillaata kuyaykullaa
utishqa kaykaptii
shumaqmi hamachiman.

Autoras: Lucinda Diaz y Natalia Tarazona

Qutsukurirna tapunakur rimakushun:

- ¿Imapaq kay qutsu (taki) willakamun?
- ¿Maymantaq yaykurillaa?
- ¿Maychawtaq paarashwan mana wasikuna kaptin?
- ¿Wasiykita kuyankiku?, ¿imanir?

Yachachikuq nin: "Yapay qutsuta ñawinchaashun, niykur qutsupita rimashun".

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata. *Lámina* nishqanta.

Kayta yarpay, ¿pipaqtaq qutsurqunchik?

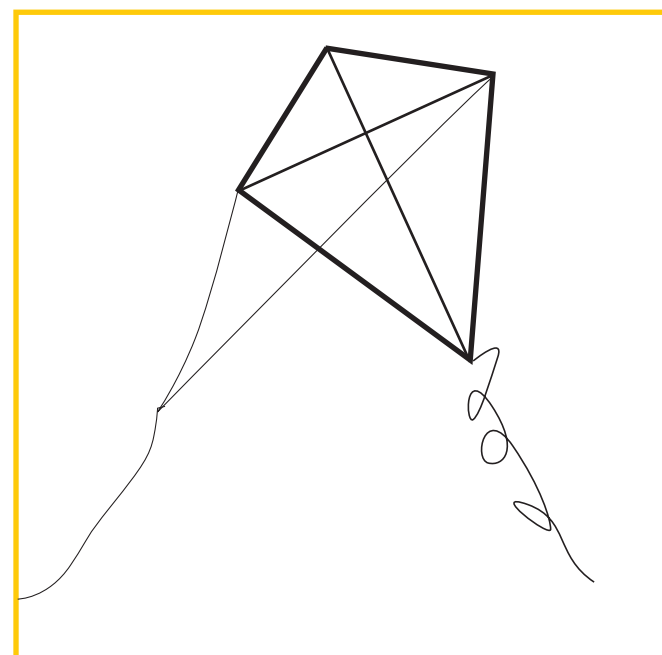
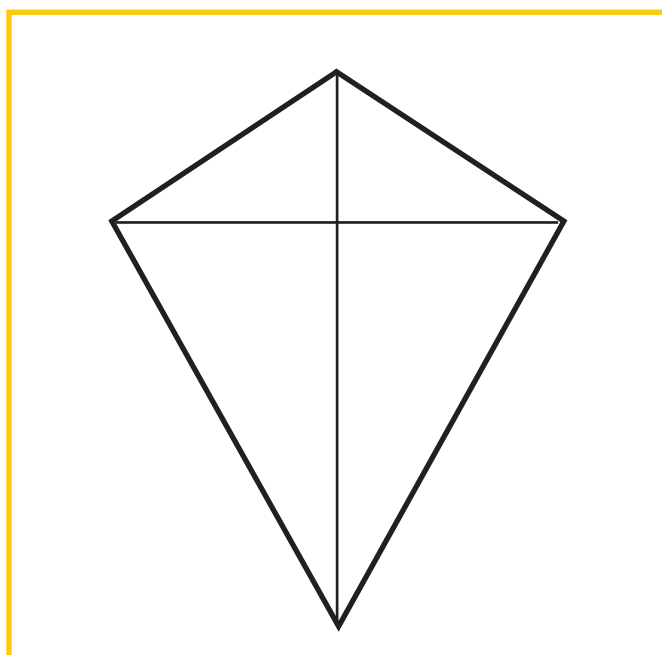
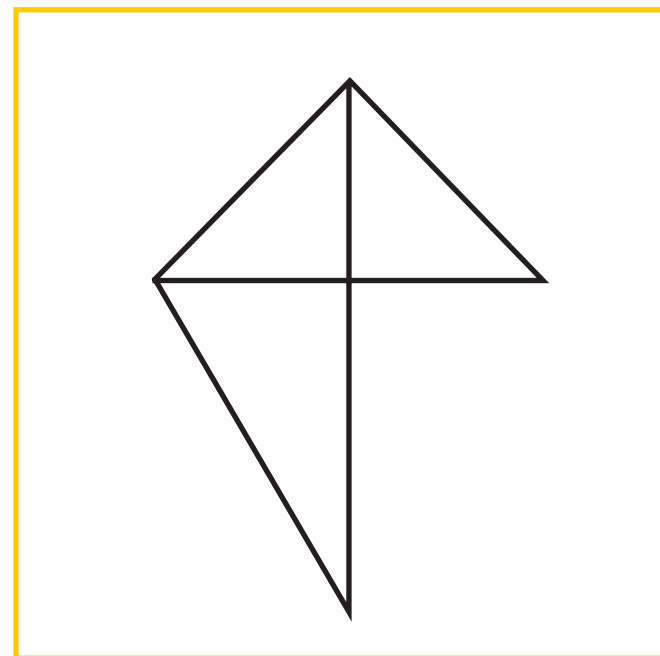
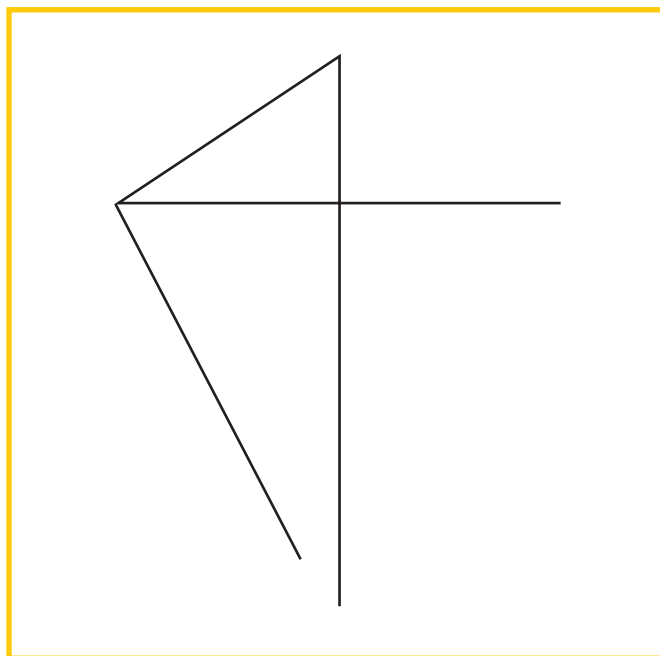
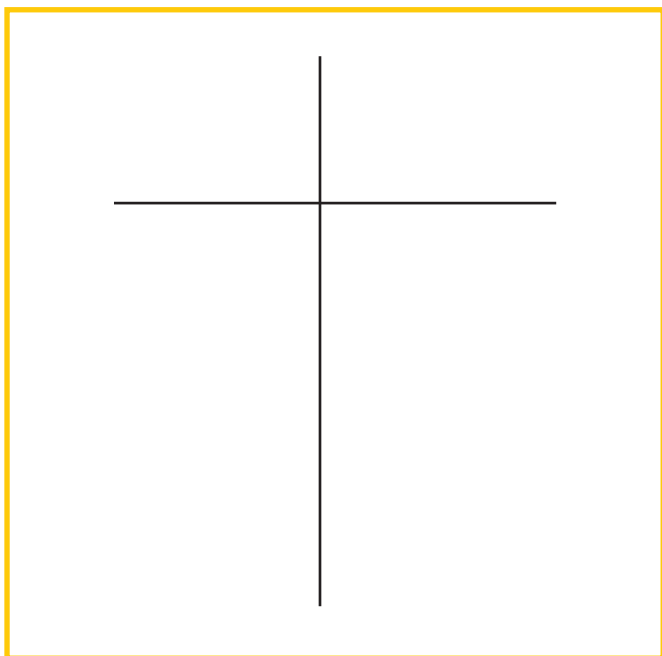
Qutsuta nawintsar tukanakunawan yanaqaachir qutsuy.

Shutilqa: .....

Cometa nishqanta rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakunawan pukllanchik urpaykunawan parir, rikranchikkunata mashtarkur utinqanchikyaq chaypita llapanchik rimakushun:

- ¿Imanawtaq pukllarqunchik?
- ¿Pikunanawtaq paarirqunchik?
- ¿Imakunataq paariyan?

Purwakarkur (shuntakarkur) urpaykunapaq rimakushun.

Kananna *cometa* nishqanta rurashun, chaypaq kaykunata ashishun:

- Llañu shuqushta.
- Millwa watu.
- Plastikukunata.

Chaypitaqa imayka munanqanchiknaw *cometa* nishqanta rurashun. Usharina tapunakushun:

- ¿Imatataq ruraraqunchik?
- ¿Imakunawantaq qishpichirqunchik?

Kayta yarpay, ¿imatataq rurarunchik?

Cometa nishqanman pishinqankunata yapay, niykur hirkapa aywar paarichiy.

- ¿Imapaqtaq sirwin?
- ¿Mayqan hirkachawraq paarichir pukllashun?
- ¿Imawantaq *cometa* nishqan paarin?

Chaypita llapanchik hatun hirkapa *cometa* rurashqata paarichiq aywashun, llapan wamrakunami *cometa* nishqanta kushikushi paarichiy. Hukninkuna allaapa rarayaq, wakin kaqpa *cometa* nishqanqa urakamallami paarin.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, hatun hirkakunachaw.

¿Imakunataq wanayan?

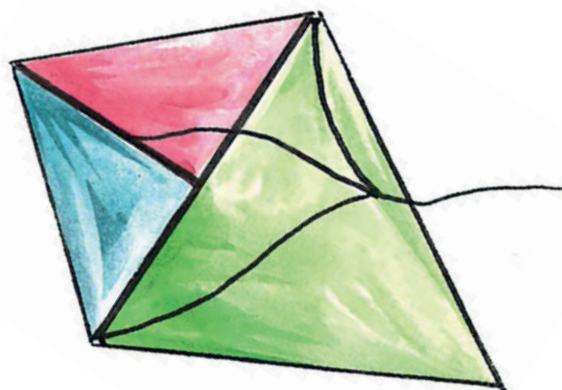
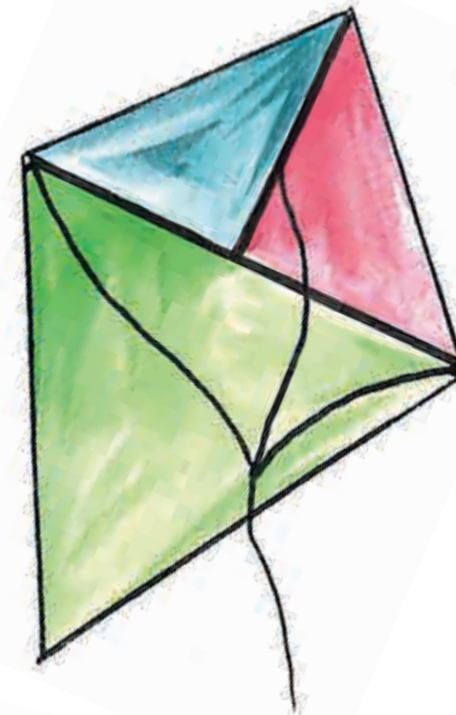
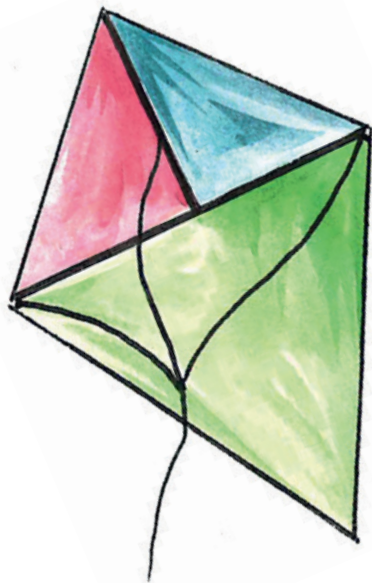
Llanu shukshutawan shuqushta, millwa watu, plastiku raprata.

-----

yupan

Shutilqa: .....

Wayrawan pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yarqur pukllanchik, pukllanapaq huk ullqu wamrata pushaapaq, huk warmi wamrata yanapananpaqwan pushaq nishqanta willakunanpaq akranchik.

Pushaq qutsuykar aywayay nimun

Qutsu / taki

Aku purishun

Pushaqninchik nimarqunchik

Hukllayllapayan purishun

Kanan purishun

Ishkaypayan

Purishun

Pukllayanqanpita rimayan (parlayan)

Qanyan rurashqanchikpita yarpaashun, *cometa* nishqanta ruraraqanchik ¿Imanawraq ruraraqanchik?, ¿imapaqraq ruraraqanchik?

Cometa nishqankunata, maychawpis paarichiyaananpaq, yarpachakuyan, llapankuna churakaayan, niykur pukllaq yarquyan.

Pukllayashqanchaw, *cometa* nishqan imanaw wakin kashqanpaq, hatun awka ichik chupayuq, aykaq hanaqpa paarirqanpaq rimayan (parlayan).

Yachay wasiman kutir, llapan pukllayashqanpita, aykaq *cometa* nishqankuna hanaqpa paarishqanpaq rimayan (parlayan). Yachachikuq ishkay kaq yupayta wamrakunata riqichin.

yachachikuq wamrakunata willan imapaq wayra allı kanqanta, allı kawanapaq kanqanta.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, huk tayta.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Cometa

Kayta yarpay, llapan *cometa* nishqanta yupar yupaykunata qillqay.

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknam, kananqa rikapaakushun.
- Llapan rurashqanchikta shumaq yachakunapaq yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qawashun. Niykur kay tapuykunata yakishpa rimakushun:
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kanan kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

Three horizontal dashed blue lines for writing, located to the right of the girl's illustration within the same yellow-bordered rounded rectangle.

Markanchikpa
rurayninkunata
yachakushun

Waaka

Mishi

Ashnu

Allqu

Uusha

Kuchi

Shutiqa: .....

Wasichaw waatanqanchik ashmanchikkuna (uywanchikkuna)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachiqmi wamrakunata qutsuchin.

Ashmaakuna (Qutshu)

(tono: cuando baje de mi tierra con poncho y sombrero)

Ñuqami achka ashmaakunata shumaqlla waatarillaa.
(Ik)

Mikunankuna aparillarmi kushi-kushilla rikarii. (Ik)
Chakrakunamanmi wataarii shumaqlla huk waakallata.
(ik)

Chaychawmi mikurallaamun achka qurakunata. (Ik)
Kuchillaapis hatunnami, wira-wirallami kaykallan. (Ik)
Waraychi wañurachishun chicharunta mikurinapaq. (Ik)
Ashnullaapis kallanmi, llapan hunaqmi uryallan. (Ik)
Taytallami kuyaykullan shumaq yanaparillaptin. (Ik)
Ishkay wallpallapis kanmi, pichqa wisharishqa
(chipsharishqa).

Llapan quyami qararillaa triquta, sarata.
Chusku conejillollaa pintiypa pinntir puriyan.
Imanaw kushimi karillaa llapan ashmallaakunawan.

Autor: Natalia Tarazona y Lucinda Diaz

Kay tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Kay qutsu ima ashmakunapaqtaq willakamun?

- Wasiykikunachaw, ¿ima ashmakunataq waatayanki?
- ¿Imanawtaq chay ashmakuna waqayan?
¿Imapaqtaq chay ashmakunata wananchik?

Llapanchik churakar, wasikunaman watukakuq aywanchik, chayman chaarirmi tukuylaaya ashmakunata rikanchik, chaypitami ima ashma kanqanta, imapaq wanayanqanta, ima shutin kanqanta, imanaw waqanqanta, wanrakunatami niyaamun. Ashmakunapa waqayninta yachapaayan.

Tapukuykunata yaskir rimanstik:

- ¿Ima ashmakunataq rikayarqunki?
- ¿Ima ashmakunataq yanapakuyan?
- ¿Kay ashmakuna allitsuraq wasinchikchaw kanman?
- ¿Imanawtaq ashmanchikkunata waatashwan?
- ¿Mayqan ashmakunataq wasinchikta taapan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata

Kayta yarpay, ¿ima ashmakunataq wasinchikchaw waatanchik?

Wasichaw waatanqanchik ashmakunata *trokel* nishqanpita akray, niykur hipir laqay.

(Trokel N.º 07)

Shutilqa: .....

Markanchikchaw saachikuy

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunawan purwakaykur (shuntakaykur) kaynaw nishpa rimayan: kananmi saachikuq runa/ nuna watukamaashun, paymi imanaw chakrata saachinqanchikta willakamunqa.

Saachikuq runa chaykamur kaynaw willakamun:

Unaykunaqa tukuy markakunachawmi uushankunawan, waakankunawan, chiwankunawan shumaq imayka muruyanqankuna wayunanpaq saachikuyaq. Chaypaqqa runakuna waarmikuna kinchata chakrakunachaw rurar yanapanakuyaq, shumaq qishpirachir, chayman uushakunata chiwakunata, waakakunata, ashnukunata llawiyay (wichqayay) chaynaw wataayay. Achkata ismariyaptinnashi washaninkunaman trukariyay.

Chaynawmi hirka runakunaqa chakrakunata wañuchaayay, chaymi papan, shintun, chuqllun, shuumaq mishkiqlla yarquq.

Kayta yarpay, ¿markanchikchaw imanawtaq saachikunchik? Siqikunachaw mayqan ashmawan saachikunqanchikta rikaarir, rutuy, chaypita (tsaypita) kincha rurinman laqay.

Kanankunaqa Tukuy markakunaman carro nishqan chaptin, runakuna *veneno* kunata, *abono sintético* nishqanta rantiyay, chaykunatami murukuyanqankunaman hichayan. Chaykunata mikushqami kurkunchik allinachu, pachanchikkunami nanan, imayka qishyakununami charimantsik.

Kay tapukuykunata yaskik rimashun:

- ¿Ñawpa runakuna imanawtaq saachikuyay?
- ¿Qamkuna saachikuyankiraqku?
- ¿Ima ashmakunawantaq saachikuyanki?
- ¿Imanawtaq mikunanchikkuna saachikushqa yarqun?
- ¿Imanawtaq mikunanchikkuna *abono sintético*, *insecticidas* nishqanta inshisqa yarqun?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

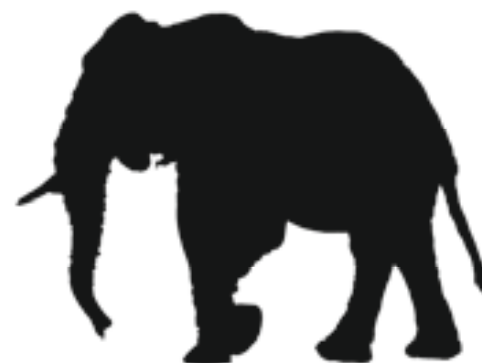
¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Shutilqa: .....

Mana waatanqanchik ashmakuna (uywakuna)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi huk kajachaw ashmakunapa *titeres* nishqanta yachay wasiman Apaykur wamrakunata rikachin chaypita tapun:

- ¿Imakunatatataq kaychaw apamurquu?
- ¿Imapaqtaq ashmakunata wananchik?
- ¿Imanawtaq ashmakuna waqan?

Wamrakunami caja nishqanpita *titeres* nishqanta hurquyan (hipiyan), chaypita ima ashma kanqanta, maychaw kawanqanta, imata mikunqanta, yachapayan imanaw waqayanqantapis niyaamun.

Yachachikuq tapukun:

- ¿Ima ashmakunatatataq apamurquu?
- ¿Llapan ashmakunatatatsuraq riqiyanki?
- ¿Markanchikchaw kay ashmakuna kantsuraq?
- ¿Imakunatatataq kay ashmakuna mikuyan?

Yachachikuqmi wamrakunata *láminachaw*, *laptop* nishqanchaw, *celular* nishqanchawpis tukuyllaaya mana waatanqanchik ashmakunata rikaachin, shutinkunatapis, maychaw paranqankunatapis riqiyan, yapay imanaw waqayanqanta yachapaayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, *lámina*, *laptop*, *celular* nishqanta.

Kayta yarpay, ashmakunata (uywakunata) waanintawan tinkuchiy.

	
	
	
	
	5
	

Shutilqa: .....

Qutsushpa (takipa) ashmanchikkunata yupashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata hatun raprachaw qillqashqa qutsuta rikachin.

Niykur qutsuyan.

Ashmaakuna

Qutsu (taki)

Tinyapa tainwan qutsushun

Huk ashnullaami hirkakunapa mikur mikur
purikullan

Kuchillaami wachaykullashqa, ishkay shumaq
lichukunata

Wallpallaami wachaykullashqa kimsa, chusku
rurukunata

Allqullaami wachaykullashqa chusku shumaq
chushchukunata.

Wasillaata taapakunanpaq shumaq shumaq
kañikunanpaq.

Pichakkunashi pichqa wishpaata hirkapa aparkur
miikurishqa

Mishillapami qanchis kawaynin miau miau
nishpan puuriykallan.

Chaki churay

Ashnullaami yanapallaaman

torullaami yapyakallaamun

allqullaami kañikallaamun

gallullaami riyachimanchik (rikchachillaaman)

Autor: Lucinda Diaz y Natalia Tarazona

- ¿Kay qutsuchaw pikunapaq willakamun?
- ¿Aykataq ashnu, lichu, mishi waaka, wishpa kayan?
- ¿Rukananchikkunawn yupashwantsuraq?

Ministerio apachimushqa ashmakunata wamrakunawan yupashun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, *Ministerio* apachimushqa ashmakuna.

Kayta yarpay, ¿ima ashmakunapaqtaq kay qutsu (taki) willakamun?

Ashmakunata yupay, niykur yupayninta qillqay, chusaqchaw ashmakunata siqiy mañashqantanaw.

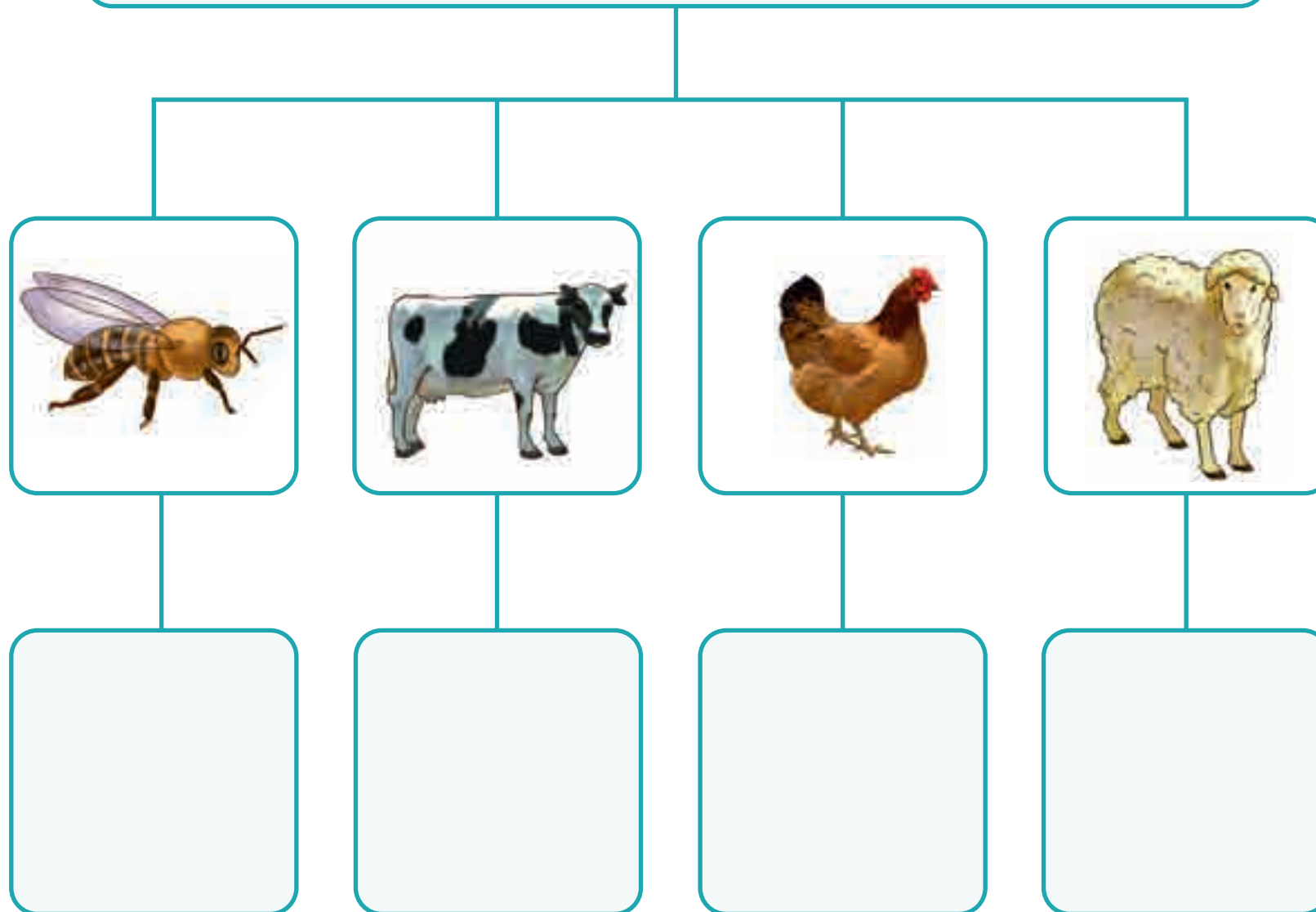

Ashmanchikkuna qumanqanchik

Shutilqa: .....

Ashmanchikkuna (uywachikkuna) qumanqanchik

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi mamakunawan wamrankunapa mirkapankuna rurayaanpaq churakaayan: ruru yanuta, kiso nishqata, tantata, charkita, mushinkata, kaptinga chicharutapis.

Yachachikuq: hiluta, hakuta chumpatawan, *correa* nishqan apamunqanta rikachin.

Chaypita kay tapukuykunata yaskir rimanchik.

- ¿Imakunataq apamurquu?
- ¿Imapaqtaq apamurquu?
- ¿Maypitataq kaykunata hurqunchik?
- ¿Imakunatatán apayaamurqunki?
- ¿Mayqan ashmapitataq kisuta ruranchik?
- ¿Imakunataq ashmakuna qumanchik?
- ¿Mayqan ashmapitataq chicharu yarqun?

Wanrakunami imakunatapis apayaamunqanta rikachikayaamun, ima ashmapita ruru, chicharu, queso nishqan, mishki kanqanta willakayaamun.

Yachachikuqpis imapitataq kay hilu, haku, *frazada* nishqan rurashqa, nir tapukun. imakunata ashmakuna qumanchikta. riqichikamun.

Yachachikuqwan wamrakunami shumaq taakuykur mirkapakuna apayanqanta mikuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata mirkapakuna, hilu, haku, *qata*, chumpa nishqan.

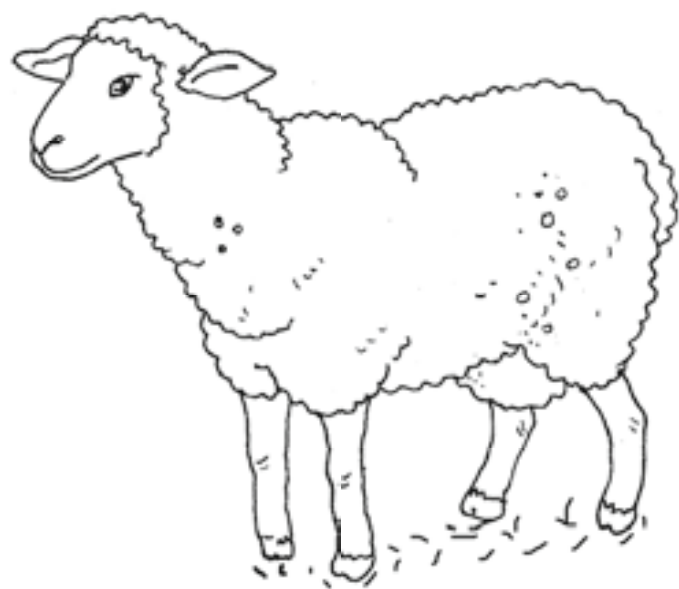
Kayta yarpay, ¿imakunataq ashmakuna qumanchik?

Siqikunata rikaarir, mayqan ashmapa kanqanta rutur tinkutsirnin laqay.

Four sets of horizontal writing lines, each consisting of a solid top line, a dashed middle line, and a solid bottom line, enclosed in a rounded rectangular frame.

Shutiliq:

Uusha rutuy

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata kaayichin: kananqa millwa rutuq warmitami watukashun, chaypaqmi imanaw aywanapaq kaqta patsaachishun nin.

Wamrakunatami yachachikuq, tapun:

- ¿Maytataq aywashun?
- ¿Imaqtaq aywashun?
- ¿Qamqunapa uushaykikuna kanku?
- ¿Imanawtaq uushata rutuyan?

Warmiman, chaarimi napakuyan, chaychawmi warmita imanaw uushanta rutuqta rikaayan, chaypitami tapuyan:

- ¿Ima killachawtaq uushakunata rutuyan?
- ¿Imapaqtaq rutuyan?
- ¿Imatataq millwawan rurayan?
- ¿Ayka kutitaq huk watachaw uushakunata rutuyan?

Kutiykur, yachachikuq *laptop*, nishqanchaw, awka laminachaw imakunatapis uusha millwawan rurayanqanta rikaachin.

Chaypitami wamrakunata tapunchik:

- ¿Qamkunapaqa ushaykikuna kanku?
- ¿Pitaq ushaykikunata rutun?
- ¿Imakunatatan chay millwawan rurayan?
- ¿Imanawtaq millwata taqshanchik?

Puchkakushun nirmi wamrakunata yachachin, kallata millwantin pirwantin makyan, chaypita wamrakuna yachayanqanman puchkakuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna, uusha rutuq warmi.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, warmipa wasinchaw.

¿Imakunatataq wanayan?

Rutuna, millwata, laqana, siqishqa raprata.

Kayta yarpay ¿imanawtaq uushata rutuyan?

Uusha rutuy imanaw karqanta, yachachiqnikita willapay.

Kushishqa kuchi

(willakuy)

Unayshi huk kapuñaq, allillatashi chay kuchi mikuyta munaq, wila-wila, kushi-kush purikuq.

Chaypitashi , markanchikpa raymin chaaramunnami listukushun pishtanapaq niñaq. Chaynashi runaqa: waraymi pishtashun, llapanchik mikunapaq nir *afilañaq*, rumpa-rumpa (chaka-chaka), yakuta puwachinki manaraq yarqamuptin nir patsariñaq, kuchiqa wiyaraykaañaq, chayshi paqashpa yarqaramuptin

 kichariñaq. Chaypitashi ayqipa aywakuñaq, naanichawnashi huk warmiwan tinkuñaq, chayshi kuchiqa wasinyaq qatiñaq, wasinman chaariptinnashi unchukuykuñaq, piparaq nir pakaariñaq. Waraaninnashi achka wachaykushqata tariñaq, pi karpis tapukamunqachi nir

 qararnin kachiñaq, kay kushishqa kaykaañaq.

Huk Kuchipa willakuynin

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata tapun:

- ¿Ima ashmakunatatataq markanchikpa rayminchaw wañuchiyan?
- ¿Imakunatatataq warmikuna kuchi pishtaychaw rurayan?
- ¿Ima mikuykunatarataq kuchi pishtay hunaqchaw aruyan (yanuyan)?
- Kuchipa chankanpita, aqishninpita aychankunapi, ¿imatataq rurayan?

Llapanchik purwakaarir rukananchikta kuchipa willakuyninpa qallananman churaykur qatichir ñawinchaashun. Chaypita yachachikuq willakamun:

Niykur rimakushun:

- ¿Alliku kuchipa willakuynin karqun?
- ¿Imanirtaq kuchi kurralta kichariykurqan?
- ¿Don Ishti kuchita ashirqantsuraq?,
¿imaraq tarir nirqan?

Chaypita munaq kaq wamrakuna ñawinchar rimayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

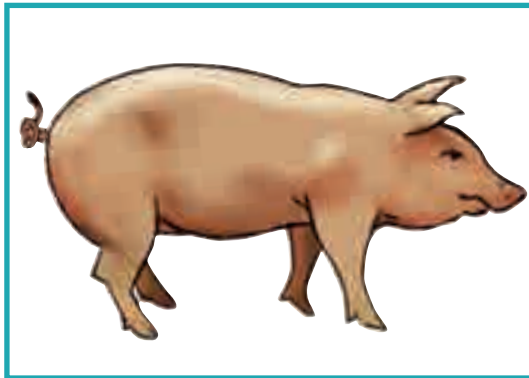
**Kayta yarpay, ¿imata willakuy nimarqunchik?
Siqikunata yuparnin yupanakunata churay.**

1.- ¿Pitaq wira-wira karqan?, ashpiy (x)

2.- ¿Imatataq runa aftarqan, waraymi pishtashun nir?, ashpiy (x)

3.- ¿Imanirtaq kuchita wañuchiyarqanchu?, siqiy.

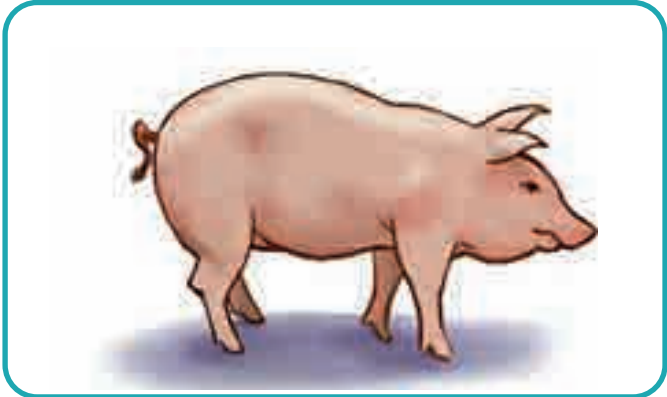
Huk Kuchipa willakuynin

Kayta yarpay, ¿imata willakuy nimarqunchik?

Three horizontal dashed lines for writing.

Shutilqa: .....

Markanchikpa Raymin

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata raymipaq tapun:

- ¿Pikunataq raymita rurayan?
- ¿Imanawtaq, raymita rurayan?
- ¿Pikunataq raymiman shayaamun?
- ¿Imanawtaq raymichaw yanapanakuyan?
- ¿Runakuna qutsuyanku, qachwayanku mikuyanku?
- ¿Qamkuna raymiman aywayankiku?
- ¿Ima mikuykunatataq raymichaw mikunchik?

Kanan wamrakuna yachachikuqta imata raymi ruraqta qarayanqanta willapaayan. Chaypita yachachikuqna hatun raprachaw wamrakuna nishqanta qillqan.

Yachachikuq wamrakunawwan raymipa misanman waytankuna aparkur aywayan. Chaychaw mañakuyan, niykur raymi wasipa aywaykur kushi-kushi tushuyan, mikupakuyan.

Kay tapukuykunatami yaskir parlayaamun:

- ¿Ima raymimantaaq aywarqunki (aywarqunchik)?
- ¿Ima mikuykunatataq llamichimarqunchik?
- ¿Ima qachwakunatataq tushuyarqunki?
- ¿Imatataq runakuna, warmikuna upyayarqun?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

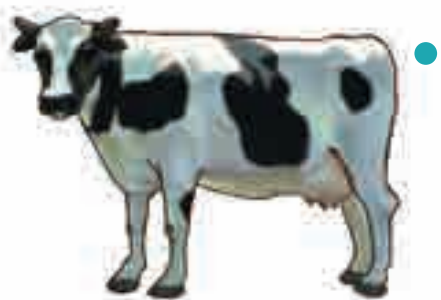
Yachaywasichaw

¿Imakunatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿ima raymitataq markanchikchaw ruranchik?
¿Imakunawantaaq mikuykunata rurayan?, chayta huk watuwan tinkuchiy.

Shutilqa: .....

Chupa churayta pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Wamrakunawan purwakarkur ashmakunapa chupankunapaq rimakunchik, chaypita (tsaypita) yachachikuq tapukun:

- ¿Llapan ashmakunatsuraq chupayuq kayan?
- ¿Llapan ashmakunapa chupankuna huk niraqllaku?
- ¿Mayqan ashmapa chupantaq hatun?
- ¿Mayqan ashmapa chupantaq ichikllay?
- ¿Ima ashmapataq chupan kanchu?

Ministerio tukuylaaya ashmakunapa apachimunqan (apachimunqan) maskarankunata churakunchik, (mana *Ministerio* nishqapa kaptinqa yachachikuqwan wamrakuna rurayan, chaypitami qanchis wamrakuna maskarata churakuyan, wakin kaqna chupakunata churakuyan. Niykur mayqan mascarapa chupan kanqanta ashiyan, tarinakurirna imanaw chay ashma waqanqanta yachapaayan.

Chaypita llapan maskarashqakuna imanaw chay ashmata rikaayanqanta huk parlakunata niyaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, maskarakunata, siqishqa chupakunata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq pukllarqunki?

Ashmakunata (uywakuna) rikapaykur chupanwan tinkuchiy. Chaypita mascara nishqanta hipir llimpiy, niykur imanaw nishqanta yachapar pukllay. (*folkote* N.º 03)

yupan

Shutilqa: .....

Raymichaw takiyashqan takikunata riqsishun

¿Imanawtaq rurashun?

Yarpaashun, imakunata raymichaw tukayanqanta. Chaypaq kay tapuykunata yaskishun.

- ¿Ima tukanakunatatataq rikayarqunki?
- ¿Pikunataq tukayaamurqun?
- ¿Imapaqtaq tukayarqun?
- ¿Ima qutsukunatatataq tukayaamurqun?
- ¿Runakuna, warmikuna qachwayarqunku, qutsuyarqunku?

Tapuykunata yaskirir, llapan tukanakunata raymichaw inishyanqanta, wamrakuna yachachikuqta willayan. Chaypitami yachachikuq hatun rapraman qillqan, llapan wamrakuna sector de música nishqanman aywaykur raymichaw wiyayashqannaw tukanakunata aptarkur tukayan, chaypita llapan ullquwan, warmi wamrakuna tukaraykar tushuyan, chaypita llapan wamrakuna, ichishaq, hatusaqpis, llapan tukanakunata yupayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿ima tukanakunatatataq riqiyanki?

Tukanakuna ayka kanqanta yupay, chaypita qanchis tukanakunata wichqay, yupanta qillqay.

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknami, kananqa rikapaakushun.
- Llapan rurashqanchikta shumaq yachakunapaq yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qawashun, niykur kay tapukuykunata yaskishpa rimakushun.
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kanan kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

Kushi-kushilla
murupakushun

Shutilqa: .....

Allpakunata murukunapaq riqishun

¿Imanawtaq rurashun?

Tukuy laaya allpakunapaq tapunakur rimakushun (parlakushun).

Chaypita wamrakuna allpata riqiyaananpaq chakraman aywanchik, chaakrachawna wamrakuna tukuy niraq allpakunata: puka allpata, yana allpata, puqi allpata, aqusha allpata ayluyaamun.

Yachaywasiman kutirir llapan allpakunata matikunaman imanaw kanqanta, yatan-yatan, ima muruykunapaq alli kanqanta rimakuraykar wiñayan, chaypita tapukuykunata rimakushun (parlakushun):

- ¿Ima muruykunatatataq yana allpachaw murunchik?
- ¿Puka allpachaw ima mikuykunatatataq murunchik?
- ¿Aqushqa allpachaw papata allitsuraq murushwan?
- ¿Mayqan allpachawtaq alli mikuykuna wiñan?

Kanan purwakarkur qincha nishqanchikta rikaashun, chaychaw *lechuga* nishqanta, siwillata, tukuy *verdura* nishqanta murushun, chayta yakun hichar, mana alli qurata hipiparnin, shumaq chiqlinanpaq, wiñananpaq rikapaashun.

Hatun raprachaw, allpata laqayan, niykur *verdura* nishqanta laqayan.

Chaypita hatun raprata rikar rikar ima niraq chakra kanqanta rimakayaamun wamrakuna *cuaderno de registro* nishqanchaw siqiyman imanaw *verdura* nishqan wiñanqanta.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿verdura nishqanta murunapaq mayqan allpataq alli?

Muruykunaman allikaq allpata, pukata, yanata, awka aqusha allpata siqiy, llimpiypis.

Hamuchinakuy

¿Imallaqa imash?

Ris, ras, ris, ras,
puntaman qipamam,
mikunapaq kaptinqa
kushillam kaa.
¿Imataq kaa?

Rurashun hamuchinakuyta

Shutiqa: .....

Hamuchinakuyta yachakushun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi huk dado nishqanta yachaywasiman apan. Chay *dado* nishqanchawmi tukuy *herramienta* nishqan siqishqa rikakun, chaywanmi patsaman wichaypa hitar-hitar pukllashun, kutiriptin ima siqi kanqanta rikanchik. Niykur wamrakuna pukllayaptin yachachikuq tapukun:

- ¿Ima siqitaq?
- ¿Imapaqtaq alli?
- ¿Kay siqikunawan Imatataq rurashwan?

Yachachikuqmi, kananqa hamuchinakuyta yachakushun nin.

Hamuchinakuy

1. ¿Imallaqa imash?

Ris, ras, ris, ras,
puntaman qipamami, chaynaw mikunapaq
Kaptinqa kushillami kaa.
¿Imataq kaa? (siruchu)

2. ¿Imallaqa imash?

Huk wasi kuchunchawmi churaykayaaman, chaychawmi shaakullaa, hitaraakullaa manami pillapis yarpamantsu lluyayaanapaq (yarkuyayaanapaq)

wanayaamarqa ashikayaamanmi.
¿Imataq kaa? (*La escalera*)

3. ¿Imallaqa imash kaa?

Ñuqami qiru tsakishqa kaa,
piqaami (umaami) mital nishqanpita
maqakurmi uryaaqa:
¿Imataq kaa? (*martillo*)

4. ¿Imallaqa imash kaa?

Ñuqataqa chakrachaw uryayanapaqmi
wanayaman
papatapis allaami chakratapis tikrapaami,
qurakunatapis hurquumi, sikyakunatapis pichaami.
¿Imataq kaa? (*El pico*).

Yachachikuqwan wamrakunami nawinchayan achka kuti yachayanqanyaq.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿ima amuchinakuytataq ruraraqunchik?

Siqishqakunata mayqan hamuchinakuywan tinkunqanman tinkuchiy, niykur yachakunqaykita yapay niramuy.

.

.

.

.

.

.

Shutilqa: -----

Alli kawaypaq mikuykunapaq musyashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq, tukuy niraq mikuna qurata, wayuta wamrakunata rikaachin.

Tapukuykunata yaskir rimashun (parlashun):

- ¿Imatataq apamurquu?
- ¿Kay mikuna qura, wayu imapaqtaq alli?
- ¿Maychawtaq muruyan?
- ¿Imachawtaq mikunchik kaykunata?
- ¿Fruta, verdura nishqanwan nuqanchik imatataq rurashwan?

Wamrakunawan *ensalada de fruta* nishqanta ruranapaq churakanchik, chaypaq tukuy laya *fruta* nishqata wananchik: *manzana, platano, uva, tuna, melocotón, abeja* nishqaa mishkintapis.

Ensalada de fruta nishqanpa ruraynin

Makinchiktami chuya yakuwan paqakunchik (mayllakunchik), chaypitami llapan fruta nishqakunata shumaq paqanchik, niykur huk taksha lavatorio nishqanman kuchilluwan taksha takshalla ikar wiñantsik, chayman

Kayta yarpay, ¿imakunataq mikushwan alli kawanapaq?

Mayqankunataq inishinchik *ensalada de fruta* nishqanpaq alli siqikunata rikay, shutinta qillqay *pizarra* nishqampiq rikaykur.

abeja nishqanpa mishkinta hichanchik.

Llapan wamrakunapaq shumaq hamakuykur mikuyananpaq chaqapunchik.

Tapukuykunata yaskir rimashun (parlashun):

- ¿Imatataq mikurqunchik?
- ¿Allitsuraq karqun?
- ¿Imakunataq inishirqunchik ensalada de fruta nishqanpaq?
- ¿Rurashwanku *ensalada de verdura* nishqanta?
- ¿Imanawtaq rurashwan?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, wayukunata, *laboratorio* nishqanta.

Shutilqa: .....

Papa muruyta yuntawan rikaashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunawan papa muruqkunata rikayaanpaq kaynaw ninakur parlayan. Kananmi tayta Panchu papa muruqta rikaq aywashun nir, llapanchikmi shumaq ichikpita hatunman churakaashun, niykur imanaw murunqanta rikaashun niyan.

Chaynaw rimaykur tayta Panchupa chakranman aywachin. Chayman chaykur, llapan wamrakuna napakuyan. Niykur chakra kuchunchaw taarayan tayta Panchu imanaw papakunata murupakuptin rikaayan, chaychawmi rimakayaamun (parlakayaamun):

Chaymi yachay wasiman kushi-kushi rikanqanchikta rimaraykar kutikunchik, wakin wamrakuna pukllaraykar llallinakuypa yachaywasiman chaayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, *papa* muruqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

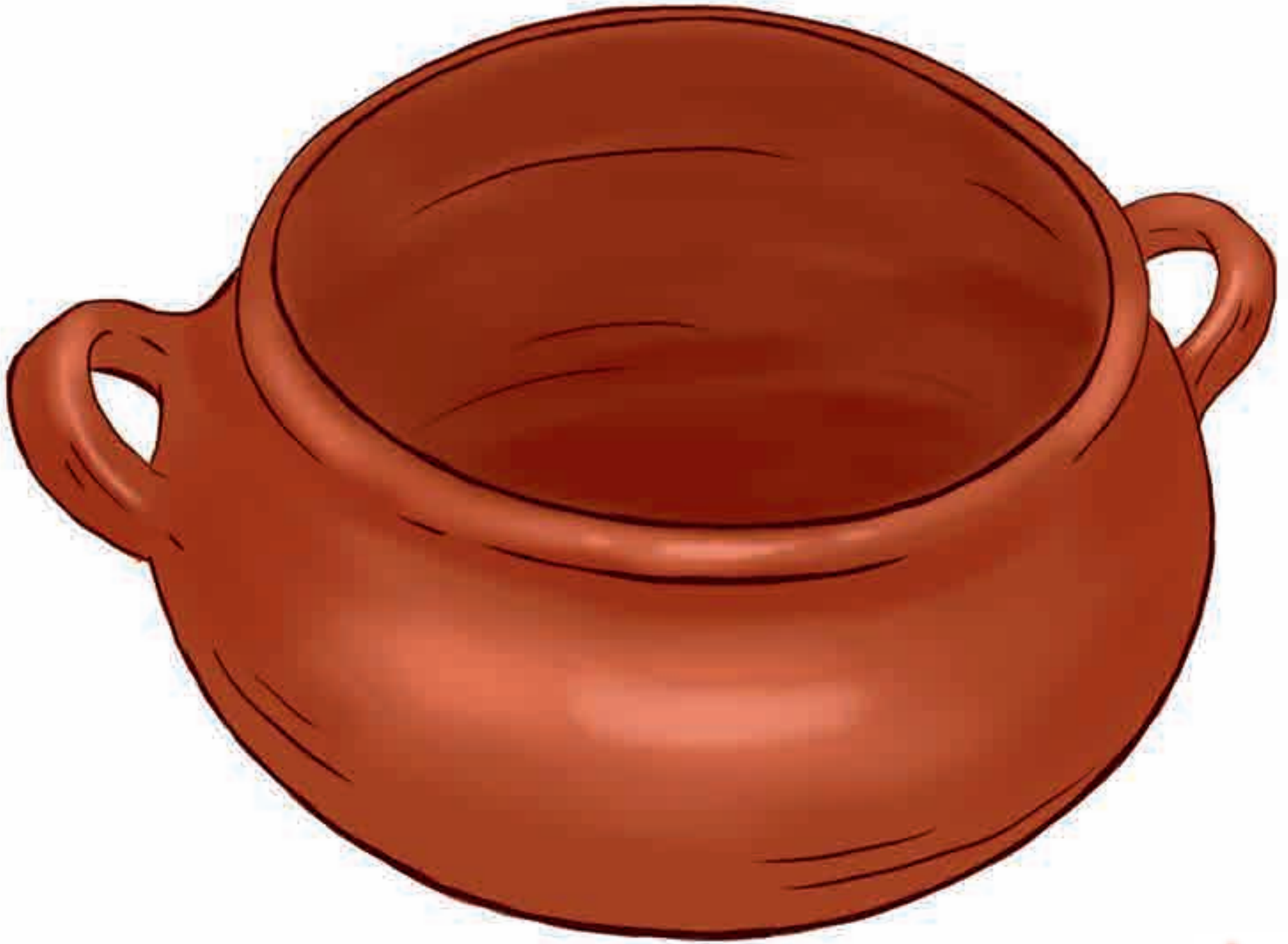
Kayta yarpay, ¿imanawtaq *papa* muruqkuna kayarqun? Muruna muruta llimpiy.

Shutiqa: .....

Murunchikkunata akrashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi wamrakunata kaynaw nir willapan:

Tukuy markakunachawmi warmikunawan ullqukuna muruyaananpaq murukunata akrayan.

Papatami allinkaqa murupaq akrayan.

Saratami masurka chawpinpita ishkuayan, Uchutaqami murunta hurquyaananpaq puqullata akrayan.

Chaynawmi alli mikuykuna kananpaq tukuy murukunata akrayan.

Kay tapukuykunata yaskir rimashun:

- ¿Murukunata imanawtaq akrayan?
- ¿Murukunata pikunataq akrayan?
- ¿Murukunata qamkunaqa akrayankiku?
- ¿Murukunata maychawtaq akrayan?
- ¿Muru papaqa hatusaqku kanman?

Wamrakunawan churakaarir muntikunapa, qurakunapa, murunkunata (qurinapaq, hatusaq *bolsa*) nishqankunaman, *gaseosa* nishqanpa *botellan*manpis aywanchik ayllunapaq.

Yachaywasiman kutiykur wamrakunawan tukuy niraq murukunata akranchik. Akrayta usharir, yapaypis wananapaq churanchik.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna.

¿Maychawtaq rurayan?

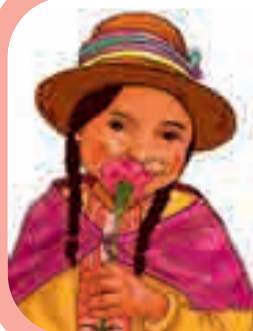
Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, murukunata, laqanata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq murukunata akranchik?

Tukuy sachapa murunkunawan siqichaw *técnica de collage* nishqanta ruray nirkurqa mankapa shiminman llaqaq.

Shutilqa: .....

Murukunata yanaqaachishun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqwan wamrakunami imanaw chakrachaw murupakuyanqanta rimayan (parlayan).

Chaypita yachachikuq tapun:

- ¿Ishkaypa, kimsapa imanirtaq murunchik?
- ¿Imanirtaq murukunata yanaqaachinchik huk murukunawan?
- ¿Llapan murutsuraq paqta wiñayan, wayuyan, puquyan?
- ¿Imanawtaq murunchik?
- ¿Ayllupakuychaw llapantaku ayllunchik?

Wamrakuna purwakaykur llapan murukunapa shutinta ashiyan, niykur llallinakur chay murukunata taksha raprakunachaw siqiyen, chaypita imanaw rurayanqanta willakayaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, murukunata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq murukunata yanaqachinchik?

Cuadro de doble entrada nishqanta rikapaykur llimpiy, niykur ashpiy.

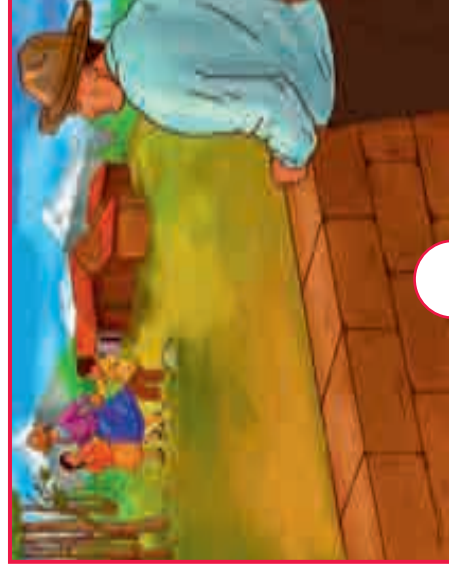
¿Pipaqtaq kay willakuy riman?

¿Mayqan siqichawtaq alli ruray?

¿Imatataq rurankiman wamrakunapa taytanaw kar?

Murupa willakuyninta wiyashun (mayashun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata purwakaachin, murupaq willakuyta wiyachinanpaq, kay willakuypami shutin nishpa:

Wakcha kakuy (willakuy)

Unayshi Mashivan Panchu ishkay wamrakunawan taakuyaañaq, hukpunshi imanaw mallaqay chay markachaw kañaq, manashi ima mikuyaananpaq kañaqtsu, mallaq mallaqshi llakinaypaq puñukuyaq, huk paqasshi wamrakuna waqar-waqar mallaqar puñukaayañaqtsu, llakishqa hitaraakuyaañaq. Chayshi madrastan taytanta pakayllapa nishqanta wiyayaañaq. Taqaychawmi huk aptaylla sara muru kaykan, chayta kamchata ankamushaq ñuqanchiklla uchunapaq, nishpa ampillachaw (tutapayllachaw) kallanata ashiñaq.

Chaynashi hukaq wamra taqaychawmi kallanata rikashqaa aparamushaq niñaq. Warmiqa allaapa piñashqa, hirkapa ishkanta yantakamushun nishpalla apaykuñaq. Chayshi chaychaw taraykaayay nishpa haqiriñaq, wamrakunashi alalaypita mallaqaypita wañunaariyaañaq, chaymanshi huk atuq aychan

amurishqa kayllatapis mikuriyay nishpa chaañaq.

Wamrakunashi allaapa kushishqa mikurnin atuqta niyaañaq: tiyuy atuq ñuqakunami tayta *Diosta* mana imanchikpis pishiyinanpaq, hirkakunachawpis aychakunata tarinaykipaq mañakayaamushaq niyaañaq, chayshi atuqqa kushishqa hirkata kutiriñaq.

Yachachikuq tapukun:

- ¿Kay willakuy pipaqtay rimañ?
- ¿Kay willakuyta imataq shutin karqun?
- ¿Warmiqa ima murutaq kapuñaq?, ¿achkaku?
- ¿Warmi ruranqan allitsuraq? ¿imanir?
- ¿Warminaw kar imatataq rurankiman?
- ¿Imata kay willakuy yachachimanchik?

Yachachikuq mayqan siqi qatinqanta rikaachin, wamrakunana rimayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatay wanayan?

Siqishqa raprata.

**Kayta yarpay, ¿imatataq kay willakuy yachachimanchik?
Siqikunata rikaykur kay tapuykunata kutichiy.**

Mikuynin

Tullun

Waytan

Hawan /
chapan/ sapin

Rapran

Murukunapaq rakinkunata rimashhun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq tukuylaaya murukunata wamrakunata mañakun, pushkuta, allwita, aawastapis, llapan wamrakuna yachaywasiman wasinkunachaw kanqanpitanaw apayaamun.

Tapukuykunata yaskir (kutichir) rimakushun:

- ¿Llapan muntikunata qurakunata pitaq yurichimushqa?
- ¿Pitaq murupakun?
- ¿Yurakuna upyayantsuraq mikuyantsuraq?
- ¿Pitaq sachakunata wiñachin?
- ¿Imanawtaq runakuna muruyan?
- ¿Imakunatatataq murupakuyaananpaq wanayan?
- ¿Wakin markachaw imanawtaq murupakuyan?

Wamrakunawan chakrakunaman muruqkunata rikaanapaq yarqunchik, chaychaw imayka niraq mikuykunata runakuna muruyanqanta rikachin.

Yachay wasiman kutir, *lechuga*, *betarraga* nishqanta hiqamunanpaq (*almacigo*) ruranchik, chaytami llapan hunaq imanaw muru pashtanqantawan, hiqanqanta, wiñanqantapis rikanchik.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachchikuq, muruqkuna...

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imatataq mururqunchik?
Alli siqita rikay, niykur shutiwan (hutinwan) tinkuchiy.

Shutilqa: .....

Trompo nishqanwan pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqmi hatusaq wamrakunata yachay wasiman shayaamunanpaq minkakun, *trompo* pukllayta yachachikayaamunanpaq.

Kay tapukuykunatami yaskir rimanchik:

- ¿Hatunkaq yanasanchikkuna ima pukllatataq yachachimaashun?
- ¿Ayka *trompo* nishqanta kapamanchik?
- *Trompo* nishqata, ¿imanawtaq tushuchiyan?
- ¿Pikunataq *trompo* nishqanta tushuchiya yachayan?
- ¿Rikayta munayankiku?
- ¿Aykaq wamrakunataq *trompo* nishqanta tushuchiyan?

Yachachikuqwan wamrakuna shumaq churakaykur hatusaq wamrakuna *trompo* nishqanta tushuchiyaptin rikaraayan.

Chaypita munaq kaq wambrakuna achka kuti yachakuyanqanyaq tushuchiyaamun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna, *trompo* nishqan, tushuchiyaq wamrakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtakunachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Kayta yarpay, ¿imanawtan *trompo* nishqanta tushuchinchik?

Siqishqa *trompo* nishqanta rikay, niykur hatusaq *trompo* nishqanta watuwan wichqay.

Shutilqqa: .....

Pukllanata rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunapa taytankunawan churakayan pukllanata rurayanapaq, chaymi yachachikuq willapan pukllanakuna imapaqpis allí kanqanta, kaynaw nir:

Wamrakuna pukllarmi yachakuyan, chaymi allaapa allí pukllayarqan, llapan kawayninpaq, kikinpaqpis, wakinkaapaqpis, chaynawmi yarpachakuyan, allí kawayan, shumaq imaykatapis rurakuyan, allí runapis warmipis shumaq kawaychaw kayan.

Chaypaqqa kaykunatami wananchik:

- *Tita* qiruta.
- Shukshuta.
- Chusku llanta nishqanta.
- Azuela nishqanta.
- *Perno* nishqanta.
- *Clavos* nishqanta.
- *Berbiquí* nishqanta.
- *Taladro* nishqanta.
- Laqanata.

Parlashun (rimashun) imanaw rurana:

- Hatun tita qiruta. ashishun, chaypita

Kayta yarpay, ¿imatataq taytaykikuna rurayarqun?, ¿imapaqraq allí? Kuyanqayki kaaruta siqiy, niykur llimpiy.

munanqanchikman llaqllanchik.

- Chusku llanta nishqanta churanchik,
- *Timón* nishqanta huk tacsha shukshuwan churanchik.
- Wamrakunata imapaq kanqanta rikaachinchik.

Kaynaw nir willanchik:

- Kay pukllana allí, wamrakuna kushi-kushi pukllayaanapaq.
- Hatusaqkaqkuna shumaq pukllapatin shuyarayta yachakuyan.
- Llapankuna pukllachinakuyta yarpaayan.
- Allí naanillapa aywayta yarpaayan.
- Kay patsachaw imanaw maymanpapis aywana kanqanta kaayikuyan.
- Imanaw ichuqman, allawkaman aywananpaq kaayikun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna, wamrakunapa taytankuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata.

Shutiliqa: .....

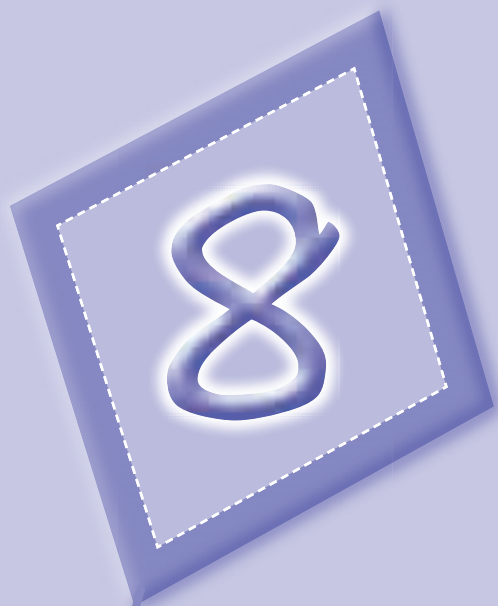
Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknami, kananqa rikapaakushun.
- Llapan rurashqanchikta shumaq yachakunapaq yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qawashun, niykur rimakushun kay tapukuykunata yaskishpa:
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kanan kuyanqaykita akray..

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

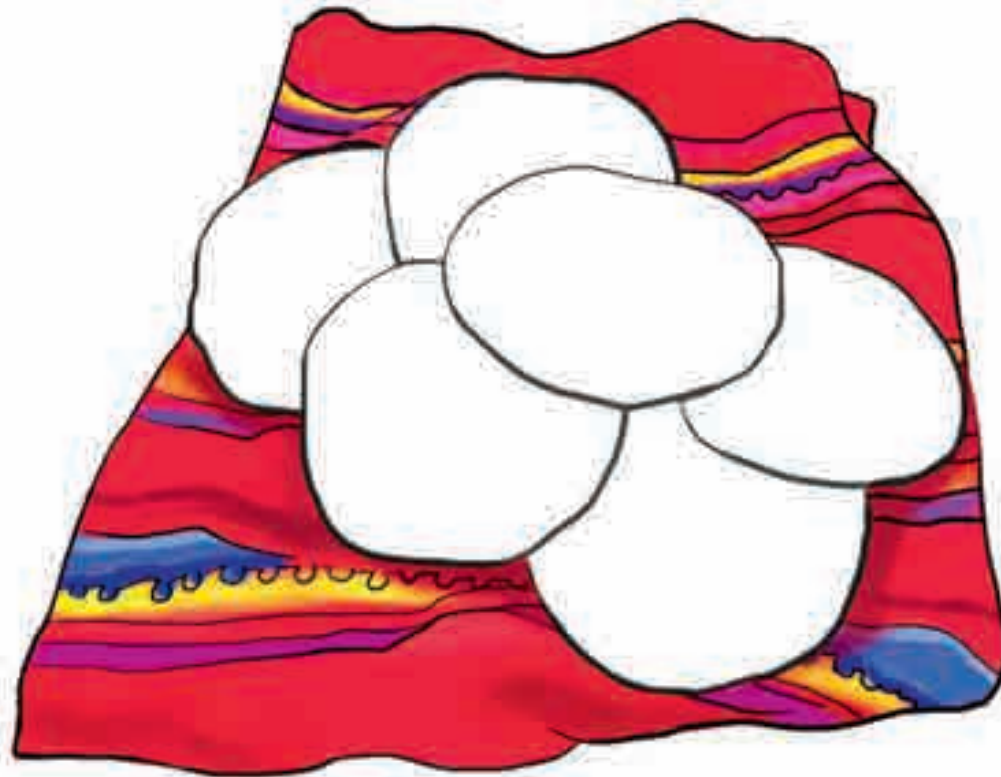

Ayllunchaw
(Ayllunchiwan)
shumaq
kawayninchik

Wasiichaw hurnuu (Harawi)

Shumaqmi rikakun wasiichaw hurnuu,
tikawan pirqashqa, tihawan qatashqa.
allaapa shumaqmi rikakun, wasiichaw hurnuu
taytaami rurashqa, mamaaniymi tantata ruramun
allaapa shumaq kaptin runakuna rikapaayan.

Chaymi kay aya killachaw
paniikunawan wawqikunawan kuwakuyaa
punta kuwaytami mishki mishki mikuriyaa
chaypitami llapan yanasaakunata qaraykuyaa
chaynawmi kay markachaw kuwaykunata
rurayaa mikuriyaa, pacha hunta
kushishqa puñuriyaanaapaq.

Kushilla kawakunshun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunawan kay harawita yachakuyaananpaq churakaayan. Niykur wamrakunata, ñawinchaamushaq, llapayki wiyayaamay kaayiyaanaykipaq nir willan. Chaypita ishkay, kimsa kuti kutipaashun, allı yachanqanchikyaq, yachakurirqa rikranchikkunata pallarir kay harawita wiyachikushun nin.

Kay harawita yachakuskir hukpa hukpa, wamrakuna willakayaamun, niykur yachachikuqwan llapan yapapaayan.

Yachachikuq yaskir (kutichir) wamrakunata tapun:

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna, mamakuna, taytakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, mamapa wasinchaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, masa nishqanta.

Kayta yarpay, harawita yachakuy, niykur tantakunata llimpiy.

☐ yupan

Shutiqa: .....

Tanta wawanchikkunata yupashun

¿Imanawtaq rurashun?

Llapan wamrakuna kanastaman tanta wawata apayaamunqanta churayaamun; wakinqa ish kayta, hukninkunaqa kimsatapis, huk mamaqa pusaq wawakunata apamuñaq, chay llapanta kanastaman churanchik.

Yachachikuq tapukun:

- ¿Imakunatatataq apamurqunchik?
- ¿Tanta wawakunawan imataraq rurashun?
- ¿Pitaq achkata apamurqun?
- ¿Kay killachaw imanirtaq tantakunata ruranchik?

Yachachikuq wamrakunata kaynaw willan: Kananmi dado nishqanwan pukllashun, chay yupanakuna rikakun, chaymi (tsaymi) machinakunata (*dado*) hukpa-hukpa hitayanki, niykur yupanata rikar pikshakunaman tanta wawakunata wiñayanki. Chaynaw llapan pukllaskiyaptinga, yachachikuq yupanayuq silueta nishqanta wamrakunata tantayuq piksha hawanman churayaananpaq quykun.

Chaypita llapan tantata hipir-hipir kaynaw nir: huk, ish kay, kimsa, chusku, pichqa, suqta, qanchis, pusaq, nishpa, llapan tantakuna kanqanta yupayan.

Yachachikuq tapun:

- ¿Imatataq rurarunchik?
- ¿Llapaykikunaku yupayarquyki?

Yachachikuqqa willan wamrakunta: tantanchikwanqa manami pukllanchiktsu, kaytaqami yuparqunchiklla, apita llapanchik upunapaqmi.

Mallipa mamanmi apinchik (apinchik) ruramushqa, kananqa upurishun, niykur llapan hamakuyan (taarayan), apita upuyan tantankunawan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, huk mama.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, kanastata, tantakunata, pikshata llimpinakunata.

Kayta yarpay, atusaq tanta wawakunata yupay niykur yupanata qillqay.

Nawintsashun:

Mallkawan Anchi huk hatun markaman chaayañaq. Paykuna kayan pani turi.

¡Kay markaqa
allaapa hatun!

¡Awmi!, illapanchaq
allaapa hatun
kañaq kaychawqa!

¡Shuyaamay!
¡Shuyaamay!

¡Anchi, *carro*
harurishunkiman!
¡Pintimuy!

¡Awmi!

Turi, rikarquykiku achka
tantata rantikuykaayan.
¿Qampis tantatanankiku?

Mallkawan Anchiqa, tsay *calle* nishqanta purir rikaayan hatun wasikunata, qatu wasikunata, *semáforo* nishqankunatapis: tsaychaq tantata, rantikuyacta, rikaayashqa.

¿Imanawraq
mamantsik
kaykan?

Markallaachaw
kaykaman,
mamantsikwanchi
mikirillaswan.

Achka puriyashqanchawnashi huk *parque* nishqanchaw hamakuykuyaañaq.

Shutiqa: .....

Tanta llamichinakuy (mallichinakuy)

¿Imanawtaq rurashun?

(Hukpunchaw yachachikuq wamrakunapa taytankunawan churakaayan, tanta ruraychaw yanapanakuyaananpaq, harinatami qaraytukushkaa, yantapis kanmi nishpa) Tanta ruray hunaq, yachachikuq wamrakunawan achka tantata rurayaanpaq, yanasankunata yawachiyaananpaq parlayan.

chaypaq wananchik niyan:

- Yantata.
- Hurnuta.
- Harinata.
- Kachita.
- Aswa *levadurata*.
- Kanastata.

Tanta ruraychaw, llapan wamrakuna yanapakuyan, hukninkuna, pichapakuyan, wakin kaq masata miisa hananchaw taqllapakuyan, wakinqa yantakunata hurnuman hitayan.

Tanta yarquripitin quñu-quñullata llapan *vecinokunata*, *taytakunata*, *mamakunata* kanastankunachaw apar llamichiy (yawachiyan). Chaymi wamrakunaqa imaykata yachaywasipa apayananpaq qaraytukuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna, mamakuna, taytakuna.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, hurnuyuq chakrachaw, wasichaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, kanastata, yantakunata, hurnuta, *harina*, *levadura* nishqanta.

Kayta yarpay, ¿imatataq rurarqunchik? ¿Pikunataq tantanchikkunata yawachirunchik? Yachachikuqniykiwan kay willakuyta ñawinchay, niykur kay tapukuykunata yaskir kutichiy. ¿Imatataq panituri yarpaayan? ¿Panituri maychawtaq kaykaayan? ¿Imatataq munapaakuyanaq?

Shutilqa: .....

Yakupaq rimashun (paralashun)

¿Imanawtaq rurashun?

Kay hamuchinakuyta kushichikuyaananpaq willanakuyan:

Hamuchinakuy

¿Imallaqa imash?

urayllapa aywan, wichaypaqa manashi warmikuna, shipashkuna, runakunapis llapanshi kawakuyaananpaq wanayan.

¿Imataq?

(Yaku)

Wamrakuna llapan kayikuyanqanta paqtachiy, niykur kushi-kushi yaskir llapan hamuchinakuykunata yachayanqanyaq kutipaayan.

Chaynaw kushikur, yachachikuqwan wamrakuna ayllunkuna wañushqapaq rimakuyan (parlakuyan), chaypita kay tapukuykunata rimayan (parlayan):

- ¿Aylluykikuna wañuyashqaku? ¿Manaku?
- ¿Wañukushqakunaman imakunataq apanchik?

- ¿Yakuta ayapampanaman imanirtaq apanchik (apanchik)?

Yachachikuqwan wamrakuna, churakaykur ayapampanaman wañushqakunata rikaq aywayan, mirkapankuna, yakunkuna apakurkur, chaarirna llapan imaykakaqtapis rikapaayan, chaypitana ayakunata yakun qarayan. Chaychawmi ayapampana rikaqta imapaq alli *bendita* yaku nishqan kanqanta tapukuyan.

Wamrakuna hatun raprata chaskirir ayapampapita yakunyuqta, chaychaw siqiy. Niykur tapukuykunata kutichir laqapakuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, ayapampana rikaq runa.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, *ayapampanchaw*.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, yakuta, millkapata.

Kayta yarpay, ¿imatataq aya pampanchaw rurarqunchik?

¿Markaykipa mayninchawtaq yaku kan? Chaypaq siqiy.

Shutilqa: .....

Corona nishqanta rurashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuqwan wamrakuna, wañushqakunaman imakunata apana kanqanta rimayan (parlayan), chaypita yachachikuq tapun:

- ¿Wañushqakunaman imakunatatataq apanchik?
- ¿Corona nishqankunata imanawtaq ruranchik?
- ¿Imakunawantataq ruranchik?
- ¿Ñuqanchik rurashwantsuraq?

Wamrakuna chaskiyan hilukunata, taksha raprakunata, corona nishqanta rurayaanpaq, imayka niraq waytakunata rurayan, hilukunaman wataayan, manakaptinqa laqayanpis.

Corona rurayta usharir ayapampanaman rurayanqankunata aparkur aywayaanpaq churakaayan, chayman (chayman) chaykurqa wañushqa ayllunkuna

pamparanqanta, rikapaayan. Niykur corona nishqan rurayanqanta, mañakur churakuyan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, ayapampachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, hilukunata, taksha raprakunata.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq corona nishqanta rurarqunchik?
Isqun waytakunata corona nishqanman laqay. (stiker N.º 09)

Shutilqa: .....

Pachamanka (watya) ruray

¿Imanawtaq rurashun?

Taytakunawan mamakunawan pachamankata (patsamancata) ruranapaq churakanchik.

Wamrakunawan tapukuykunata parlanchik (rimanchik), niykur ¿Imakunatatataq wananchik pachamankata ruranapaq?

Yachachikuqmi wamrakuna apayaamunqanta ayllun:

- Uqata, Papata, Kuchipa, wallpapa aychankunata kaptinqa.
- Awasta, chuqlluta, *camote* nishqanta..
- Tamaltawan huminta (shatu)

¿Pitaaq yanapamaashun?

Huk taytami yanapamanchik, niykur paywan shuntukarkur yanapanakushpa ruranchik, chaychaw mana imakunatapis kayinqanchikta tapukushunpis:

- ¿Imanawtaq papata, camutita, uqata llukyashun, aawashta imanawtaq awishun?
- ¿Ayka *hora* nishqantaq pachamanka chaananpaq shuyaashun?

- ¿Imanawtaq pachamankata mikunchik?
- ¿Maychawtaq pachamankata ruranchik?

Tayta ruramuptin llapanchik imaykakunata makyapar, llukyapakur, chinchukunata, muñakunatapis chapaykunapaq churar yanapanchik.

Pachamanka chaariptin, kushi-kushi uchuntin mikushun, chaypitana imanaw rurashqanchikta yarpar rimakushun.

Wasinchikman kutiykur *pachamanka* imawan rurana kashqanpaq taytanchikkunata willashun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachakuqkuna, huk tayta.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtachaw.

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, uqata, papata, aychakunata (uushapata, wallpa aycha), rumita, aawasta, chuqlluta, kachita.

Kayta yarpay, ¿imanawtaq pachamankata rurarqunchik?

Alli llapan pachamankapaq inishinqanchikta rikapaykur rutuy, niykur pachamanka ruranaman laqay. (stiker N.º 10)

Shutiqa: .....

Taytaapa punchunta llimpishun (llushishun)

¿Imanawtaq rurashun?

Yarpayninchikta yarpar, yachay wasiman tayta shamuqta shumaq chaskishun.

Alalay wichaychaw punchuta tayta inishishqanpita willakamushqanta kaayishun.

Llapan punchukuna inishishqa chaynawllatsuraq awka huk niraqtsuraq.

Llapan markakunapa awayninkuna, llimpinkuna, siqinkuna kikinkunapa kapuyan.

Tayta watukamashqanchikta makinchikta qur, payllaa nikushun.

Huk hatun raprata inishir wamrakuna taytapa punchunta siqiy, llimpiy.

Taytapa punchun imanaw churakuyta, inishiyta, rimaynintapis yachapar pukllashun.

Tayta punchupaq willakamushqanta yarpaashun.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

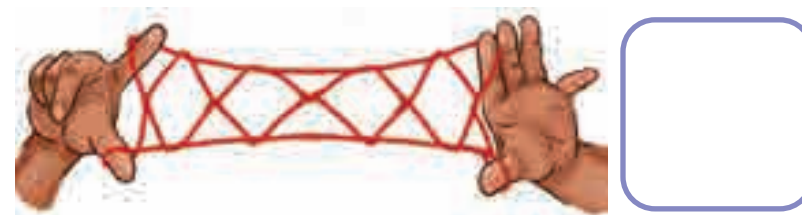
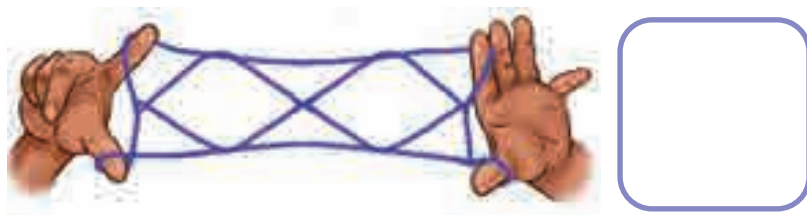
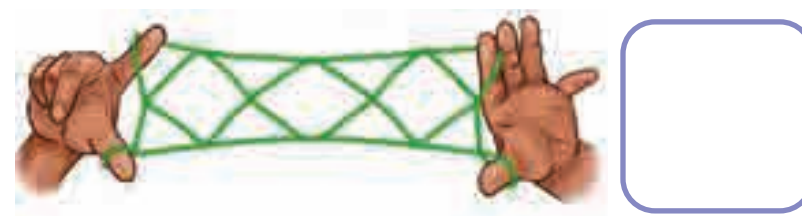
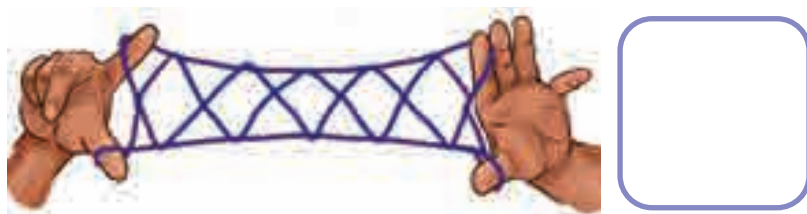
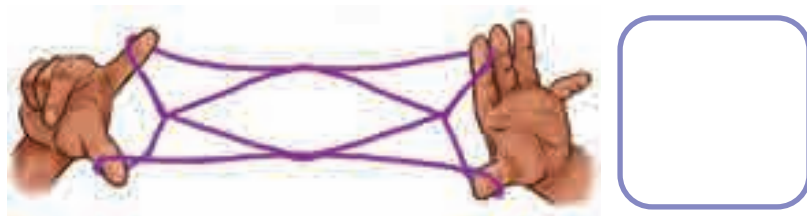
¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata. llimpikunata, *lámina*, *álbum* nishqanta.

Kayta yarpay, taytapa punchunta yarpay, atipashqaykita siqiy llimpiy.

Three horizontal dashed lines for writing practice.

Shutilqa: .....

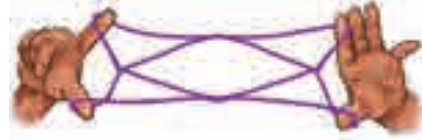
Tukupa ñawinta rurar pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq wamrakunata huk hiluta, tukupa ñawinta rurar pukllanapaq nir mañañaq. Chay hunaaqa wamrakunata kikinpa hilunwan rurar kaynawmi pukllanchik nir rikaachin:

1ro: Hukta

Puntata (ñawpata) titakaqwan ichikaq rukanakunaman hiluta shillwinchik, niykur ichuq kaqpita chawpi rukaanaman pasachinchik, chaypita hilukunata rukaanakunapita hipirinchik, kaynaw nirmi ruramuptiy alli yachayaanaykipaq rikaayaamunki.

2do: Ishkayta

Punta kaqtanawllami rurarishun, chaypaqmi kay ruramunqaakunata yarpaashun, alli rikaayaamunki yachakuyaanykipaq.

3ro: Kimsata (kimata)

Chaytapis yachachikuq shumaq rikaachir hukpa-hukpa yachachin, niykur

mana kaayikuq kaqta yapay rikaachin.

4to: Chuskuta

Chaynawlla yachachikuq tukupa ñawinkunata rurapan, wamrakunaaqa alli rikapaayan, niykur yachachikuq ruranqantanaw rurayan:

Huk, ishkay, kimsa, chusku, pichqa, huqta, qanchis, pusaq, isqunta.

Yachachikuq tapun:

- ¿Imatataq rurarqunsik?
- ¿Aykayaqtaq rurayarquyki?
- ¿Aykayaqtaq chaayarquyki?
- ¿Yapay munayankiku pukllayta?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw

¿Imakunatatataq wanayan?

Siqishqa raprata, hilukunata.

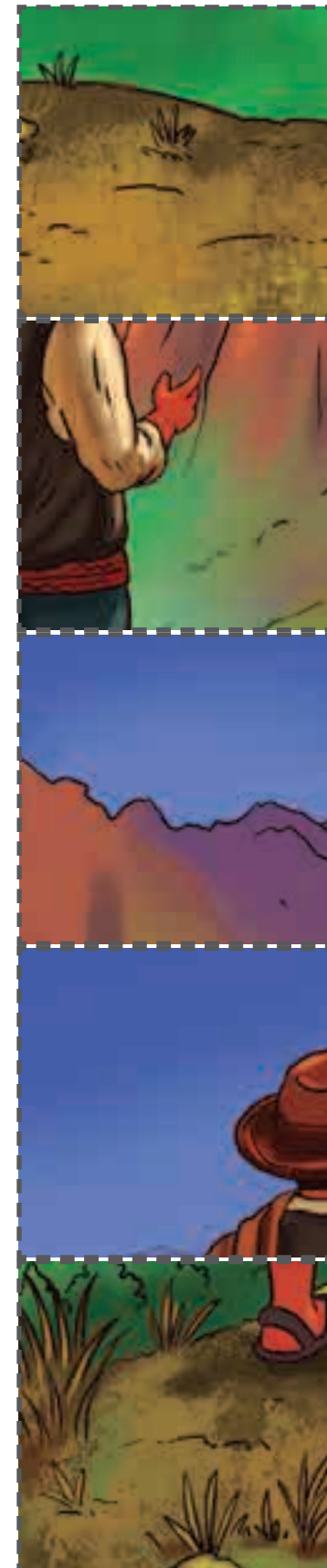
Kayta yarpay, ¿imatataq rurarqunchik? ¿Tukupa ñawinta aykayaqtaq rurarquyki? Tukupa ñawinta alli rikapaykur yupanata ayka kanqanman qillqay.

Shutilqa: .....

Apunchikkunata riqishun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq, wamrakunata hatun raprachaw apukuna siqishqata rikaachin, chaypita (chaypita) tapukun:

- ¿Kay siqikunachaw pikunaraq kayan?
- ¿Imatataq paykuna qumanchik?
- ¿Kaykuna yanapamanchiktsuraq, manatsuraq?
- ¿Qamkuna unaypitaku kananraqku riqiyanki?
- ¿Taytaykikuna, mamaykikuna, paykunapaq rimayanku (parlayanku)?
- ¿Imanaw nirtaq rimayan (parlayan)?

Llapanchik waqtakunata yarquykur llapan apukunata rikachakunchik, wamrakuna musyayanqanta rimayaamun. Chaypita mayqan *Diosninmanpis* alli kawayaanapaq mañakuyan.

Llapan wamrakuna huk hakuman apayaamunqanta churayan, yachaq (*sabio*)

Pacha mamata qarananpaq, *ceremonia*

ritual nishqanta rurar. Llapan wamrakuna imanaw ruranaqanta rikaraayan, niykur hakuta pallarkur sacha hawanman pampaq apayan.

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq, yachaq (*sabio de la comunidad*).

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtakunachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, imayka mikuynakunata, hakuta.

Kayta yarpay, ¿pikunataq apunchikkuna?

Raprachaw siqikunata alli rikapaykur, rutuykur paqtanqanman laqay. (Chusku rakinkunata)

○	yupan

Shutiqa: .....

Manka rantikuyta pukllashun

¿Imanawtaq rurashun?

Yachachikuq willan wamrakunata kaynaw nir: kananmi pukllashun manka rantikuyta, chaypaqmi purwakashun llapanchik churakaanapaq, huk wamrami kanqa manka rantikuq, wakinkaqkunami manka rantiq kayanqa. Manka rantikuqta willapan imanaw rantikunanpaq kaqta.

Manka rantikuq wamraqa mankakunata shumaq hamachin mana kuchpakaayaanapaq, chaypita qaparin kaynaw nir: - mankaakunaqami sas - saslla puwachin, hatunpis ichikllapis mishkitami mikuchikun, rantiykayaamay manami huk markakunachawqa tariyankitsu, manami allaapa chaniyuqtsu, kay mankakunawan cusinakurqa allimi kawakuyanki.

Llapan manka rantiq wamrakuna mankakunata qichunakuypa rikapaayan, laptapaayan kaynaw nir: ¿rasuntsuraq sas saslla puwachin?, ¿hampiyashanatsuraq mana pakinanpaq?, chaynaw kaptinqa

rantiykushaq. Llapan manka rantiqkuna qillayninkunata trukachir rantiyen, niykur wasinkunapa aparkur aywayan.

Yachachikuq wamrakunata tapun:

- ¿Imatataq pukllarqunchik?
- ¿Ayka mankakunataq karqun?
- ¿Ayka mankakunataq rantikuyarqun?
- ¿Ayka mankakunataq mana rantikaruntsu?

¿Pikunataq yanapakuyan?

Yachachikuq.

¿Maychawtaq rurayan?

Yachaywasichaw, waqtakunachaw.

¿Imakunataq wanayan?

Siqishqa raprata, imayka wayukunata.

Kayta yarpay, llapan mankakunata yuparir, manka rantikuqkunata X nishqanwan llushiy, niykur mana rantikasha mankakunta yuparir, yupanata qillqay.

Shutiliqa: .....

Kay killachaw rurashqanchikta yarpaashun

- Llapan ruraykunata usharirqunchiknami, kananqa rikapaakushun.
- Llapan rurashqanchikta shumaq yachakunapaq yarpaashun.
- Hukllayllapayan rurashqanchikta qawashun, niykur kay tapukuykunata yaskishpa rimakushun:
  - ¿Mayqan ruraytaq shumaq kashqa?, ¿imanir?
  - Kanan kuyanqaykita akray.

Kanan munanqaykinaw siqiy, niykur llimpiy.

Alli kawayninchikpaq yarpayninchik

Kaynawmi ruraa	Imanaw hunaqkunapa ruray					Imanaw ruray
Makiikunata paqakuu	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	
						

Kaynawmi ruraa	Imanaw hunaqkunapa ruray					Imanaw ruray
Kiruukunata paqakuu	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	
						

Alli kawaypaq

Yamay kawanaapaq makiikunata paqakuu

Imanaw uryana – Imanaw ruray

- ✦ Imaypis makikikunata paqakuy.
- ✦ Ishpakunata imaypis iñishirirqa, makinchikkunata paqakunchik.
- ✦ Hunaqkunapa kiruukunata paqakuu.
- ✦ Imaypis mikuyta usharir, kiruykikunata paqakuy.

Kay ruraykunata hunaqkunapa yapay, siqirpis ruramunkimanmi.

Kaynawmi rurashun	Imanaw hunaqkunapa yapaa					Imanaw ruray
Puqita puqiwinanaman hitashun	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	
						

Kaynawmi rurashun	Imanaw hunaqkunapa yapaa					Imanaw ruray
Llapanta pakaashun	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	
						

Alli kawaypaq

Puqita puqiwinanaman hitashun

Imanaw uryay

- ✦ Ima puqitapis pallarir puqiwiñanaman hitay.
- ✦ Wasiykipis yachaywasipis allimi rikakuyanqa.
- ✦ Llapantami wasiykichawpis pakankiman.

**Kay ruraykunata hunaqkunapa yapay, siqirpis
ruramunkimanmi.**

Kaynawmi rurashun	Imanaw hunaqkunapa yapaa					Imanaw ruray
Napanakushun	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	Imanaw ruray
						

Kaynawmi rurashun	Imanaw hunaqkunapa yapaa					Imanaw ruray
Paaki nikunki	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	Imanaw ruray
						

Alli kawaypaq

Napanakushun

Imanaw uryana – Imanaw ruray

- ✦ Markaykichaw piwanpis tinkur shumaq napakuy.
- ✦ Yachaywasiman char napakuy.
- ✦ Yashqakunata imaypis napanakushun.
- ✦ Wasiykichaw imatapis quyaashuptiyki shumaq chaskikuy.
- ✦ Imatapis quyaashuptiyki paylla nir chaskikuy.

**Kay ruraykunata hunaqkunapa yapay, siqirpis
ruramunkimanmi.**

Kaynawmi rurashun	Imanaw hunaqkunapa yapaa					Imanaw ruray
Makikita rimamunaykipaq pallariy	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	Imanaw ruray
						

Kaynawmi rurashun	Imanaw hunaqkunapa yapaa					Imanaw ruray
Shumaq kawaypaq yanapanakushun	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw	Chaskachaw	Imanaw ruray
						

Alli kaway

Makinchita rimanapaq pallarishun

Imanaw uryay

- ✦ Parlapaayaashuptiyki, alli wiyay.
- ✦ Rimanaykipaq makiykita pallariy .
- ✦ Llapanchik rimaptinchikqa, mana allitsu wiyanakushunman.
- ✦ Manami llapanchik makinchikta pallarishwantsu, yarpay, taytaykikuna yanapanakur uryashqannawlla yanapanakur uryayaamuy.
- ✦ Llapanchik shumaq uchushaqkunata kuyapaypa yanapashun, chaynawlla wasichaw taytanchinkunata atipashqanchikmannaw yanapashun.

**Kay ruraykunata hunaqkunapa yapay, siqirpis
ruramunkimanmi.**

Kawayniipita willashqayki

Ñuqa kaa.

Shutiíqa: .....

Munanqaa mikunakuna

Shutiíqa: .....

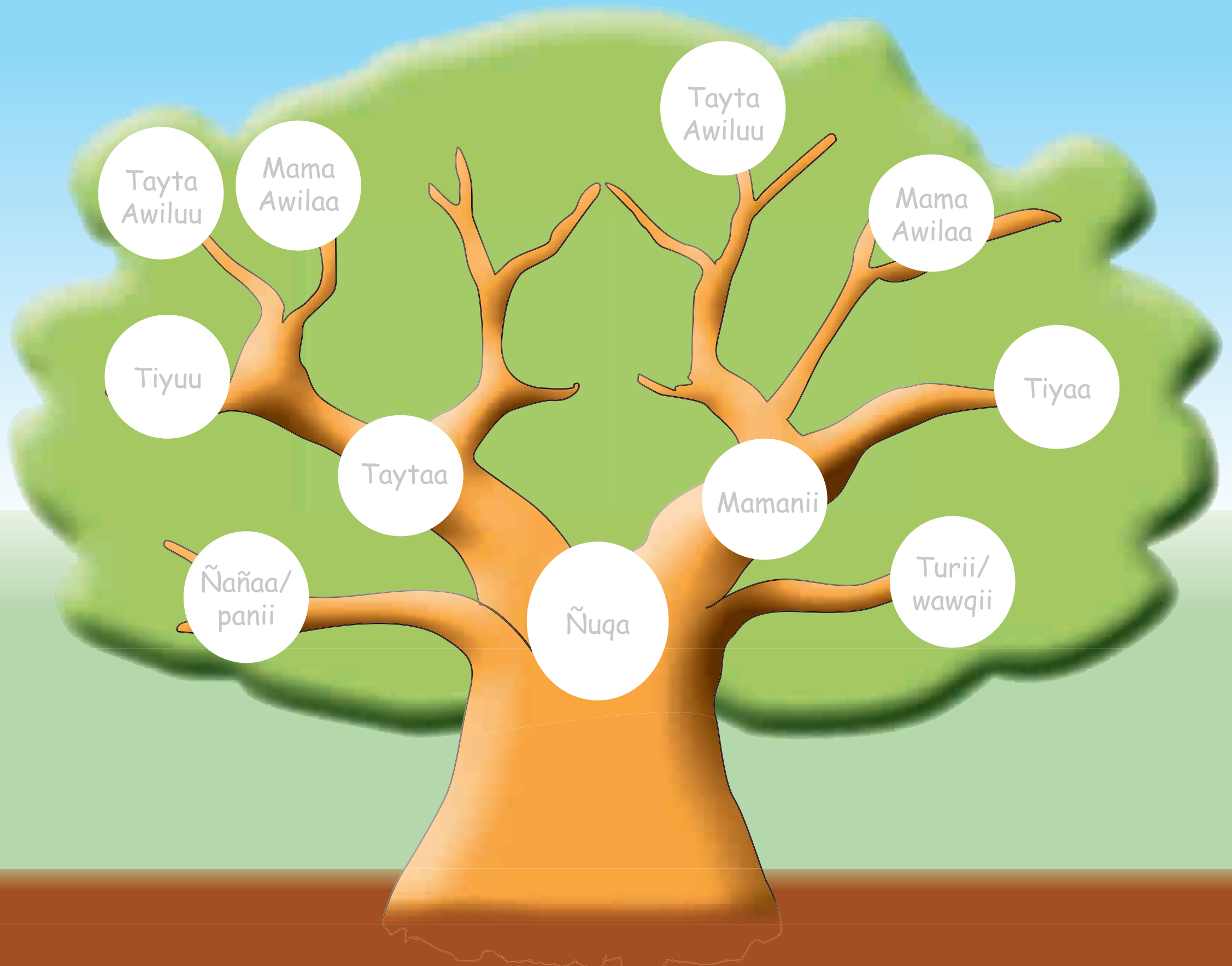
Paykunami taytawan mamanii

Shutiíqa: .....

Ayllukunata riqitsiyaashayki

Munashqaa pukllanakuna

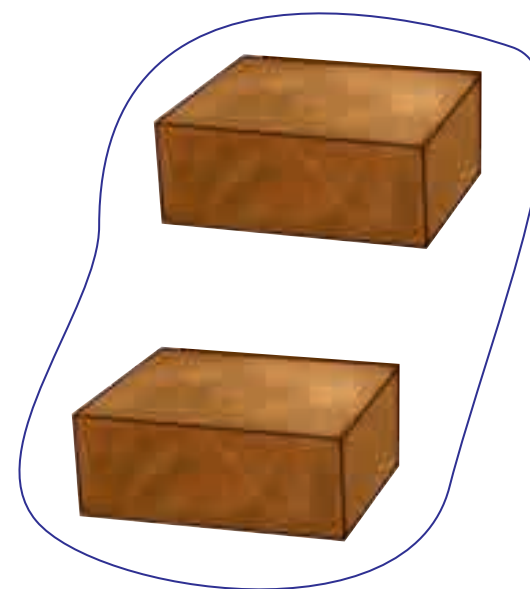
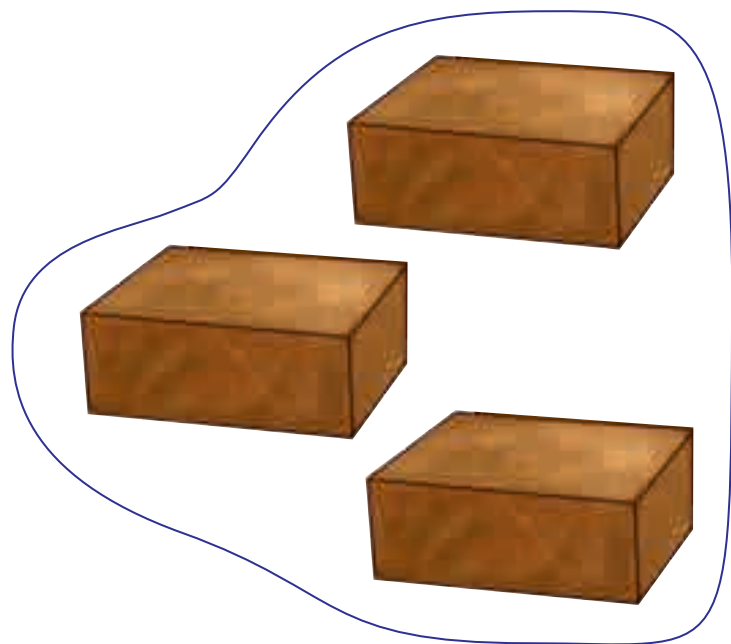
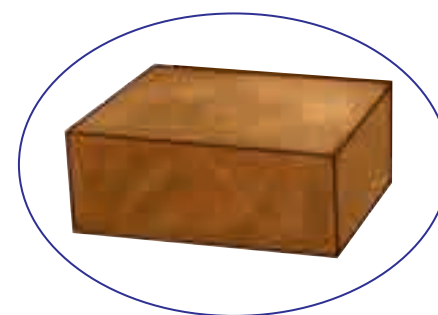
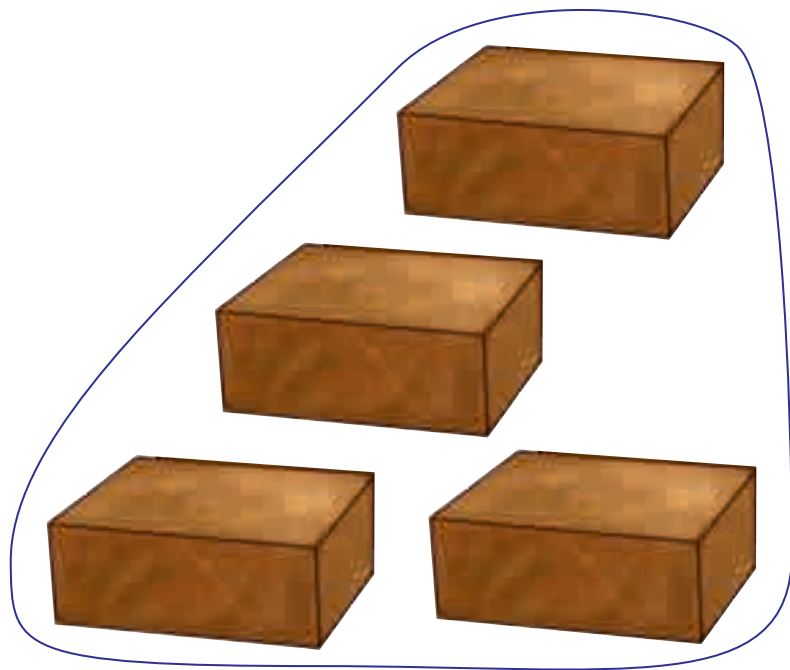

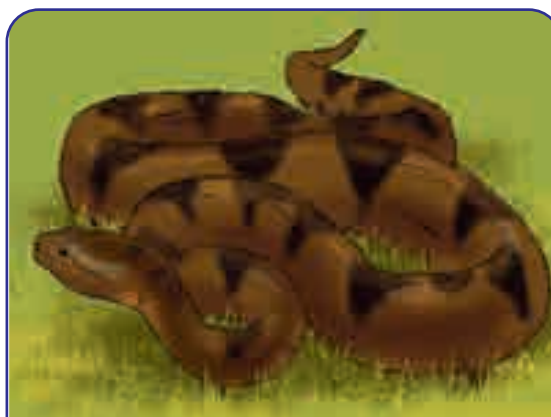

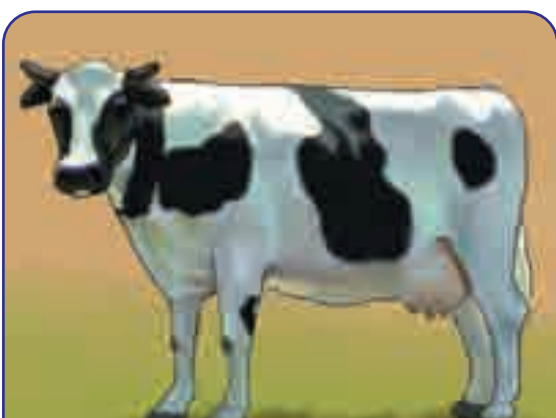
Mishi

Amaru

Ashnu

Waaka

Atuq

Uusha

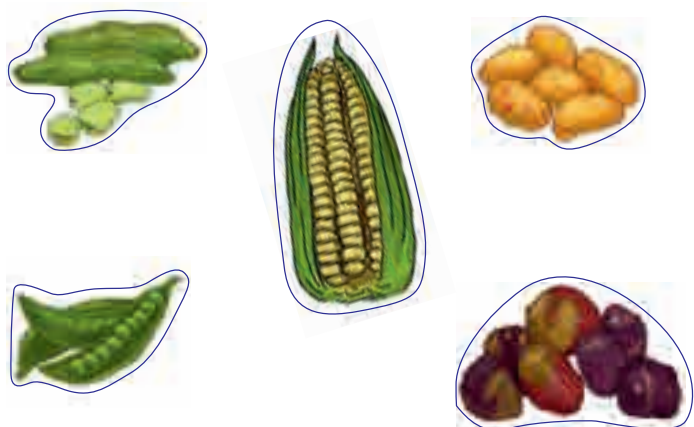

Allqu

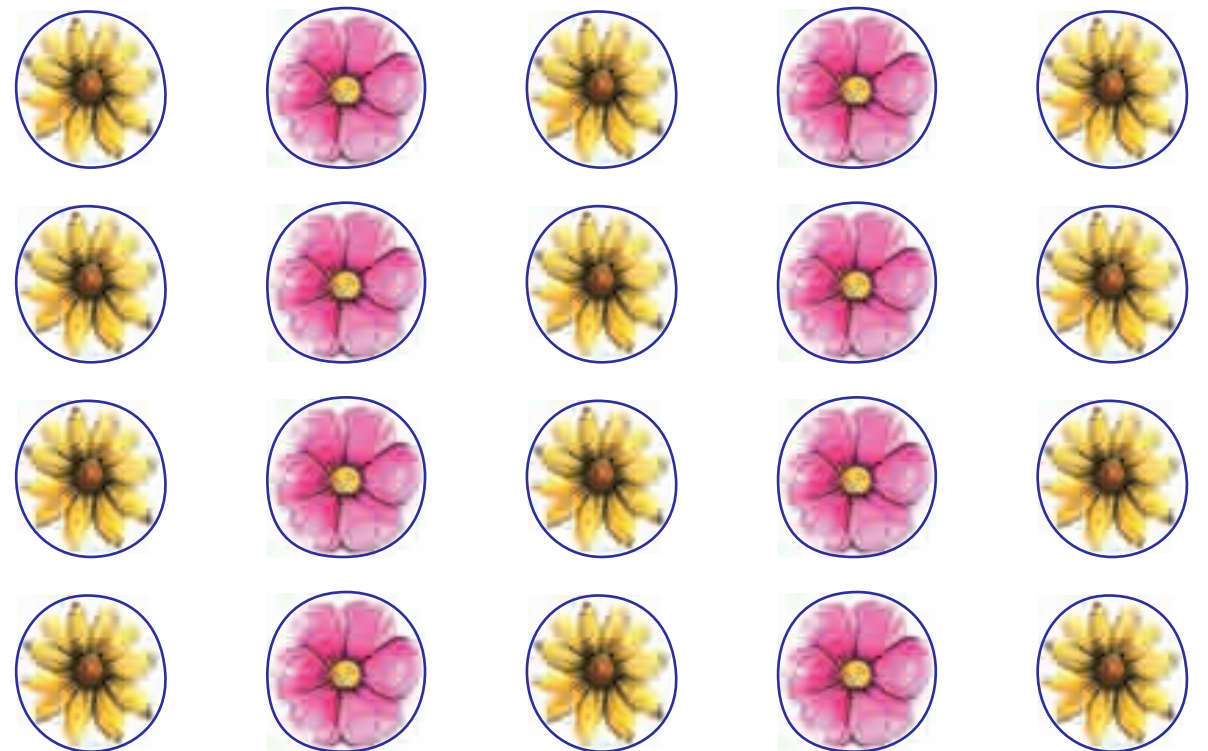
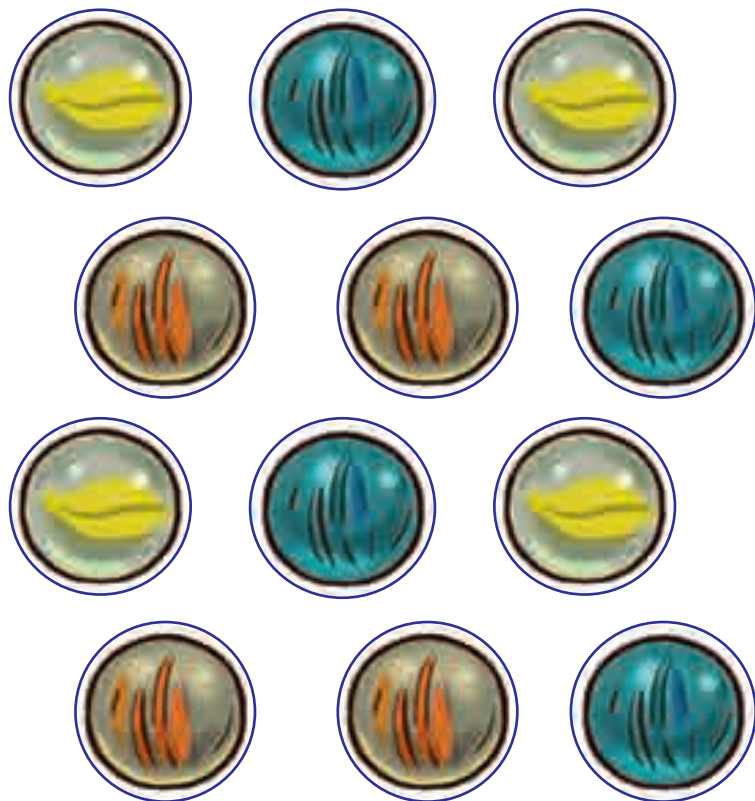

Kuchi

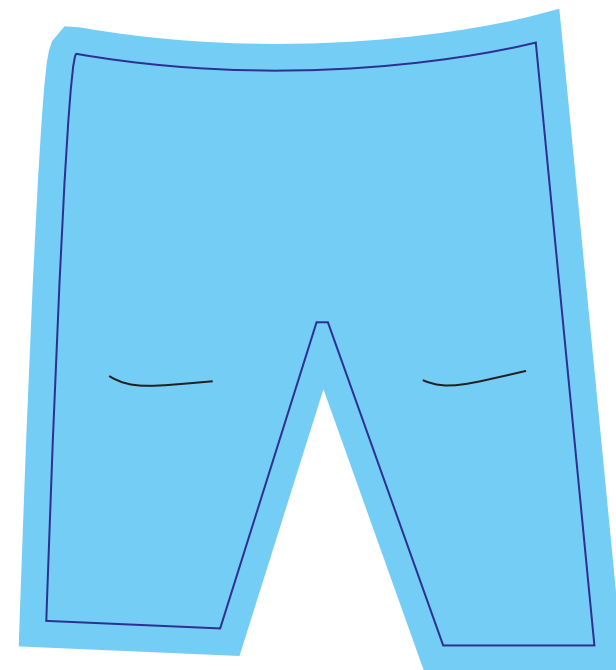
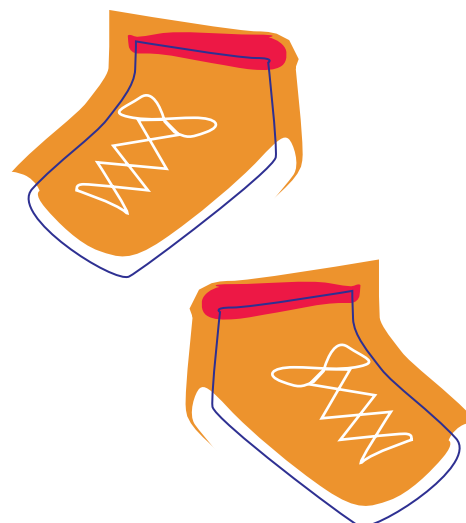
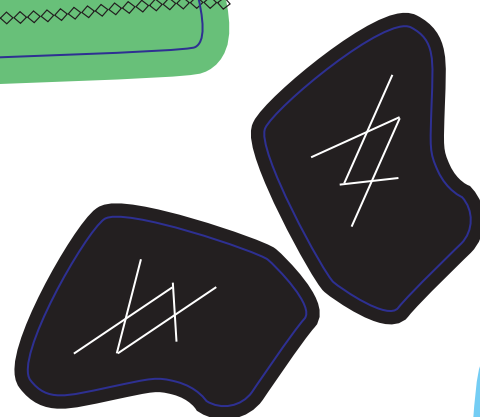
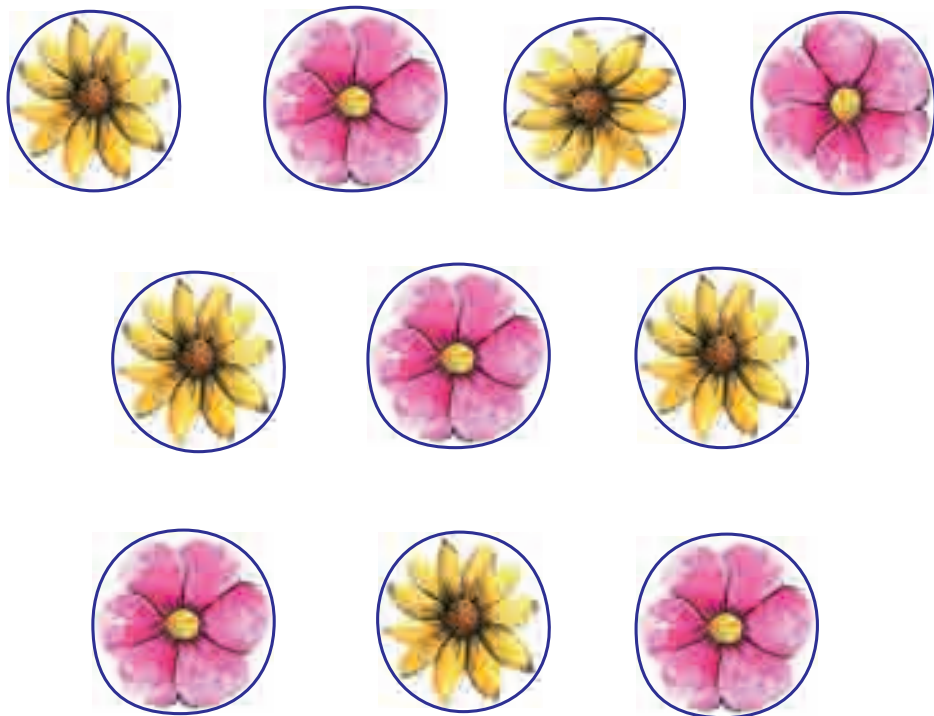
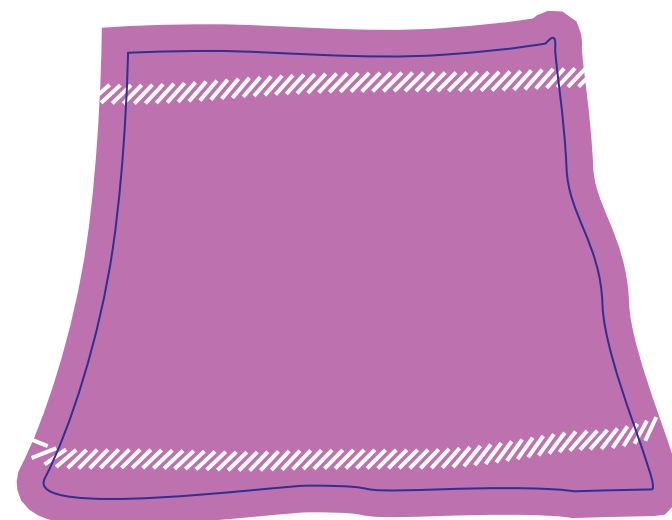
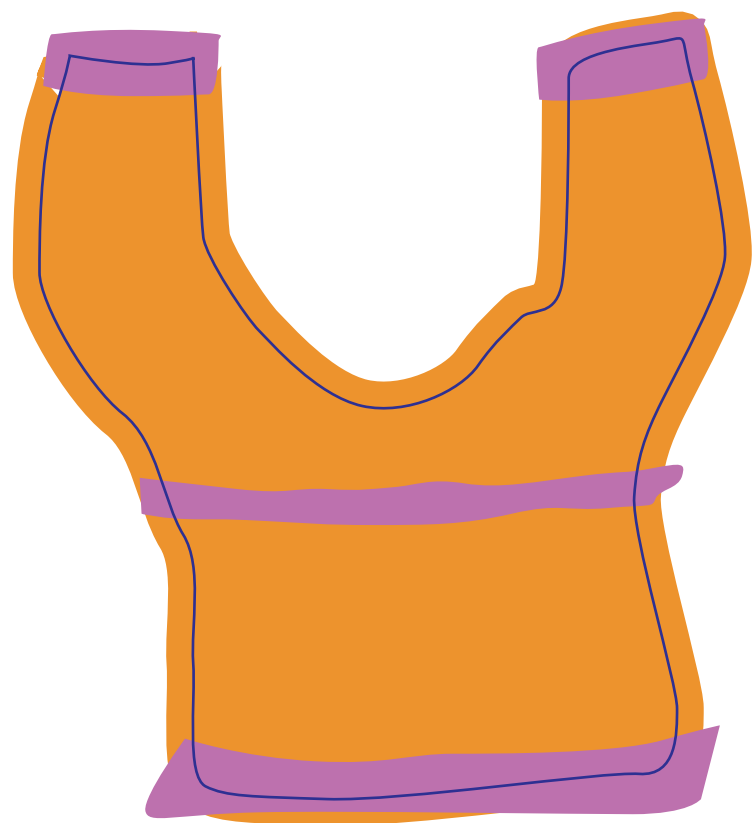

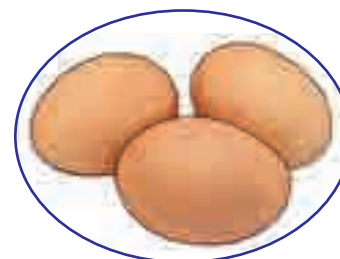
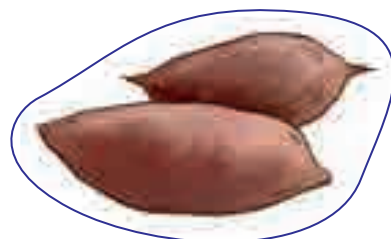
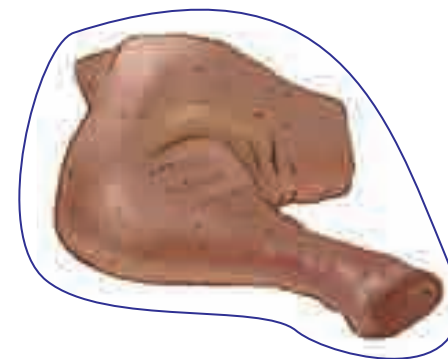
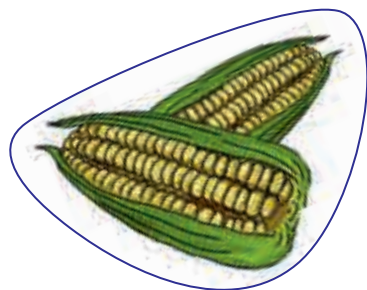
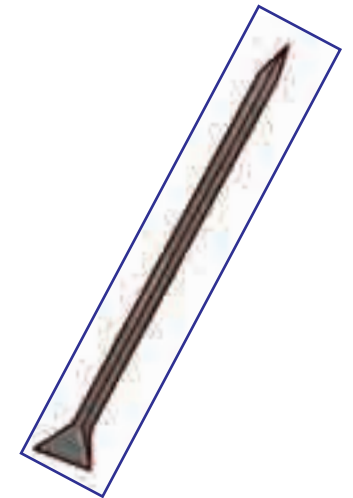
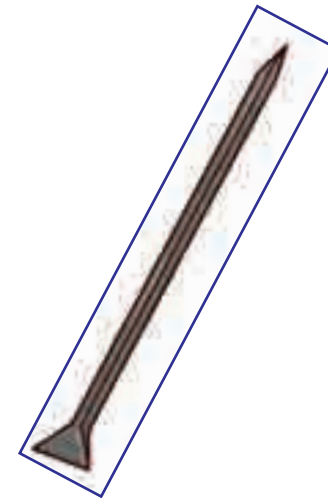
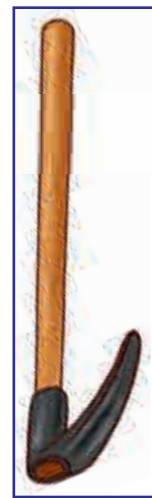
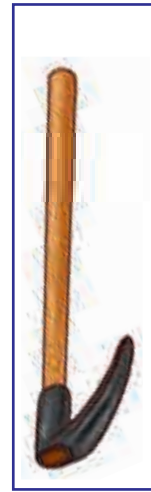

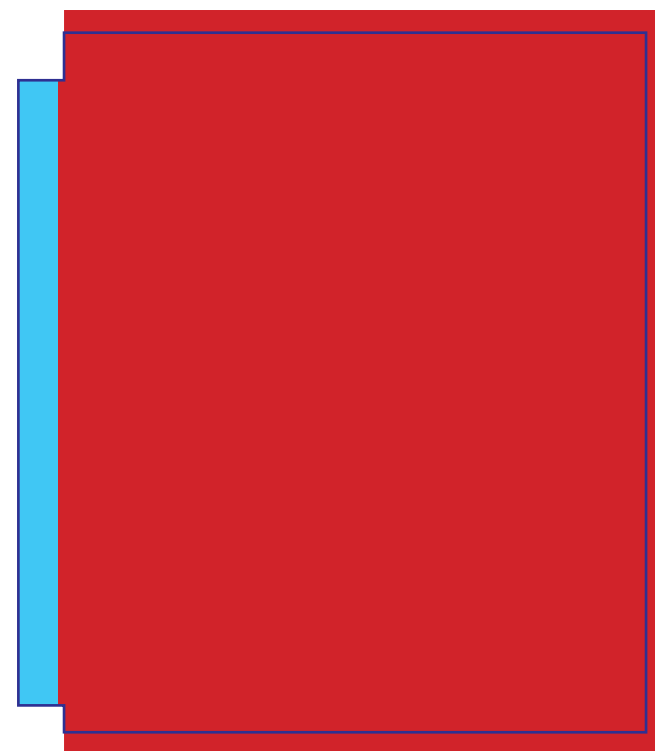
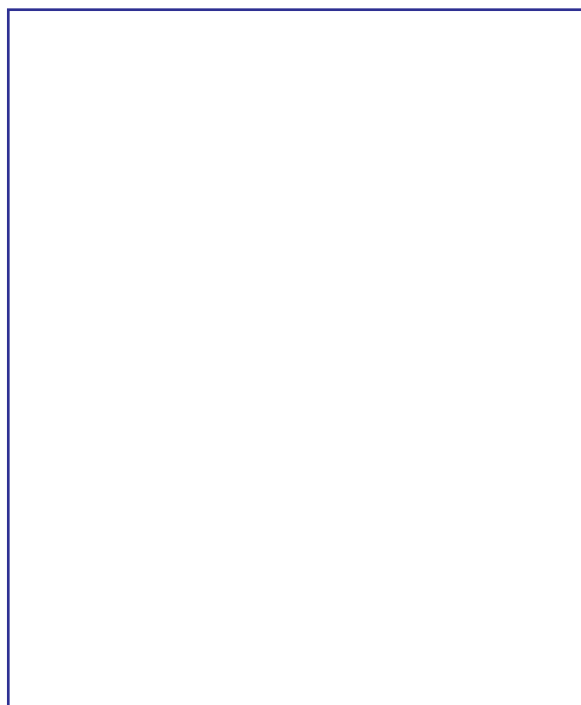
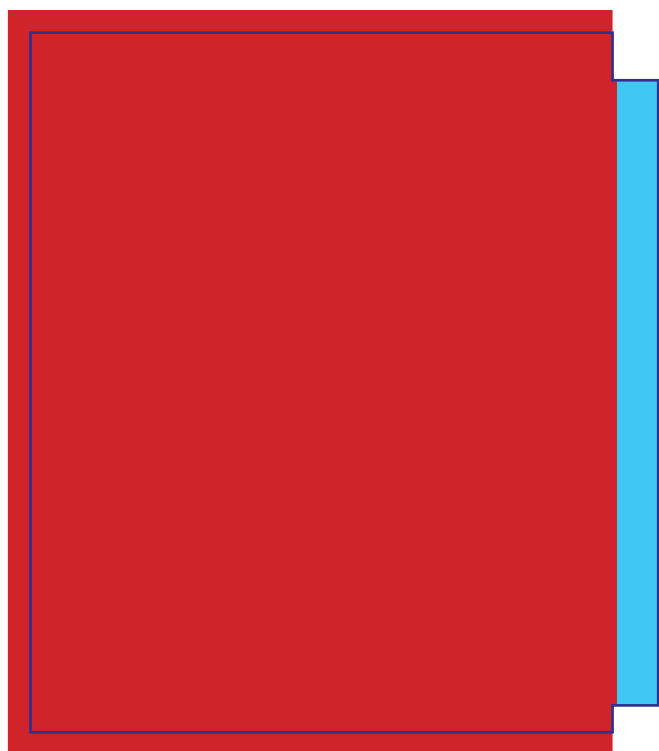

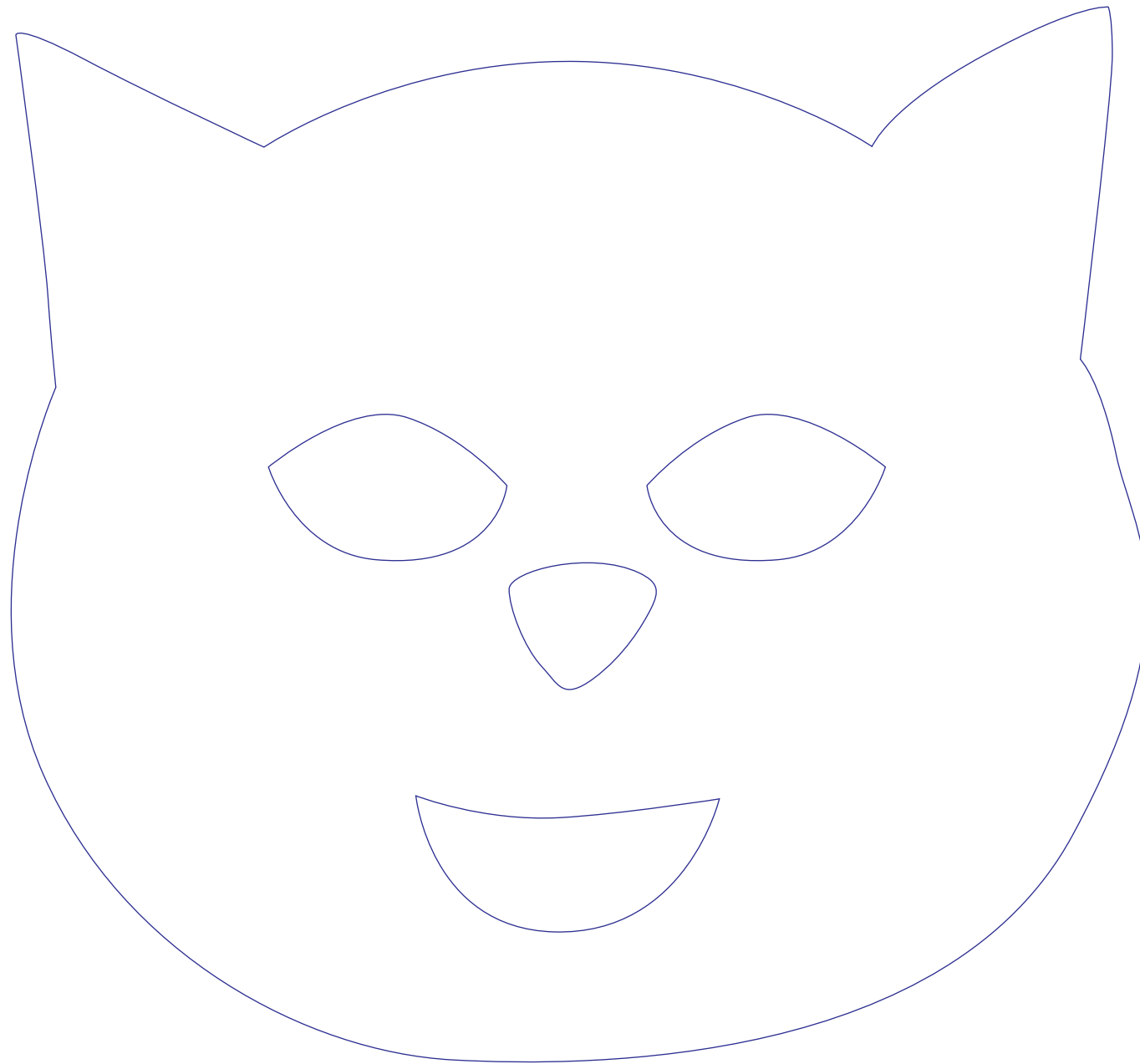

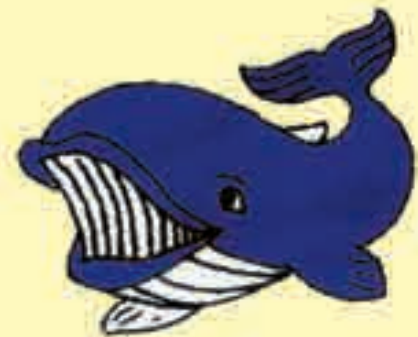
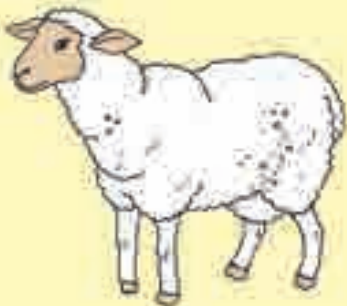
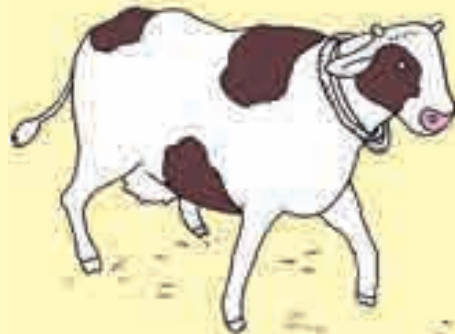
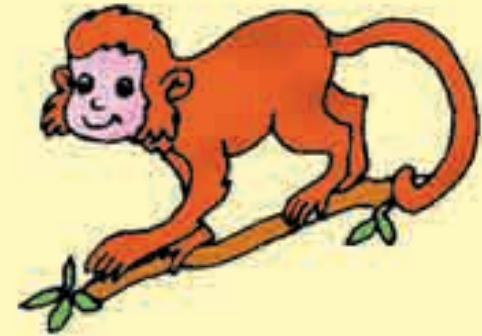

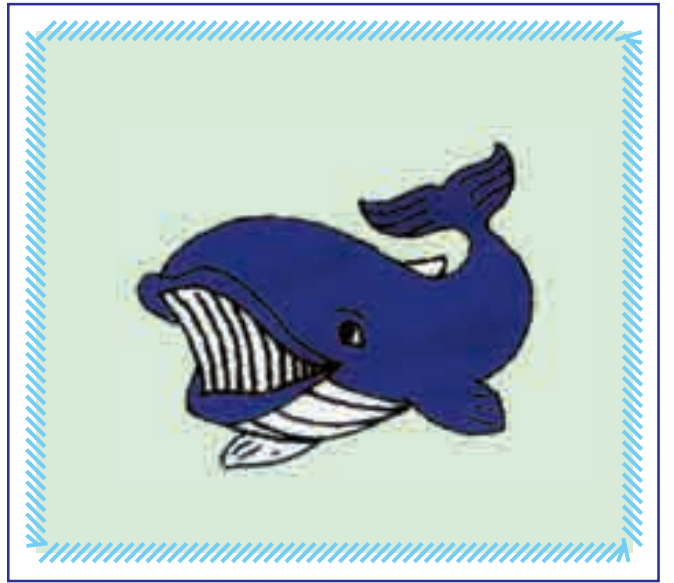
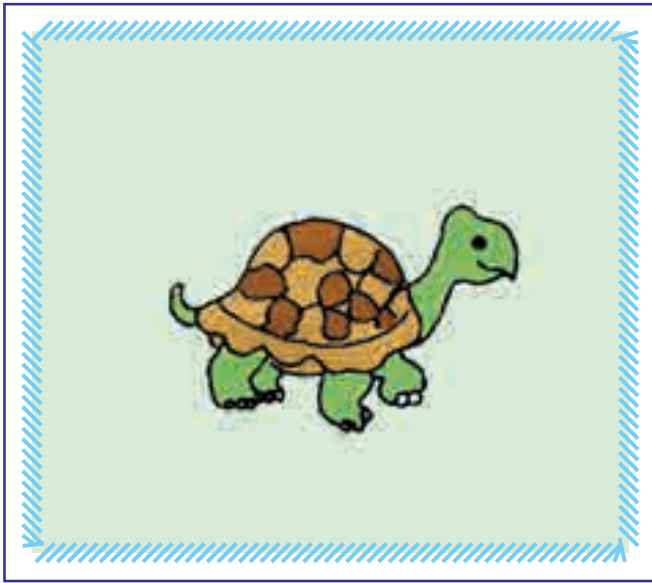
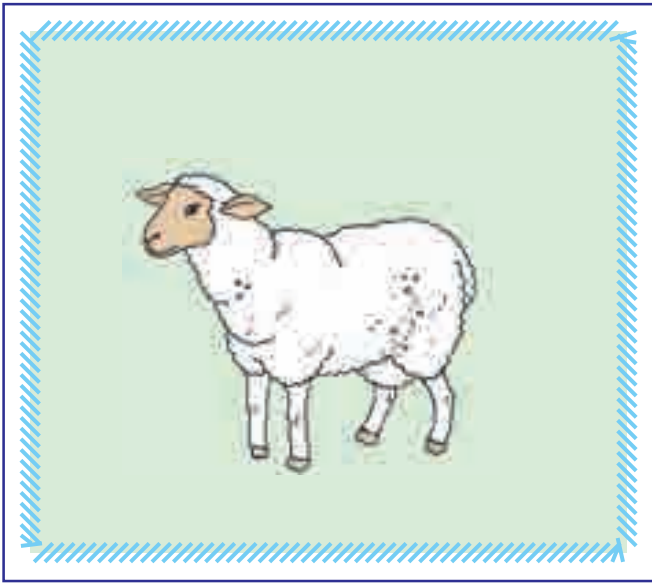
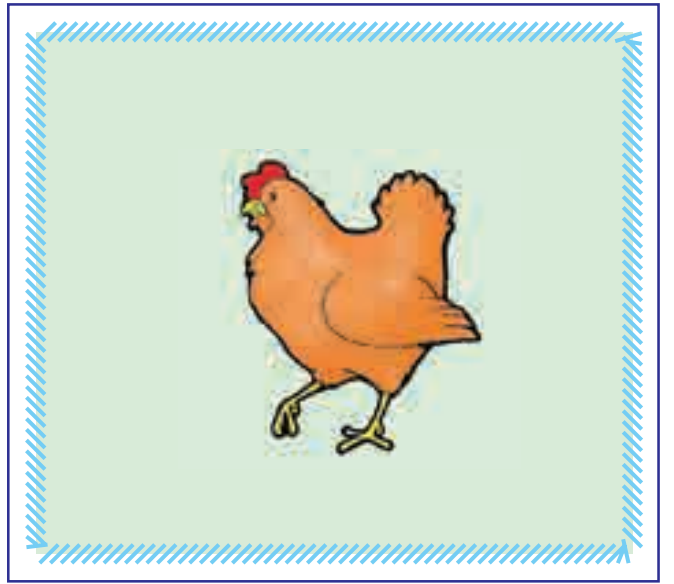
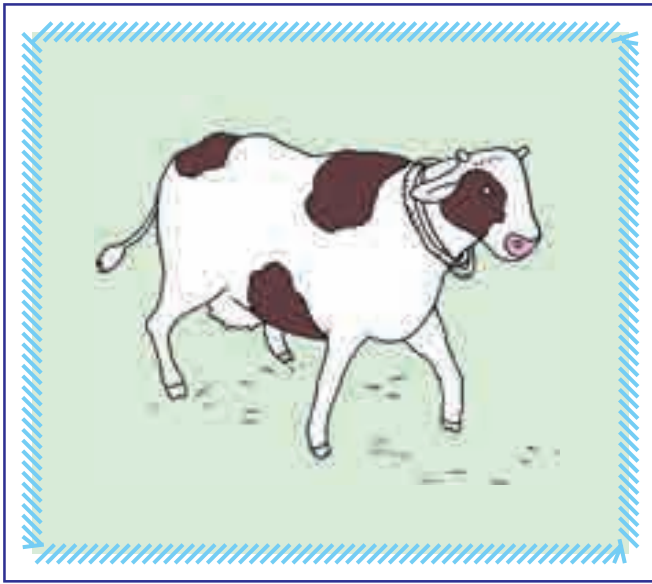
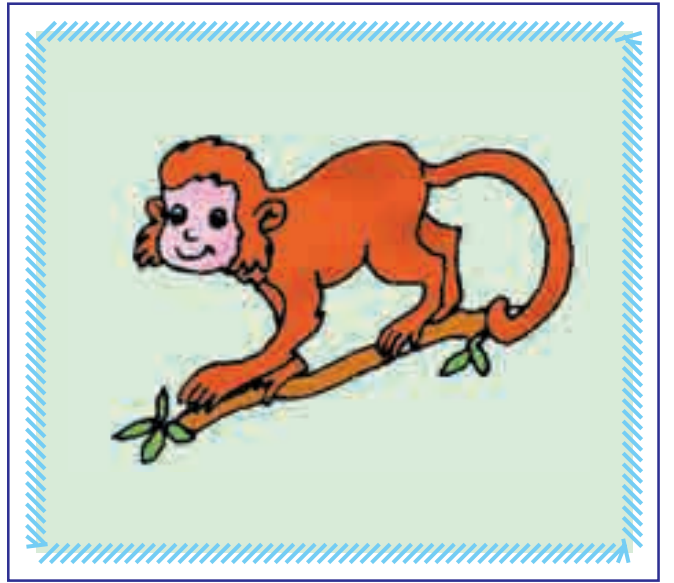

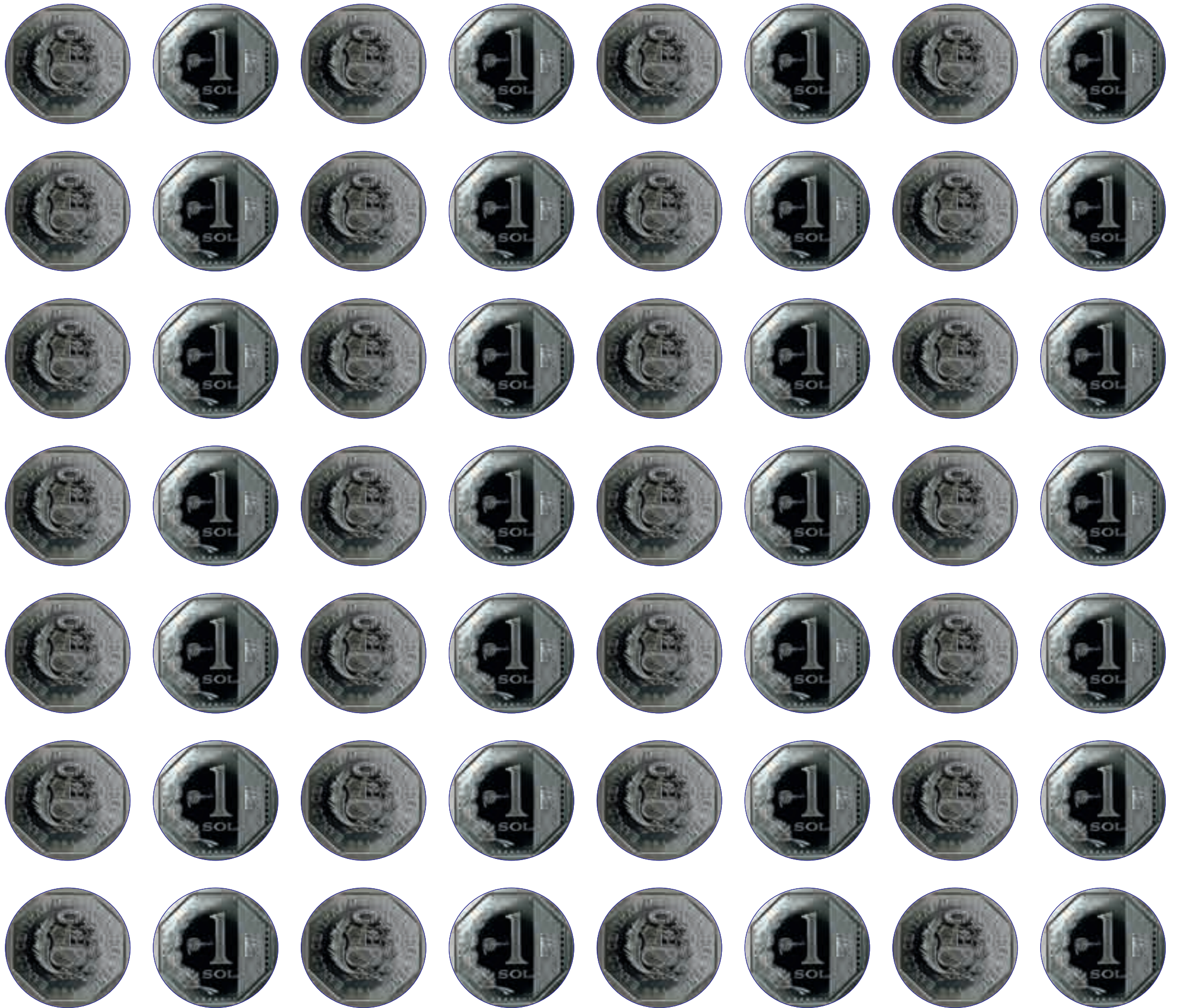
YUYARIYPI PUKLLASUN

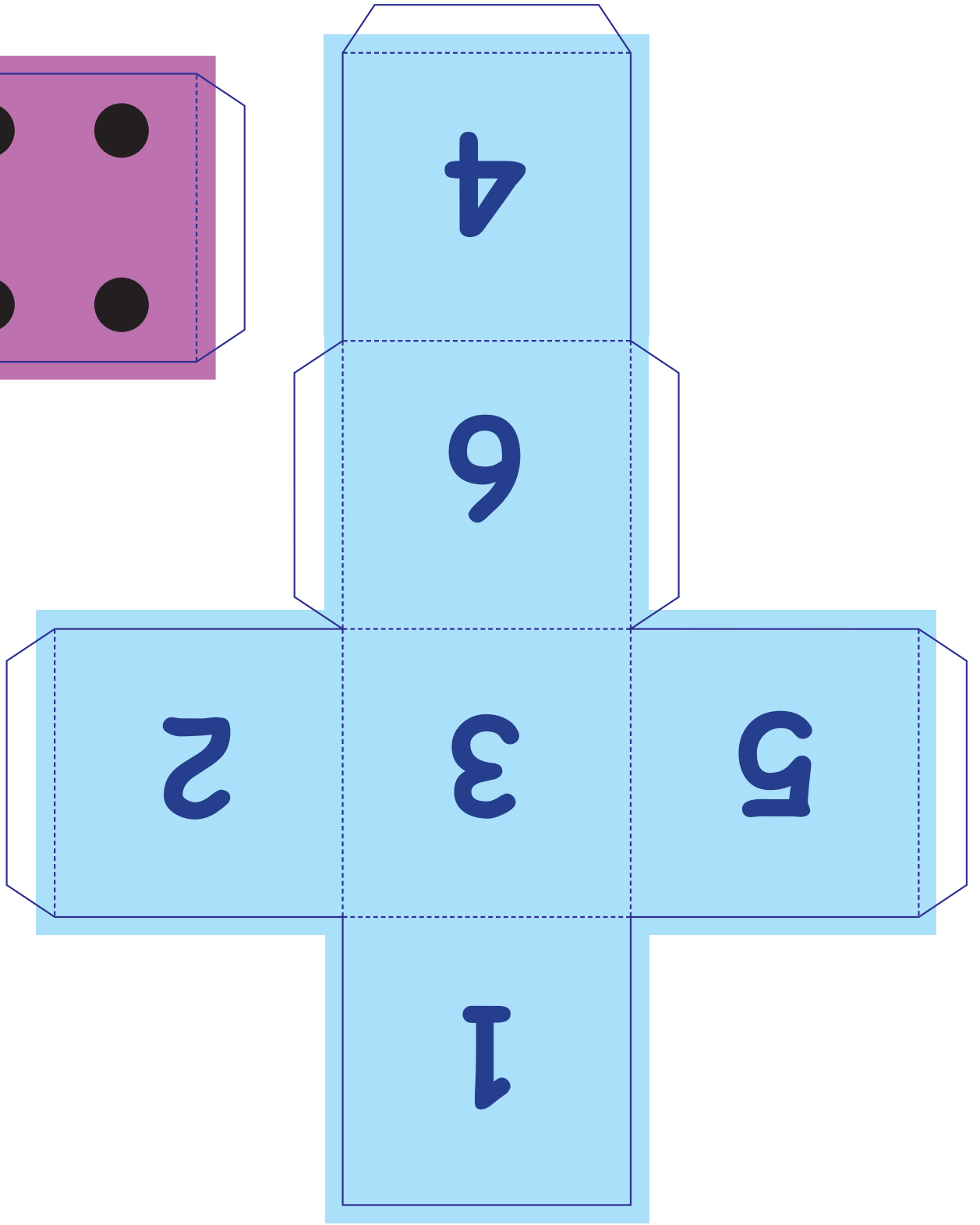
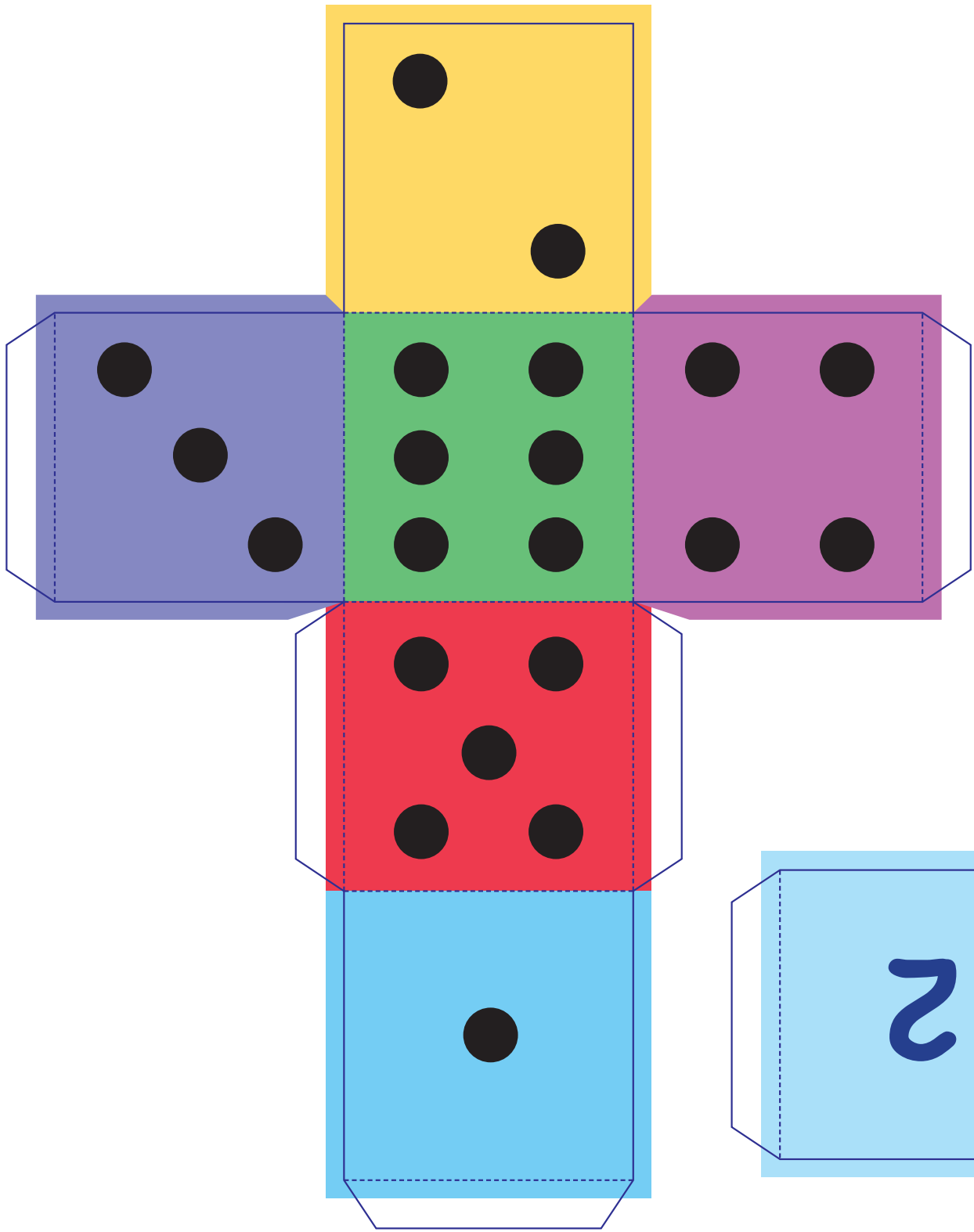

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Shutiiqa: .....

Dado nishqanwan pukllashun

Mayqan ruraytaq allaapa
shumaq karqun

13
14
15
16
17
18
19
20
7
8
9
10
11
12

Isqun yupanaman kutiy.

Huk hamutsinakuyta niramuy.

Huk wihakuyta niramuy.

Ima ashmakunataq papa muruychaw yanapa mantsik.

Ima yupana chawtaq kaykanki riramuy.

Wayichaw waatanqantsik ashmakunata yachapamuy.

Pintiy isqunyaq.

Kurkuntsikpa rakinninkunata niramuy.

Raymin tsikchawmaw qutsuramuy.

